

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

Барномаи таълими фанни

ГЕОГРАФИЯ

**барои синфҳои 6–11-уми муассисаҳои
таҳсилоти умумӣ**

**Душанбе
2021**

Барномаи таълими фанни География барои синфҳои 6–11-уми муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ. – Душанбе, 2021. - 88 сах.

Таҳиягарон:

Акобиров Шосафар
Мухаббатов Холназар
Рахимов Мухиддин
Диловаров Раҳматшо
Самиев Амриддин
Қодиров Набӣ
Ҷӯраев Алишер
Ибрагимова Рисолат

ПЕШГУФТОР

Рушди ҷомеаи муосир дар асри XXI мактабу маорифро вазифадор месозад, ки бо дарназардошти тақозои ҷаҳони зудтағйирёбанда шахсиятеро бояд тарбия кард, ки дорои тафаккури баланди эҷодию интиқодӣ ва босалоҳият буда, дар тазодҳои ҳаёти имрӯза рақобатпазир бошад. Дар заминаи аз нав дида баромадани нақши таълим дар самтҳои афзалиятноки сиёсати маориф бархӯрдҳои навро бояд ҷустуҷӯ намуд, ки ба мундариҷа, технология ва натиҷаҳои таълим тақвият бахшида ба модели нави донишандӯзӣ мусоидат намояд.

Дар шароити муосир таълими фанни география дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мавқеи махсусро касб намуда, ба ташаккул ёфтани тафаккури ҷаҳониву муҳитшиносӣ хонандагон нигаронида шудааст.

Мазмун ва мундариҷаи таълими фанни география торафт бештар хусусияти бунёдӣ ва ҳамгироёфтаре соҳиб мегардад, зеро унсурҳои асосии донишандӯзӣ дар асоси донишҳои умумифалсафӣ, умумифарҳангӣ ва махсус сурат гирифта, дар доираи он сатҳи иерархияи омилҳо, қонунҳо, принципҳои, ки дараҷаи татбиқи донишро дар фаъолияти амалии хонандагон дар оянда афзун менамоянд, муайян карда мешаванд. Ин водор месозад, ки барномаҳои таълим дар асоси принципҳои таълимии муосир таҳия карда шаванд.

Барномаҳо дар заминаи стандарт, нақша ва талаботи муосири таълими фанни география таҳия гардида, аз ҷиҳати мазмун, сохтор методикаи таълим ба талаботи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯӣ мебошанд.

Азҳуд кардани донишҳои географӣ оид ба табиат, ягонагии ҷаҳони пурасрор, гуногунӣ ва динамикаи тағйирёбии он, алоқамандии табиат, аҳоли ва хоҷагӣ дар сатҳи ҳудудҳои алоҳида, ҷанбаҳои географии мушкilotи глобалии башар ва роҳҳои ҳалли онҳо, усулҳои омӯзиши фазои географӣ, гуногунии объектҳо ва равандҳои он **мақсади** асосии омӯзиши фанни география мебошад.

Объекти омӯзиши фанни география азҳуд кардани малакаҳо дар самти омӯзиши табиат, аҳоли ва хоҷагӣ, омезиш додани равишҳои глобалӣ, минтақавӣ ва маҳаллӣ оид ба тавсифу таҳлили раванд ва зухуроти табиӣ, иҷтимоиву иқтисодӣ ва геозкологӣ аст.

Ташаккули завқи қобилияти маърифатӣ, зеҳнӣ ва эҷодии хонандагон тавассути шиносӣ бо хусусиятҳои муҳими географии маҳалли зисти худ, ҷаҳон, минтақаҳо ва кишварҳои бузурги он **вазифаи** фанни география ба шумор мераванд.

Таълими фанни мазкур хонандагонро дар рӯҳияи ватанпарварӣ, башардӯстӣ, таҳаммулпазирӣ, эҳтиром ба халқу миллатҳо ва фарҳанги онҳо, ҳифзи муҳити зист тарбия карда, дар раванди ҳаёт ва фаъолияти

харрӯза истифода бурдани дониш, малака, иттилоот ва усулҳои гуногуни таҳлилҳои географиро меомӯзонад.

Дарёфт ва истифодаи маълумоти географӣ, харитаҳо, маводди оморӣ, системаҳои иттилоотии географӣ ва захираи Интернет барои арзёбии дурусти масъалаҳои муҳимтарини иҷтимоиву иқтисодии ҳаёт дар ҷаҳони муосир, вазъи геополитикӣ ва иқтисодии Тоҷикистон, кишварҳо ва минтақаҳои ҷаҳон, тамоюлҳои имконпазири рушди онҳо мусоидат менамояд. Дар баробари ин, хонандагон хусусиятҳои географии кишвари худ, минтақа ва мамлакатҳои ҷаҳонро дар шароити рушди босуръати сайёҳӣ ва туризми байналхалқӣ, телекоммуникатсия ва муоширати ҳамешагӣ маҳз тавассути ҳамин фан меомӯзанд.

Омӯзиши фанни география дар баланд бардоштани завқи донишандӯзӣ, тақвияти ҳофизаи фарҳангӣ, суҳанварию суҳандонӣ, арҷ гузоштан ба арзишҳои милливу фарҳангии миллату халқиятҳои кишвари худ ва мамлакатҳои ҷаҳон, инкишофи қобилияти эҷодӣ, таҳкими эҳсоси ҳудогоҳию худшиносӣ, бой гардонидани захираи луғавӣ, тақвияти ҷаҳони маънавӣ ва ғаёлгардонии доираи донишҳои географӣ ва ташаккулёбии салоҳиятҳои хонандагон нақши муҳим дорад.

Бинобар ин бо назардошти тақозои ҷаҳони муосир хонандаеро бояд тарбия кард, ки дорои тафаккури баланди эҷодиву интиқодӣ ва босалоҳият буда, дар тазодҳои ҳаёти имрӯза рақобатпазир бошад.

Натиҷаи асосии ғаёлияти муассисаи таълимӣ на танҳо ташаккули дониш, малака ва маҳорати хонандагон, инчунин бояд рушди маҷмӯи салоҳиятҳои марбут ба соҳаҳои зехнӣ, ҷамъиятӣ-сиёсӣ, иртиботӣ (коммуникативӣ), иттилоотӣ ва дигар соҳаҳо бошад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон талабот ба хатмкунандаи мактаби муосир мувофиқи стратегияи рушди маориф чунин аст:

- хонанда ба вазъи ҳаёти тағйирёбанда омода бошад;
- возеҳ дарк кунад, ки донишҳои андӯхтааш дар кучо ва ҷӣ тавр метавонанд истифода гарданд;
- қобилияти ба вучуд овардани ғояҳои навро дошта бошад, эҷодкорона фикрронӣ карда тавонад;
- иттилоотро дуруст таҳлил ва коркард намояд;
- баҳри рушди сатҳи ахлоқ, заковат ва дараҷаи маърифатии худ мустақилона кор барад.

Яъне пас аз хатми муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ хонанда бояд дорои дониш, маҳорат, малака ва сифатҳои шахсии инсонӣ, ки барои ҳаёти шоиста ва муваффақ заруранд, гардад. Таълим бояд мувофиқи нақшаи оянда ба манфиати хонанда нигаронида шавад ва хонанда дар тӯли ҳаёт худро муваффақу босалоҳият дарёбад.

Барномаи таълими фанни география маҳз дар асоси талаботи маъруз таҳия гардидааст.

Заминаи меъёрию ҳуқуқии таҳияи «Барномаи таълими фанни география барои хонандагони синфҳои 6–11-уми муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ» Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» аз 22 июли соли 2013, Стандарти давлатии таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23-юми апрели соли 2009, № 206), Консепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3-юми марти соли 1996, № 94), Низомномаи намунавӣ оид ба муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3-юми июли соли 2007, № 171), Низомномаи Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28-уми декабри соли 2006, № 594), Низомномаи намунавии муассисаҳои таълимӣ барои хонандагони болаёқат (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28-уми июли соли 2009, № 427), Консепсияи таҳсилоти фарогир (инклюзивӣ) барои хонандагони дорои имкониятҳои маҳдуд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми апрели соли 2011, № 228) ва нақшаи таълимии фанни география дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ба шумор мераванд.

БАРНОМАИ ТАЪЛИМИ ФАНИИ ГЕОГРАФИЯ БАРОИ СИНФИ 6-ум

Вақти умумии чудошуда тибқи нақшаи таълимӣ - 72 соат, ҳафтае 2 соат (аз ин 2 соат дар ихтиёри омӯзгор гузошта мешавад)

МУҚАДДИМА (1 соат)

География ҳамчун илм. География чиро меомӯзад. Инсон Заминро чӣ гуна омӯхт. Замин дар системаи Офтобӣ. Асосгузори илми география. Географияи табиӣ ва иқтисодӣ. Аҳамияти омӯзиши география дар фаъолияти хоҷагии инсон.

БОБИ I. ТАСАВВУРОТ ВА ДОНИШҶОИ ГЕОГРАФӢ ДАР БОРАИ ЗАМИН (4 соат)

Табиати сатҳи Замин ва сабабҳои мухталифи пайдоиши он. Зисту сукунати аҳоли. Фаъолияти хоҷагидорӣ аҳоли. Инкишофи донишҳои географӣ дар бораи Замин. Тасаввуроти одамони қадим дар бораи Замин. Харитаи олами Птолемей. Исботи қурашаклии Замин аз ҷониби Арасту, Абузубайди Балхӣ, Абуалӣ ибни Сино. Глобуси Абурайҳони Берунӣ. Қашфи Амрико аз ҷониби Христофор Колумб. Роҳи баҳрӣ ба Ҳиндустон, саёҳати Васко да Гамма. Аввалин саёҳати гирди олами Фернан Магеллан. Саёҳати Н. М. Пржевалский. Саёҳати Мирзо Сирочи Ҳаким, Носири Хусрав, Аҳмади Дониш, Ҳочӣ Юсуф Мирфаёзов, Фозилбек Қосимбеков ва дигарон. Глобуси Бехайм.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

Мафҳуми фанни география. Мавқеи фанни география дар омӯзиши ҳодисаҳои табиат. Тасаввуроти одамони қадим оид ба шаклу андозаи Замин. Хато будани тасаввуроти одамони қадим оид ба ин масъала. Саҳми мутафаккирони Шарқ дар пешрафти илми география. Таърихи қашфи қитъаҳои дигари олам, санаи он ва номи сайёҳон. Дар бораи шакл ва табиати Замин, тағйироти он дар замонҳои қадим. Мисолҳои тадқиқоту мушоҳидаҳои ҳозираи географӣ (экспедицияҳо ва мушоҳидаҳои доимӣ).

Хонанда бояд ҷеброи салоҳияти зерин шавад:

- бо асбобҳои одитарини географӣ ва таъйиноти онҳо шинос гардад ва қор карда тавонад;
- расмҳои гуногуни китобро дар васеъ омӯхтани мавзӯҳо қорбасти карда тавонад;
- тарзи мақсадноки истифодаи китоби дарсиро азхуд намояд ва онро тозаву покиза нигоҳ дорад.

БОБИ II. НАҚША ВА ХАРИТА (5 соат)

Мавзӯи 1. Нақша ва харита , аломатҳои шартӣ, миқёс ва намудҳои он (3 соат)

Аҳамияти омӯзиши нақша ва харита. Тасвири маҳал дар нақша ва намудҳои он (расм, аэрофотосурат, сурати аз кайҳон бардошташуда), аломатҳои шартӣ дар нақшаи маҳал, миқёс ва намудҳои он (миқёси ададӣ, миқёси хаттӣ ва номӣ). Фарқи нақша аз харита. Аломатҳои шартии нақша ва харитаҳо. Намудҳои харита. Истифодаи нақша ва харита дар фаъолияти инсон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд шиҳро донад: мафҳуми нақшаи маҳал, миқёс, намудҳои миқёс, миқёси ададӣ, миқёси хаттӣ ва номӣ, тафовути тасвири маҳал дар расм, сурати аз кайҳон гирифташуда, аломатҳои шартии харитаҳои топографӣ, усулҳои истифодаи баландии мутлақи нуқтаҳо бо рақам ва хатҳои уфуқӣ.

Хонанда бояд, дасрои салоҳияти зерин шавад:

- аз рӯйи нақша самт, масофа, мавзӯҳои маҳал ва баландии мутлақи нуқтаҳои алоҳидаро муайян карда тавонад;
- дар маҳал самтҳоро муайян карда тавонад;
- бо усули назардид нақшаи маҳалро кашада тавонад;
- харитаи табииро хонда тавонад;
- бо асбобҳои нишондиҳандаи самт кор карда тавониста, бо усули назардид нақшаи маҳалро кашада тавонад.

Мавзӯи 2. Самтбӯй дар нақша ва маҳал, азимут ва муайян кардани он дар маҳал (2 соат)

Маҳал. Уфуқ ва тарафҳои он. Муайян намудани самтҳои уфуқ дар маҳал. Азимут ва муайян намудани азимут дар маҳал. Тартиб додан ва истифодаи нақшаи маҳал дар фаъолияти инсон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд шиҳро донад: мафҳумҳои маҳал, уфуқ, румб, самтбӯй, азимут ва воситаҳои усулҳои гуногуни самтбӯй дар маҳал.

Хонанда бояд дасрои салоҳияти зерин шавад:

- дар маҳал самтҳоро муайян карда тавонад;
- тарафҳои уфуқро дар харита ва нақша муайян карда тавонад;
- аз рӯйи азимут ҳаракат карда тавонад.

Кори амалӣ

№1. Тартиб додани нақшаи бинои мактаб бо миқёс.

№2. Аз рӯйи нақшаи маҳал муайян кардани азимут.

№3. Бо усули назардид ба нақша гирифтани маҳал.

БОБИ III. НОҲАМВОРИҶОИ САТҲИ ЗАМИН (2 соат)

Мавзӯи 3 . Баландии нисбӣ ва мутлақ, сураткашии маҳал (2 соат)

Баландии нисбӣ ва мутлақ, муайян намудани баландии нисбӣ ва мутлақ, тасвири ноҳамвориҳои сатҳи Замин (релиеф), хатҳои уфуқӣ, чен кардани масофа. Сураткашии маҳал. Воситаҳои сураткашии маҳал. Тайёри ба сураткашии маҳал, сураткашии кутбӣ ва маршрутӣ.

Хонанда бояд инҳоро донад:

Релиеф, баландии нисбӣ ва мутлақ, хатҳои уфуқӣ, Сураткашии назардид, кутбӣ ва маршрутӣ.

Хонанда бояд дӯрои салоҳияти зерин шавад:

- баландии нисбӣ ва мутлақро муайян карда тавонад;
- дар маҳалли зисти худ намудҳои рельефро муайян карда тавонад ва дар амал истифода барад;
- сураткашии кутбӣ ва назардидро иҷро карда тавонад;
- аз уҳдаи ҳама гуна ҳисобкуниҳо оид ба баландии нисбӣ ва мутлақ, иҷрои машқу супоришҳо баромада тавонад.

БОБИ IV. ГЛОБУС ВА ХАРИТА (5 соат)

Мавзӯи 4. Замин: шакл ва бузургии он, харитаи географӣ, шабакаи дараҷадор (шабакаи градусӣ) ва унсурҳои он, муайян кардани координати нуқтаи даркорӣ дар глобус ва харитаи географӣ, тасвири баландии ва чуқуриҳои сатҳи Замин дар харитаҳои табиӣ (5 соат)

Шакл ва андозаи Замин. Глобус - тамсилаи Замин. Глобусҳои Абурайхони Берунӣ, Мартин Бехайм ва Ҳочӣ Юсуф Мирфаёзов. Харитаи географӣ. Пайдоиши харитаҳо ва давраҳои гуногуни сохтани харитаҳо. Шабакаи дараҷадор (шабакаи градусӣ) дар глобус ва харитаи географӣ, тафовути тасвири меридианҳо ва параллелҳо дар онҳо. Координатҳои географӣ - арз ва тӯли географӣ. Аломатҳои шартӣ ва микёси харитаи табиӣ нимкураҳо ва дигар харитаҳои мактабӣ. Хусусиятҳои тасвири сатҳи Замин. Ҷадвали баландӣ ва чуқурӣ. Координатҳои географии нуқтаи аҳолинишини маҳали худ ва баландии он аз сатҳи баҳр. Тасвири баландии ва пастиҳои сатҳи Замин дар харитаҳои географӣ. Маҳорати хондан, таҳлили ҳодисаҳои гуногуни табиӣ, иқтисодӣ; ба даст овардани донишҳои муайян оид ба ин ё он минтақа, ноҳия бо истифода аз харитаҳои гуногун. Харитаи электронӣ ва бартарии он нисбат ба харитаҳои муқаррарӣ. Аҳаммияти харита дар ҳаёти инсон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

Мафҳумҳои харита ва глобус, зарурияти пайдоиши глобус ва харитаҳои географӣ, қутбҳои географӣ, хатҳои шабакаи градусӣ-хатти экватор (истиво), хатҳои мувозӣ, меридианҳо, арзи географӣ, тӯли географӣ, дарозии доираи Замин, тарзҳои тасвири ноҳамвории сатҳи Замин.

Хонанда бояд дари салоҳияти зери шавад:

- бо харита ва глобус кор карда тавонад;
- самтҳо, координатҳои географӣ ва баландии нуқтаҳо аз рӯйи харита муайян карда тавонад;
- аз харита мавқеи нуқтаи аҳолинишини худро ёбад;
- харитаро хуб хонда тавонад;
- бо таҳлили маводди харитаҳои гуногун оид ба иқлим, об, релйеф, олами набототу ҳайвонот, аҳоли ва фаъолияти меҳнатии он дар ин ё он минтақа маълумот дода тавонад.

Кори амалӣ:

№3. Муайян намудани самт ва координатҳои географӣ дар глобус, харитаи нимкураҳо ва харитаҳои дигар; дар харитаи контурӣ ишора кардани онҳо, ёд додани ориши харитаи контурӣ.

№4. Дар харитаи контурӣ аз рӯйи координатҳои географӣ ишора кардани мавқеи маҳалҳои гуногуни аҳолинишин ва нуқтаи аҳолинишини худ. Иҷрои машқҳои гуногун оид ба ёфтани арз ва тӯли географӣ дар харита ва ишора намудани онҳо дар харитаҳои контурӣ.

БОБИ V. ҚОИНОТ (2 соат)

Мавзӯи 5. Офтоб - ситораи наздиктарин Сайёраи Замин, Моҳ - ҳамсафари Замин (2 соат)

Маълумот оид ба қайҳон, таркиби он, системаҳои ситорагӣ, ситораҳо, сайёраҳо, ҳамсафарони онҳо, кометаҳо, метеору метеоритҳо, гарду чангҳои қайҳонӣ, моддаи байни ситораҳо. Пайдоиши чирмҳои осмонӣ ва манзумаи (системаи) Офтоб. Мавқеи Замин ва дигар сайёраҳо дар системаи Офтоб. Алоқа ва таъсири байнихамдигарии чирмҳои қайҳонӣ. Назарияи геосентрӣ ва гелиосентрӣ. Офтоб - ситораи наздиктарин ва нақши он дар мавҷудияти системаи Офтоб. Сайёраи Замин. Моҳ-ҳамсафари Замин, пайдоиши системаи Офтоб. Нақши Офтоб ва Моҳ дар мавҷудият ва табиати Замин.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

Мафҳумҳои коинот, системаҳои ситорагӣ, Системаи Офтоб. Чирмҳои осмонӣ, ситора, комета, сайёра, метеору метеоритҳо, таъсири мутақобилаи чирмҳои кайҳонӣ. Назарияҳои геосентрӣ ва гелиосентрӣ. Мавқеи Замин ва дигар сайёраҳо дар системаи Офтоб. Нақши Офтоб, Мох, дигар чирмҳои кайҳонӣ дар мавҷудият ва табиати кураи Замин.

Хонанда бояд дари салоҳияти зерин шавад:

- оид ба кайҳон, чирмҳои кайҳонӣ ва таъсири мутақобилаи онҳо маълумоти қавӣ дошта, пайдоиши сол ва фаслҳои солро фаҳмонида тавонад;
- бо истифода аз маводди китоби дарсӣ соли кабисаро ҳисоб ва маънидод карда тавонад;
- пайдоиши гармии барзиёдро дар маркази ситораҳо маънидод карда тавонад;
- оид ба самаранок истифода бурдани нуру гармии Офтоб маълумоти пурра дошта бошад.

БОБИ VI. ҚАБАТҲОИ ЗАМИН (11 соат)

Мавзӯи 6. Геосфера (қабатҳои Замин) (1 соат)

Геосфера чист? Геосфера аз қадом қабатҳо иборат аст. Қабатҳои беруна ва дохилии Замин. Сохти дарунии Замин, ядро, мантӣ, қишри Замин.

Мавзӯи 7. Литосфера, ҷинсҳои таркибии қишри Замин, ҳаракати қишри Замин, сабабҳои заминҷунбӣ ва омӯзиши он, вулқонҳо, чашмаҳои гарм ва гейзерҳо, шаклҳои асосии релйефи сатҳи Замин, қӯҳҳо, ҳамворӣҳои сатҳи Замин, релйефи қаъри укёнус (10 соат)

Қабатҳои литосфера. Усулҳои омӯзиши қишри Замин. Ҷинсҳои таркиби қишри Замин. Минералҳо ва ҷинсҳои қӯҳӣ. Ҷинсҳои қӯҳии магмавӣ, таҳшинӣ ва метаморфӣ. Ҳаракати қишри Замин. Ҳаракати амудӣ ва уфуқии қишри Замин. Зилзила ва пайдоиши он. Сабабҳои пайдоиш ва минтақаҳои асосии паҳншавии зилзила дар сатҳи хушкӣ ва қаъри укёнус. Зарари зилзила ва мисолҳо оид ба ин ҳодиса дар тӯли қарнҳо. Ақидаҳо оид ба пешгӯии сарзании зилзила ва имкониятҳои кам пешгирӣ намудани он. Фаъолияти инсон дар минтақаҳои серзилзила. Минтақаҳои хатарноки зилзила дар Тоҷикистон ва мувофиқ кардани фаъолияти хоҷагидорӣ. Омӯзиши сабабҳои зилзила.

Вулқонҳо, чашмаҳои гарм, гейзерҳо ва сабаби пайдоиши онҳо. Паҳншавии вулқон, чашмаҳои гарм, гейзерҳо дар минтақаҳои гуногуни

Замин. Вулқонҳои амалкунанда ва хомӯшшуда. Вулқон ва чинсҳои вулқонӣ. Нақши вулқонҳо дар пайдоиши намудҳои гуногуни релйефи сатҳи Замин. Харакати вулқонҳо дар қаъри уқёнус. Фаъолияти вулқонҳо дар тӯли таърихи инсонӣ ва зарари онҳо, истифодаи гармии вулқон, гейзерҳо ва чашмаҳои гарм. Ақидаи Ибни Сино ва Абурайҳони Берунӣ оид ба инкишофи қишри Замин. Чашмаҳои гарми Тоҷикистон: пайдоиш, паҳншавӣ ва истифодаи онҳо.

Шаклҳои асосии релйефи сатҳи Замин: кӯҳҳо, ҳамвориҳо, хамиҳо (шаклҳои релйефи Тоҷикистон ҳангоми баёни релйефи Замин мисол оварда шавад). Тафовути кӯҳҳо ва ҳамвориҳо (аз Тоҷикистон мисол оварда шавад).

Тағйир ёфтани кӯҳҳо ва ҳамвориҳо дар натиҷаи амалиёти омилҳои дохилӣ ва берунӣ (эндогенӣ ва экзогенӣ).

Релйефи қаъри Уқёнуси ҷаҳонӣ. Омӯхтани қаъри Уқёнуси ҷаҳонӣ. Кӯҳҳои қаъри Уқёнуси ҷаҳонӣ. Ҳамвориҳои қаъри Уқёнуси ҷаҳонӣ.

Хусусиятҳои релйефи маҳалли худ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

Мафҳуми литосфера, кӯҳҳо, ҳамвориҳо, қулла, агба, қаторкӯҳ, кӯҳистон; шаклҳои асосии релйефи материкҳо ва қаъри уқёнусҳо. Тафовути ҳамвориҳо ва кӯҳҳо. Намудҳои ҳаракати қишри Замин. Тағйир ёфтани релйефи материкҳо ва қаъри уқёнусҳо зери таъсири равандҳои берунӣ; мавқеи мавзёҳои зерин дар харитаи нимкураҳо: вулкони Ключевская сопка; кӯҳҳо - Анд, Кордильер, Помир, Ҳимолой (қуллаҳои баландтарини онҳо); дар уқёнусҳо - қаторкӯҳи Ломоносов, Миёнаи атлантикӣ; ҳамвориҳо - Аврупои Шарқӣ, пасти Амазонка, Сибири Ғарбӣ, паҳнкӯҳи Сибири Миёна, Помири Шарқӣ ва Арабистон. Хусусияти релйеф, чинсҳои кӯҳии маҳалли худ ва сабаби пайдоиши онҳо, аҳамияти хусусиятҳои релйефи маҳалли худ барои фаъолияти хоҷагии одамон.

Хонанда бояд дониши зеринро донанд:

- чинсҳои такнишинӣ ва магмавиرو аз рӯйи нишонаҳои зоҳирӣ фарқ карда тавонад; -

- мавқеи географии кӯҳҳо ва ҳамвориҳо, баландии кӯҳу ҳамвориҳоро дар сатҳи хушкӣ ва чуқуриҳои уқёнусро нишон дода тавонад;

- дар харитаи контурӣ кӯҳҳо ва ҳамвориҳои калонтарини ҷаҳонро ишора кунад;

- тағйирёбии нишондиҳандаҳои табииро вобаста ба баландии кӯҳҳо маънидод карда тавонад.

Кори амалӣ:

№5. Аз рӯйи харита муайян кардани мавқеи баландии кӯҳҳо ва ҳамворихо. Муайян кардани мавқеи баландии кӯҳҳо ва ҳамворихои Тоҷикистон.

№6. Дар харитаи тарҳӣ (контурӣ) ишора кардан ва навиштани номи кӯҳҳо, ҳамворихо, вулқонҳо.

БОБИ VII. ГИДРОСФЕРА (13 соат)

Мавзӯи 8. Маълумоти умумӣ оид ба гидросфера, Укёнуси ҷаҳонӣ, обҳои хушкӣ (обҳои зерзаминӣ, дарёҳо, кӯлҳо, пиряхҳо), истифода ва хифзи гидросфера (13 соат)

Гидросфера. Гардиши ҷаҳонии об ва аҳаммияти он дар софу покизашавии об ва гармшавии атмосфера.

Укёнуси ҷаҳонӣ ва ягонагии он, қисмҳои Укёнуси ҷаҳонӣ ва сарҳадҳои он. Бахрҳо, халиҷҳо, гулӯгоҳҳо. Харитаи укёнусо. Хушкӣ дар укёнус. Материкҳо, ҷазираҳо ва нимҷазираҳо, галаҷазира, бахрҳо, халиҷҳо, гулӯгоҳҳо.

Тафовути чуқурии укёнусо, шӯрии об ва мавҷудияти газҳо дар оби укёнус. Муаммои истифодабарии сарватҳои табиӣ оби Укёнуси ҷаҳонӣ ва софкунии (ширинкунии) оби укёнус. Ҳаракати оби укёнус, мавҷҳои бод ва таъсири онҳо ба сохилҳои баҳру укёнусо, мадд ва ҷазр: сабаби пайдоиш, баландии мавҷ ва истифодабарии неруи мадду ҷазр. Ҷараёнҳои укёнусӣ ва сабаби пайдоиши онҳо, омӯзиши ҷараёнҳои укёнусӣ. Ҷараёнҳои калонтарини сатҳи оби укёнус ва минтақаҳои ҷойгиршавии онҳо. Ҷараёнҳои гарм ва хуноки укёнусӣ ва аҳаммияти онҳо дар гуногунии иқлими рӯйи Замин. Наботот ва ҳайвоноти баҳрӣ. Гуногунии олами набототу ҳайвоноти баҳрӣ ва паҳншавии онҳо дар минтақа ва чуқуриҳои хархелаи Укёнуси Ҷаҳонӣ ва сабаби он.

Обҳои хушкӣ. Обҳои сатҳи Замин. Дарёҳо ва қисми таркибии онҳо. Системаи дарё, ҳавзаи дарё, обтақсимкунак, сароб ва резишгоҳи дарёҳо, шохобҳои рост ва чапи дарёҳо. Вобастагии самт ва хусусиятҳои ҷараёни дарё ба релйеф. Остона, шаршара ва сабаби пайдоиши онҳо. Намуд ва шаршараҳои калонтарини ҷаҳон ва паҳншавии онҳо дар сатҳи Замин. Физогирии дарёҳо: боронӣ, барфӣ, пиряхӣ. Серобӣ ва камобии дарёҳо дар давоми сол (фаслҳои серобӣ ва камобии дарёҳо), таъсири кӯл ва обанборҳо ба ҷараёни солони дарёҳо. Аҳаммияти дарёҳо. Дарёҳои маҳалли худ: физогирӣ. Ҷоришавии оби дарё дар давоми сол ва аҳаммияти дарёҳои маҳал. Сарчашмаи дарё ва хифзи онҳо аз ифлосшавӣ.

Кӯлҳо, ҳавзаи кӯлҳо ва пайдоиши онҳо. Шӯрӣ ва ширинии оби кӯлҳо. Хелҳои кӯл: равои ва норавои. Паҳншавии кӯлҳо дар сатҳи

хушкӣ ва истифодабарии оби кӯл. Обанборҳои сунӣ, хавзҳо, каналҳо ва аҳаммияти хоҷагии онҳо.

Пиряхҳо: мафҳум, пайдоиш, хелҳо, ҳаракат, зарар ва аҳаммияти онҳо. Паҳншавии пиряхҳо дар рӯйи Замин: пиряхҳои пӯшанда, материкӣ ва кӯҳӣ. Пиряхҳои дорои ҳаракати харобиовар ва зарари онҳо.

Обҳои зеризаминӣ. Пайдоиш ва намудҳои онҳо. Ҷойгиршавии онҳо дар қабатҳои чинҳои кӯҳӣ ва паҳншавии онҳо. Истифодабарии обҳои зеризаминӣ, манбаъҳои ифлосшавӣ ва хифзи онҳо аз ифлосшавӣ.

Ҳамаи мафҳумҳо, ки дар ин мавзӯ омӯхта мешаванд, бо мисолҳои шавқовар оид ба ҳодисаҳои табиӣ маҳал ва ҷумҳурӣ ба хонандагон ба таври мушаххас фаҳмонида мешаванд.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд шиҳро донад: мафҳумҳои гидросфера, гардиши хурди об, гардиши калони об, укёнус, материк, қазира, нимқазира, галақазира, баҳр, халиҷ, гулӯгоҳ, промилл, мавҷ, суннами, мадд, қазр, планктон, бентос, қабатҳои обгузар, қабатҳои обногузар, оби зеризаминӣ, ҷоҳи артезианӣ, чашма, дарё, сарчашма, шохоб, водии дарё, маҷрои дарё, резинҷоҳ, хавзаи дарё, обтақсимкунак, шаршара, остона, канал, кӯл, обанбор, пиряхҳо; хелҳои ҳаракати об дар укёнус; хелҳои обҳои хушкӣ сатҳӣ ва зеризаминӣ; мавқеи мавзёҳо дар харита; баҳрҳо - Сиёҳ, Беринг, Миёназамин, Каспий, Сурх; гулӯгоҳ – Беринг; халиҷҳо - Бискай, Бангола; қазираҳо - Гренландия, Гавай; нимқазираҳо - Камчатка, Арабистон; ҳамӣ - Мариана; ҷараёнҳо - Голфстрим, Лабрадор; дарёҳо - Волга, Амазонка, Нил, Ому, Зарафшон, Сир; канал - Вахш; Кӯлҳо - Искандаркӯл; обанбор –Баҳри тоҷик, обҳои сатҳ ва зеризаминии маҳалли худ, истифода ва хифзи онҳо.

Хонанда бояд дорои салоҳияти зери шавад:

- аз харита нишон додан, муайян кардани мавқеи географии мавзёҳои географӣ ва дар харитаи тарҳӣ (контурӣ) ишора намудани онҳо;

- аз харита муайян карда тавонистани чуқурии укёнусҳо ва баҳрҳо, аз рӯйи харита муқаррар кардани таъсири релйеф ба самт ва ҷараёни дарёҳо;

- аз харита муайян кардани самти ҳаракати ҷараёнҳои укёнусӣ;

- аз харита ёфтани ва ба харитаи тарҳӣ (контурӣ) гузаронидани ҷараёнҳои Укёнуси Ҷаҳонӣ ва нуқтаҳои баландтарини мадду қазр.

Кори амалӣ:

№7. Тавасути миқёси харита чен кардани масофаи байни маҳалли худ ва баҳри наздиктарин. Аз харита муайян кардани чуқурии укёнусҳо

ва баҳрҳо. Дар харитаи тарҳӣ навишта ва ишора кардани номи укёнусҳо, баҳрҳо, қазираҳо ва нимқазираҳо. Аз харита ёфта ба харитаи тарҳӣ гузаронидани кӯл ва дарёҳои калонтарини сатҳи хушкӣ, мавзёҳои калонтарини яхбандии сатҳи Замин.

БОБИ VIII. АТМОСФЕРА (13 соат)

Мавзӯи 9. Маълумоти умумӣ оид ба атмосфера (11 соат)

Атмосфера чист? Таркиб ва сохти атмосфера. Қабатҳои атмосфера: тропосфера, стратосфера ва қабатҳои болоӣ (мезосфера, термосфера, экзосфера). Сарҳадҳои атмосфера. Аҳаммияти атмосфера. Омӯзиши атмосфера. Ақидаи олимони оид ба таркиби атмосфера. Ақидаи Ибни Сино оид ба ҳодисаҳои атмосферӣ (раъд, барқ, борон, барф, жола ва ғайра). Ҳарорати ҳавои атмосфера, ченкунии ҳарорати ҳаво, равиши шабонарӯзии ҳарорат. Равиши солонаи ҳарорати ҳаво. Асбобҳои ченкунандаи ҳарорати ҳаво. Фишори атмосферӣ. Тағйирёбии фишори атмосферӣ ва сабабҳои он. Асбобҳои чен кардани фишори атмосферӣ. Тарзи омӯхтани атмосфера. Роҳҳои тоза нигоҳ доштани ҳавои атмосфера. Бод ва сабаби пайдоиши он. Намудҳои бод. Асбобҳои ченкунандаи самт ва суръати бод, истифодаи нуруи бод.

Об дар атмосфера: буғҳои об, ҳавои аз об сершуда ва носер, намнокии нисбӣ ва мутлақ, туман ва абр, пайдоиш ва намудҳои онҳо, аҳаммияти абрҳо. Боришоти атмосферӣ ва намудҳои он, пайдоиши боришоти атмосферӣ ва усулҳои ченкунии он, шароитҳои пайдоиши боришот, тақсимшавии боришоти атмосферӣ дар сатҳи Замин ва сарчашмаи асосии воридшавии буғҳои об ба атмосфера. Тавсифи ҳолати ҳаво: ҳарорат, буғи об, абрнокӣ, бориш, бод. Усулҳои муайян кардани ҳарорати миёна, самти бодҳои бартаридошта, микдори боришот дар зарфи шабонарӯз, моҳ, сол, бисёрсола.

Обу ҳаво: мафҳум, тағйирёбии ва сабабҳои он, пешгӯиҳои обу ҳаво. Иқлим. Мафҳуми «иқлим». Вобаста ба арзи географӣ дар сатҳи замин тақсим шудани ҳарорат ва боришот. Тропикҳо ва доираҳои кутбӣ, ҳудуди минтақаҳои равшанӣ. Рӯз ва шаби кутбӣ. Омилҳои ба иқлим таъсиррасонанда: арзи географӣ, укёнус, самти бодҳо, балансии маҳал, ҷараёнҳои укёнусӣ, релйеф. Иқлимҳои баҳрӣ, континентӣ, муссонӣ. Мавқеи маҳалли худ дар минтақаи рушноӣ. Хусусиятҳои хоси иқлими маҳалли худ.

Кори амалӣ:

№8. Мушоҳидаи обу ҳаво. Дар дафтар ё тахтаи синф кашидани ҷадвали хатти қачи тағйироти ҳарорат, боришот, диаграммаи абрнокӣ ва дигар унсурҳои иқлим.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад: мафҳумҳои атмосфера, бод, боришот, обу ҳаво, иқлим. Пайдо шудани бод ва вобастагии он ба тафовути фишори атмосфера. Хелҳои асосии абр, бориш. Мавқеи минтақаҳои рушной дар қураи Замин ва харита; обу ҳавои ҳоси маҳалли худ дар фаслҳои сол. Тавсифи хусусиятҳои ҳоси иқлими маҳалли худ.

Хонанда бояд ёрӯи салоҳияти зӯрин шавад:

- обу ҳаворо мушоҳида карда тавонад;
- дар асоси мушоҳида сабаби тағйирёбии обу ҳаворо шарҳ диҳад;
- ивазшавии обу ҳавои маҳалли худро сарфаҳм рафта, сабабашро фаҳмонад;
- ҳарорати миёнаро ҳисоб карда, нақшаи моҳона ва солонии онро тартиб диҳад;
- диаграммаи абрнокӣ ва боришро тартиб дода тавонад ва тағйироти шабонарӯзии обу ҳаворо шарҳ диҳад.

Мавзӯи 10. Биосфера (2 соат)

Биосфера — муҳити ҳаёт. Гуногунии мавҷудоти зинда дар сатҳи Замин. Намудҳои организмҳои зинда . Нобаробар паҳншавии наботот ва ҳайвонот дар қураи Замин. Минтақанокии уфуқӣ ва амудӣ. Паҳншавӣ ва таъсири организмҳо ба атмосфера, литосфера, гидросфера. Омилҳои ғайризиндаи ба мавҷудоти зинда таъсиркунанда: равшанӣ, гармӣ ва намӣ. Таъсири инсон ба биосфера, наботот ва ҳайвоноти маҳалли худ. Алоқамандии организмҳои зинда бо дигар қабатҳои Замин.

БОБИ IX. АЛОҚАМАНДИИ ҚИСМАТҲОИ ТАБИАТ (2 соат)

Мавзӯи 11. Алоқамандии қисматҳои табиат. Таъсири мутақобилаи табиат ва ҷамъият (2 соат)

Табақаи географӣ ва биосфера. Табақаи географӣ чист? Комплекси табиӣ. Шароитҳои табиӣ. Таъсири мутақобилаи табиат ва ҷамъият. Муҳити географӣ. Мувозирати қисмҳои таркибии табиат. Таъсири ғайриҷамъияти инсон ба табиат. Ҳифзи муҳити зист. Ландшафтҳои табиӣ ва антропогенӣ. Қонуни асосии Тоҷикистон оид ба муҳофизати табиат.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад: сабабҳои тағйир ёфтани ҳаёти рустаниҳо дар давоми фаслҳои сол; таркиби биосфера; комплекси табиӣ маҳалли худ, истифода бурдан ва муҳофизати он; ошкор кардани робитаҳои қисмҳои таркибии табиат.

Хонанда бояд дэрои салоҳияти зерин шавад:

- ба тарзи шифохӣ дар бораи комплекси табиӣ маҳалли худ маълумоти умумӣ дода тавонад;
- аз уҳдаи ҳама гуна мушоҳидаҳо дар комплекси табиӣ маҳалли худ баромада тавонад;
- фаҳмонида тавонад, ки ба ин тағйирёбиҳо кадом омилҳо таъсир мерасонанд.

Кори амалӣ:

№9. Шиносоӣ бо қисмҳои таркибии табиати маҳалли худ ва ошкор кардани робитаи байни онҳо. Тартиб додани тафсири комплекси табиӣ маҳал.

БОБИ X. АҲОЛИИ КУРАИ ЗАМИН. МАМЛАКАТҲО (4 соат)

Мавзӯи 12. Аҳолии кураи Замин (2 соат)

Пайдоиши инсонӣ соҳибхирад. Шумора ва афзоиши аҳолии кураи Замин.

Миқдори аҳолии Замин дар замони ҳозира. Мафҳуми «нажд». Наждҳои асосӣ ва паҳншавии онҳо. Баробархуқуқи наждҳо. Саъдии Шерозӣ оид ба ягонагии инсон. Саъхати Н.Н.Миклухо-Маклай ва назарияи баробархуқуқи наждҳо. Маҳалҳои аҳолинишин ва шаклҳои маскуншавии аҳоли. Маҳалҳои аҳолинишин, фаъолияти хочагдорӣ ва зисту зиндагии аҳолии маҳалли худ.

Мавзӯи 13. Мамлакатҳои ҷаҳон (2 соат)

Ҳалқҳо ва давлатҳо. Тавсифи давлатҳо дар харитаи сиёсии ҷаҳон. Гурӯҳбандии мамлакатҳо аз рӯи соҳти чамъиятиашон. Ташаккулёбии мамлакатҳои нав ва сабабҳои он. Мамлакатҳои калонтарини ҷаҳон. Тоҷикистон дар харитаи сиёсии ҷаҳон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донанд: миқдори аҳолии Замин; нажд ва омилҳои ба пайдоиши онҳо таъсиррасонанда; усулҳои тасвири давлатҳо ва пойтахти онҳо дар харитаи сиёсии ҷаҳон; шаклҳои асосии маскуншавии аҳоли (шаҳр ва деҳот), маҳалҳои аҳолинишин ва фаъолияти хочагии аҳолии маҳалли худ.

Хонанда бояд дэрои салоҳияти зерин шавад:

- сабаби гуногунии симои зоҳирии наждҳоро фаҳмонида тавонад. Омилҳои ба он таъсиркунандаро номбар карда тавонад;
- аз нақшаи маҳал ва харита нуқтаҳои аҳолинишин ва пойтахти мамлакатҳоро нишон дода тавонад.

Кори амалӣ:

№10. Муқаррар кардани мавқеъ ва пойтахти давлатҳое, ки дар матни китоби дарсӣ сабт шудаанд. Муайян намудани координати пойтахти давлатҳои алоҳида, аз ҷумла Тоҷикистон.

БОБИ XI. ТАБИАТ, АҲОЛИИ НОҲИЯ ВА МАҲАЛЛИ ХУД (6 соат)

Мавзӯи 14. Табиати маҳалли худ

Қисмҳои таркибии табиати маҳал (релиеф, обу ҳаво, хок, наботот, ҳайвонот) ва таъсири мутақобилаи байни онҳо. Таъсири табиати маҳал ба ҳаёт ва фаъолияти хоҷагии аҳоли.

Истифода бурдани сарватҳои табиӣ ва тағйир додани табиати маҳалли худ. Чорабиниҳо оид ба самаранок истифода бурдани табиати маҳал ва муҳофизати он.

Кори амалӣ:

№11. Чен кардани баландии нисбӣ ба воситаи нивелири мактабӣ. Таъсири ягон дарё ё обанборе, ки дар маҳалли худ воқеъ гардидааст.

Саёҳат. Омӯштан ва шиносӣ ба шаклҳои релиеф, ҷинсҳои кӯҳӣ, намудҳои хок, наботот, ҳайвонот, обҳои сатҳ ва зери замин, вазъи истифода ва ошкор намудани дараҷаи таъсири ҷамъияти инсонӣ ба комплексҳои табиӣ, муҳофизати онҳо. Шиносӣ ба омилҳое, ки релиефи маҳал ва умуман омилҳое, ки сабаби тағйирёбии комплексҳо мегарданд.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд шӯро донад: хусусиятҳои релиеф, иқлим, об, хок ва набототи маҳалли худ. Робитаи мутақобилаи байни табиат ва фаъолияти инсон дар маҳалли худ, тадбирҳои муҳофизати табиати маҳалли худ; муайян кардани мавқеи географии иншоотҳо дар маҳал.

Хонанда бояд ёрӯи салоҳияти зери шавад:

- аз рӯи нақшаи маҳал ва харитаи топографӣ самтҳои муайян карда тавонад;

- оид ба вазъи кунунии комплексҳои табиӣ маҳал баҳои воқеӣ ва ҳулосаи дуруст дода тавонад;

- оид ба таъсири омилҳои гуногун нисбати тағйирёбии комплексҳои табиӣ маҳалли худ ақидаашро гуфта тавонад;

- дар бораи беҳдошти вазъи табиати кишвар ақидаҳои одитарини худро пешниҳод карда тавонад.

Таҷҳизоти таълимӣ

Коллексияи маъдан ва чинсҳои кӯҳӣ. Глобуси кураи Замин. Моделҳо: теппаи буридашуда, боднамо, комплекси макетҳои сатҳи хушкӣ. Моделҳои серхаракати гардиши ҷаҳонӣ об дар табиат. Асбобҳо барои гирифтани нақшаи маҳал ва гузаронидани саёҳат. Харитаи табиӣ: харитаи табиӣ нимкураҳо, Тоҷикистон, харитаи тарҳӣ, топографӣ, соҳти геологӣ, наботот ва ҳайвоноти ҷаҳон.

Атласи географии синфи VI. Аксҳои симои ҳодисаҳои муҳталифи табиат ва ҷадвали маълумотҳо.

Харитаи иҷтимоиву иқтисодӣ. Харитаи сиёсии нимкураҳо. Тақвими мушоҳидаи обу ҳаво. Маводди тақсимшаванда. Диапозитивҳо: Атмосфера. Обҳои хушкӣ. Укёнуси ҷаҳонӣ. Мафҳуми наҷодҳо.

Компютер, проектор, кинофилмҳо ва ғ.

Диафилмҳо: нақшаи маҳалро чӣ тавр бояд тартиб дод? Шаклҳои сатҳи хушкӣ. Аҳамияти укёнусҳо ва баҳрҳо барои инсон. Муҳофизати атмосфера.

Кинопорчаҳо: «Зилзила»; «Пиряхҳо дар кӯҳсор»; «Айсбергҳо»; «Кӯлҳо»; «Дарёҳои ҳамворӣ»; «Дарёҳои кӯҳӣ»; «Остона ва шаршараҳо»; «Ҳосилшавӣ ва ҳелҳои абр».

Кинофилм: «Мо чаро Заминро меомӯзем?»

БАРНОМАИ ТАЪЛИМИ ГЕОГРАФИЯИ МАТЕРИКҲО ВА УЌЁНУСҲО БАРОИ СИНФИ 7-ум

Вақти умумии чудошуда тибқи нақшаи таълимӣ - 72 соат, ҳафтае 2 соат

МУҚАДДИМА (1 соат)

Географияи материкҳо ва уқёнусҳо чиро меомӯзад? Алоқамандии курси географияи синфҳои 6 ва 7-ум. Курси географияи синфи 7-ум давоми мантиқи географияи синфи 6-ум. Мақсаду вазифаҳои омӯзиши курси географияи материкҳо ва уқёнусҳо. Аҳаммияти донишҷӯи хусусияти материкҳо ва уқёнусҳо. Манбаъҳои маълумоти географӣ.

ФАСЛИ I. ТАВСИФИ УМУМИИ КУРРАИ ЗАМИН

БОБИ 1. ТАВСИФИ УМУМИИ ТАБИАТИ МАТЕРИКҲО ВА УЌЁНУСҲО (12 соат)

Материкҳо, қитъаҳои олам ва давлатҳо

Қисмҳои калони хушкӣ – материкҳо ва қитъаҳо. Материкҳо ва хусусияти онҳо. Қитъаҳои олам. Хусусияти қитъаҳои олам. Фарқи материк аз қитъа. Тавсифи давлатҳои ҷаҳон. Тасвири давлатҳо дар харита.

Одамон чӣ тавр кураи Замиро омӯхтанд?

Ҷамъовариҳои маълумот дар даврони қадим. Марҳалаҳои асосии ҷамъ шудани маълумот дар бораи Замин. Саҳми шахсони алоҳида дар кашфи минтақаҳои гуногуни кураи Замин. Кашфиётҳои бузурги географӣ. Аҳаммияти кашфиётҳои географӣ.

Харита – сарчашмаи асосии маълумоти географӣ.

Фарқи харита аз нақша. Тафовути харитаҳо аз ҷиҳати миқёс (харитаҳои хурдмиқёс, миёнамиқёс ва калонмиқёс); дар бар гирифтани ҳудуд ва мазмун. Харита ҳамчун сарчашмаи маълумоти географӣ. Хатоҳо дар харита.

Минтақаҳои соатӣ дар кураи Замин.

Унсурҳои муайянкунандаи минтақаҳои соатӣ дар кураи Замин. Гуногунии вақт дар минтақаҳои алоҳидаи кураи Замин. Нақши Гринвич дар муайян кардани вақт. Вақти минтақавӣ. Вақти маҳаллӣ. Вақти декретӣ. Минтақаҳои соатӣ дар баҳру уқёнусҳо.

Назарияи пораҳо (плитаҳо)-и литосферӣ. Платформаҳо ва минтақаҳои чиндоршавӣ.

Фарзияҳо оид ба пайдоиши материкҳо ва уқёнусҳо. Пора (плита)-ҳои литосферӣ. Платформаҳо. Минтақаҳои чиндоршавии қишри

Замин. Ҳаракатҳои уфуқӣ ва амудии пораҳои литосферӣ. Пайдоиши материкҳо ва уқёнусҳо.

Шаклҳои реліефи Замин. Пайдоиши ҳамвориҳо ва кӯҳҳо

Шаклҳои реліефи Замин. Пайдоиши ҳамвориҳо ва кӯҳҳо. Макрореліеф - барҷастагиҳои материкӣ ва фурӯҳамидаҳои уқёнусӣ. Микрореліефи Замин. Вобастагии пайдоиши кӯҳҳо ва ҳамвориҳо ба ҳаракатҳои қишри Замин ва омилҳои беруна. Ҷойгиршавии шаклҳои калони реліеф дар сатҳи Замин.

Кори амалӣ:

№1. Аз харита истифода бурда, яке аз материкҳоро тавсиф диҳед. Муқоисаи реліефи ду материк (интиҳобӣ): сабабҳои монандӣ ва фарқи онҳоро муайян кунед.

Анбӯҳи ҳаво. Сиклонҳо ва антисиклонҳо

Анбӯҳи ҳаво ва типҳои асосии он. Фишори атмосферӣ. Минтақаҳои фишори атмосферӣ. Ҳаракати анбӯҳҳои ҳаво. Фронтҳои атмосферӣ. Сиклонҳо ва антисиклонҳо.

Минтақаҳои иқлимӣ қураи Замин.

Минтақаҳои иқлим. Омилҳои иқлимҳосилкунанда. Тавсифи минтақаҳои иқлимӣ. Минтақаҳои асосӣ ва гузарандаи иқлими Замин. Фарқи минтақаҳои гузаранда ва асосӣ. Типҳои иқлим – баҳрӣ, континенталӣ (хушкӣ)-и муътадил, континенталии хушк ва муссонӣ. Минтақаи иқлиме, ки мо зиндагӣ мекунем.

Кори амалӣ:

№2. Тавсифи иқлим аз рӯйи харитаи иқлимӣ.

№3. Муқоисаи хусусиятҳои иқлимӣ ду минтақаи иқлимӣ (интиҳобӣ).

№4. Тавсифи муқоисавии минтақаҳои гуногуни иқлимӣ яке аз материкҳо; арзёбӣ намудани шароитҳои иқлимӣ барои ҳаётгузаронии инсон.

Гидросфера. Уқёнуси ҷаҳонӣ - қисми асосии гидросфера

Оби Уқёнуси ҷаҳонӣ. Об - манбаи ҳаёт ва моддаи аз ҳама пахншудатарин дар қураи Замин. Нақши уқёнус дар ҳаёти Замин. Обҳои Уқёнуси ҷаҳонӣ. Хосияти оби уқёнус. Ях дар уқёнус. Анбӯҳи об. Ҳаракати оби уқёнус – ҷараёнҳо. Уқёнус ҳамчун муҳити зист. Алоқамандии уқёнус бо атмосфера ва қисми хушкӣи Замин.

Минтақаҳо (зонаҳо)-и табиӣ қураи Замин

Минтақаҳои географӣ ва зонаҳои табиӣ. Қонуниятҳои ҷудо кардани ҳудудҳо ба минтақаҳои (зонаҳои) табиӣ: зонаҳои табиӣ

минтақаҳои экваторӣ ва субэкваторӣ, зонаҳои табиии минтақаҳои тропикӣ ва субтропикӣ, зонаҳои табиии минтақаҳои муътадил, зонаҳои табиии минтақаҳои географии субарктикӣ ва субантарктикӣ, зонаҳои табиии минтақаҳои арктикӣ ва антарктикӣ. Минтақаҳои баландӣ. Фаъолияти аҳоли дар минтақа (зона)-ҳои табиӣ.

Аҳолии кураи Замин. Халқҳо ва наҷодҳо

Шумораи аҳоли. Ҷойгиршавии аҳоли дар сайёраи Замин. Минтақаҳои асосии маскуншавии аҳоли. Наҷодҳо дар рӯи Замин. Халқҳои кураи Замин. Динҳо. Динҳои ҷаҳонӣ ва миллӣ.

Кори амалӣ:

№5. Тавсифи муқоисавии шумора, зичӣ ва динамикаи аҳолии материкҳо ва давлатҳои алоҳидаи ҷаҳон.

№6. Дар харитаи тарҳӣ ишора намудани ҷойгиршавии миллатҳои бузург, хурдтарин халқиятҳо, шаҳрҳои бузурги ҷаҳон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд донад: алоқамандии географияи табиӣ ва географияи материку уқёнусҳо; мақсад ва вазифаҳои омӯзиши фанни географияи материкҳо ва уқёнусҳо шарҳ диҳад; аҳаммияти донишҷӯи хусусиятҳои материкҳо ва уқёнусҳо барои ҳаёти одам бо мисолҳо асоснок кунад; тақсимои об ва хушкіро дар сатҳи Замин нишон диҳад; манбаъҳои маълумоти географиро номбар карда, усулҳои омӯзиш ва азхудкунии онҳо фаҳмонад.

Хонанда бояд ҷисри салоҳияти ҷисри шавад

- материк ва қитъаҳои оламро дар харита нишон дода тавонад;
- оид ба ҷазираҳои, ки пайдоиши материкӣ, вулкони ва марҷонӣ доранд, мисолҳо оварда тавонад;
- аз рӯи харита маълумот дода тавонад;
- харитаҳои хонда таҳлил карда тавонад.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд донад: тақсимои об ва хушкӣ дар сатҳи Замин; номбар кардани минтақаҳо (зонаҳо)-и табиӣ; аҳаммияти минтақа (зона)-ҳои табиӣ барои фаъолияти инсон; сабаби вобаста ба арз ва баландӣ тағйир ёфтани минтақаҳои табиӣ; хусусиятҳои паҳншавии аҳоли.

Хонанда бояд ҷисри салоҳияти ҷисри шавад

- аҳаммияти донишҷӯи хусусиятҳои материкҳо ва уқёнусҳо барои ҳаёти одам бо мисолҳо асоснок карда тавонад;

- минтақаҳои асосии сокиншавии аҳолии ҷаҳонро номбар карда тавонад;

- хусусияти ивазшавии минтақаҳои табииро аз рӯйи расм ва харитаҳои мавзӯӣ нишон дода фаҳмонад;

- оид ба роҳҳои асосии паҳншавии аҳоли дар материк ва минтақаҳои ҷаҳон, ноҳияҳои асосии маскуншавии аҳоли, наҷодҳо ва халқиятҳои кураи Замин маълумот дода, ба қадом наҷод дохил шудани халқи худро гӯяд;

- географияи динҳои ҷаҳонро фаҳмонад;

- баъзе давлатҳои сермиллати ҷаҳонро аз харита нишон дода тавонад.

ҲАСЛИ II. ТАВСИФИ МИНТАҚАВИИ КУРАИ ЗАМИН (54 соат)

БОБИ 2. ТАВСИФИ УЌЁНУСҲО (5 соат)

Уқёнусҳои ҷаҳон. Масоҳати ишғолкардаи уқёнусҳо нисбати материкҳо.

Уқёнуси Ором. Хусусият ва мавқеи географияи уқёнуси Ором. Таърихи кашф ва азхудкунии уқёнус. Релйефи қабр. Иқлим ва обҳои уқёнус. Ҷараёнҳои уқёнуси Ором. Олами органикӣ ва сарватҳои табиӣи уқёнуси Ором. Уқёнусия. Фаъолияти хоҷагии инсон ва масъалаҳои экологӣ.

Уқёнуси Атлантик. Мавқеи географӣ. Таърихи кашф ва азхудкунии уқёнуси Атлантик. Релйефи қабри уқёнус. Иқлим ва обҳои уқёнус. Олами органикӣ ва сарватҳои табиӣ. Ҷараёнҳои уқёнус. Фаъолияти хоҷагии инсон ва масъалаҳои экологӣ дар уқёнуси Атлантик.

Уқёнуси Ҳинд. Мавқеи географӣ. Таърихи кашф ва азхудкунии уқёнуси Ҳинд. Релйефи қабри уқёнус. Иқлим ва обҳои уқёнус. Олами органикӣ ва сарватҳои табиӣ. Ҷараёнҳои уқёнус. Фаъолияти хоҷагии инсон ва масъалаҳои экологӣ дар уқёнуси Ҳинд.

Уқёнуси Яхбастаи Шимолӣ. Мавқеи географӣ. Таърихи кашф ва азхудкунии уқёнуси Яхбастаи Шимолӣ. Релйефи қабри уқёнус. Иқлим ва обҳои уқёнус. Олами органикӣ ва сарватҳои табиӣ. Ҷараёнҳои уқёнус. Ҳифзи табиати Арктика.

Кори амалӣ:

№7. Уқёнус ҳамчун роҳи нақлиётӣ, мавзеи шикори моҳӣ, фароғат ва дигар хусусиятҳо. Яке аз уқёнусҳоро интихоб намуда, дар харитаи тарҳӣ роҳҳои нақлиётӣ, мавзеи шикори моҳӣ, ноҳияҳои фароғатӣ (туристӣ) –и онро гузаронед.

№8. Аз харита ва дигар манбаъҳои маълумот истифода бурда оид ба хусусият, мавқеи географӣ, табиат ва сарватҳои табиӣ яке аз ҷазираҳои бузург маълумот диҳед (интихобӣ).

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: укёнуҷоро аз харита нишон диҳад; мавқеи укёнуҷоро нисбат ба материкҳо шарҳ дода, оид ба таърихи тадқиқоти онҳо маълумот диҳад; хусусиятҳои релјефи қабри укёнуҷоро шарҳ дода, самти ҳаракати ҷараёнҳо дар укёнуҷ аз харита нишон диҳад, хусусияти онҳо фаҳмонад; аҳаммияти укёнуҷоро барои хоҷагии одамон шарҳ диҳад.

Хонанда бояд дари салоҳияти зери шавад:

- дар бораи мафҳумҳои асосии мавзӯҳои омӯхташ оид ба укёнуҷо бо ҳамсинфони худ муҳокимаронӣ карда тавонад;
- ба масъалаҳои баҳсталаб бо истифода аз харита, атлас ва дигар сарчашмаҳо ҷавоб дода тавонад;
- донишҳои худро оид ба укёнуҷо дар раванди ҳаёт истифода бурда тавонад.

БОБИ 3. ТАВСИФИ МАТЕРИКҲО

МАТЕРИКИ АВРУОСИЁ (12 соат)

Мавқеи географӣ ва таърихи тадқиқоти материки Авруосиё. Мавқеи географӣ. Авруосиё - бузургтарин материк. Нуқтаҳои канорӣ. Қитъаҳо дар материк. Тарҳи сохилҳо. Таърихи тадқиқоти материки Авруосиё.

Соҳти геологӣ, релјеф ва сарватҳои зеризаминии Авруосиё. Соҳти геологӣ материк. Релјефи материк. Платформаҳо ва минтақаҳои чиндоршавии материки Авруосиё. Шаклҳои асосии релјефи материк. Вобастагии пайдоиши шаклҳои асосии релјеф бо соҳти қишри Замин. Ноҳияҳои зизила ва вулқонҳо. Сарватҳои зеризаминӣ.

Иқлими Авруосиё. Омилҳои иқлимҳосилкунандаи материк. Минтақаҳои иқлимӣ материк. Хусусияти минтақаҳои иқлимӣ. Минтақаҳои хунуктарин, гармтарин, камбориштарин ва сербориштарини материк. Таъсири иқлим ба фаъолияти хоҷагии инсон. Харитаи иқлимӣ материк.

Обҳои дохилии Авруосиё. Хусусияти шабакаи дарёҳо. Дарёҳои материк. Реҷаи дарёҳо. Аҳаммияти дарёҳо. Кӯл ва ботлоқҳо, аҳаммияти онҳо. Каналҳо, обанборҳо ва обҳои зеризаминии материк, аҳаммияти онҳо. Яхбандии ҳозира ва бисёрсола дар материк.

Зонаҳои табиии Авруосиё. Масъалаҳои хифзи табиат. Зонаҳои табиии материки Авруосиё – зонаи биёбонҳои арктикӣ, тундра, бешатундра, беша, башадашт, дашт, нимбиёбон ва биёбон. Зонаҳои табиии субтропикӣ, тропикӣ. Зонаҳои бешаҳои экваторӣ. Зонаҳои табиӣ дар минтақаҳои баландӣ. Масъалаҳои хифзи табиат дар материки Авруосиё.

Хусусиятҳои аҳоли ва давлатҳои материк. Халқият ва миллатҳои материк. Шумора ва ҷойгиршавии аҳоли. Таркиби аҳоли. Давлатҳои материк. Гуногунии давлатҳо аз рӯи масоҳат, шакли хоҷагидорӣ ва хусусиятҳои аҳоли.

Давлатҳои қитъаи Аврупо. Давлатҳо дар қитъаи Аврупо. Харитаи сиёсии Аврупо (Аврупои Шимолӣ, Аврупои Миёна, Аврупои Ҷанубӣ, Аврупои Шарқӣ). Шумораи давлатҳои Аврупо. Ташаккулёбии давлатҳои Аврупо. Фарқи давлатҳо аз рӯи қаламрав ва шумораи аҳоли. Халқияту миллатҳо ва динҳо. Давлатҳои гуногунмиллат ва якмиллата. Фарқи давлатҳои Аврупо аз рӯи дараҷаи тараққиёти хоҷагӣ.

Давлатҳои қитъаи Осиё. Давлатҳо дар қитъаи Осиё. Харитаи сиёсии Осиё (Осиёи Ҷанубу Ғарбӣ, Осиёи Шарқӣ, Осиёи Ҷанубӣ, Осиёи Ҷанубу Шарқӣ). Шумораи давлатҳои Осиё. Ташаккулёбии давлатҳои Осиё. Фарқи давлатҳо аз рӯи масоҳат ва шумораи аҳоли. Халқияту миллатҳо ва динҳо. Давлатҳои гуногунмиллат ва якмиллата. Фарқи давлатҳои Осиё аз рӯи дараҷаи тараққиёти хоҷагӣ.

Иттиҳоди давлатҳои мустақил (ИДМ). Ташкилшавии ИДМ. Давлатҳои аъзои ИДМ. Хусусияти географии давлатҳои ИДМ. Табиати ИДМ.

Ҷумҳурии Тоҷикистон. Тоҷикистон – ҷумҳурии соҳибистиклол. Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳайати ИДМ. Мавқеи географӣ. Шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли. Хоҷагӣ. Муносибатҳои давлатҳои ИДМ дар замони муосир. Нақши Тоҷикистон дар ҳалли масъалаҳои байналмилалӣ (глобалӣ).

Кори амалӣ:

№9. Тартиб додани каталог (номгӯии забонҳо)-и халқҳои Авруосиё вобаста ба гуруҳи забонҳо.

№10. Давлатҳои Британияи Кабир, Фаронса ва Олмонро тавсифи муқоисавӣ кунед.

№11. Давлатҳои қитъаи Осиёро вобаста ба аломатҳои табиӣ-иктисодиашон гуруҳбандӣ кунед.

БОБИ 4. МАТЕРИКИ АМРИКОИ ШИМОЛӢ (10 соат)

Мавқеи географӣ ва таърихи тадқиқоти материк. Мавқеи географӣ. Масоҳат. Таърихи соҳилҳо. Нуқтаҳои канорӣ. Таърихи кашфиёти материки Амрикои Шимолӣ. Кашфиёти викингҳо ва Христофор Колумб. Тадқиқоти материк баъд аз Колумб.

Соҳти геологӣ, релйеф ва сарватҳои зеризаминии материк. Амрикои Шимолӣ чӣ тавр ба вучуд омад? Соҳти тектоникӣ. Платформаи Амрикои Шимолӣ. Давраҳои геологӣ. Минтақаҳои чиндоршавии материк. Барҷастагӣ ва пастиҳои материк. Релйеф. Нуқтаи баландтарин ва паस्तтарини материк. Сарватҳои зеризаминии материк.

Иқлими Амрикои Шимолӣ. Омилҳои иқлимҳосилкунанда. Минтақаҳои иқлимӣ ва типҳои иқлим. Тақсимои гармӣ, рӯшноӣ ва боришот дар минтақаҳои иқлимии материк. Ходисаҳои нохуши табиӣ ва бодҳои маҳаллӣ (тӯфонҳо, гирдбодҳо). Харитаи иқлимии материк.

Обҳои дохилии материки Амрикои Шимолӣ. Хусусияти шабакаи дарёҳо. Дарёҳои материк (ҳавзаи укёкуси Атлантик, укёкуси Яхбасти Шимолӣ, укёкуси Ором). Речаи дарёҳо. Аҳаммияти дарёҳо барои хочагии халқ. Кӯлҳо. Аҳаммияти кӯлҳо. Яхбандии ҳозира дар материк.

Зонаҳои табиӣ материк. Масъалаҳои ҳифзи табиат. Зонаҳои табиӣ материки Амрикои Шимолӣ. Хусусияти зонаҳои табиӣ. Фарқи зонаҳои табиӣ материк аз рӯи хусусиятҳои релйеф, иқлим, наботот ва ҳайвонот. Зонаҳои табиӣ дар минтақаҳои баландӣ. Таъсири фаволияти инсон ба зонаҳои табиӣ. Масъалаҳои ҳифзи табиат дар материк.

Хусусиятҳои аҳоли ва давлатҳои материк. Ташаккулёбии аҳолии материк. Шумораи аҳоли. Паҳншавии аҳоли дар қаламрави материк. Аҳолии ҳозира. Халқу миллатҳои маскуни материк. Давлатҳо дар материк. Гуногунии давлатҳо аз рӯи масоҳат, шакли хочагидорӣ ва хусусиятҳои аҳоли.

Иёлотҳои Муттаҳиди Амрико. ИМА – пуриқтидортарин давлати дунё. Мавқеи географӣ. Шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли. Соҳти хочагӣ.

Канада. Мавқеи географӣ. Табиат ва сарватҳои табиӣ. Хусусиятҳои аҳоли. Сарватҳои табиӣ ва хочагӣ.

Мексика. Мавқеи Мексика дар Амрикои миёна. Шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ. Соҳти хочагӣ.

Кори амалӣ:

№12. Харитаи табиӣ Амрикои Шимолро истифода бурда сарватҳои табиӣ асосии Канада, ИМА ва Мексикаро тавсиф диҳед.

№13. Хусусиятҳои ҷойгиршавии аҳоли, мавқеи географӣ ва банақшагирии бузургтарин шаҳрҳои Канада, ИМА ва Мексикаро номбар кунед.

БОБИ 5. МАТЕРИКИ АМРИКОИ ЧАНУБӢ (10 соат)

Мавқеи географӣ ва таърихи тадқиқоти материки Амрикои Чанубӣ.

Материки Амрикои Чанубӣ дар кадом нимкура чойгир шудааст? Сарҳади географӣ. Масоҳат. Нуқтаҳои канорӣ ва тарҳи сохилҳо. Мавқеи географӣ. Кашф ва тадқиқоти материки Амрикои Чанубӣ. Саҳми Х. Колумб, Америго Веспучӣ ва дигарон дар кашфи материк.

Сохти геологӣ, релйеф ва сарватҳои зеризаминии материк.

Пайдоиши материк ва сохти қишри Замин. Платформаҳо ва минтақаҳои чиндоршавӣ. Давраҳои геологии ташаккулёбии материк. Релйефи материки Амрикои Чанубӣ. Нуқтаи баландтарин ва пастрарини материк. Сарватҳои зеризаминӣ.

Иқлими Амрикои Чанубӣ.

Омилҳои иқлимҳосилкунанда. Минтақаҳои иқлимӣ ва типҳои иқлим. Хусусияти минтақаҳои иқлимӣ. Минтақаҳои хунуктарин, гармтарин, камбориштарин ва сербориштарини материк. Таъсири иқлим ба фаъолияти хоҷагии аҳоли. Харитаи иқлимии материк.

Обҳои дохилии материки Амрикои Чанубӣ.

Хусусияти шабакаи дарёҳо. Дарёҳои асосӣ. Речаи физогирии дарёҳо. Аҳаммияти дарёҳо барои хоҷагӣ. Кӯлҳо. Аҳаммияти кӯлҳо. Яхбандиҳои ҳозира.

Зонаҳои табиӣи материк. Масъалаҳои хифзи табиат.

Зонаҳои табиӣи материки Амрикои Чанубӣ. Хусусияти зонаҳои табиӣ. Фарқи зонаҳои табиӣи материк аз рӯи хусусиятҳои релйеф, иқлим, наботот ва ҳайвонот. Минтақанокӣ дар Анд. Таъсири фаъолияти хоҷагии инсон ба зонаҳои табиӣ. Масъалаҳои хифзи табиат дар материки Амрикои Чанубӣ.

Хусусиятҳои аҳоли ва давлатҳои материк.

Аҳоли ва халқҳои материки Амрикои Чанубӣ. Маскуншавии аҳоли. Фарқи халқҳои материки Амрикои Чанубӣ аз рӯи тарзи зиндагӣ. Давлатҳои материк. Гуногунии давлатҳо аз рӯи масоҳат, шакли хоҷагидорӣ ва хусусиятҳои аҳоли.

Бразилия.

Бразилия – давлати калонтарини материки Амрикои Чанубӣ. Мавқеи географӣ. Табиат, шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли. Сохти хоҷагӣ.

Аргентина.

Аргентина. Табиат, шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли. Сохти хоҷагӣ.

Кори амалӣ:

№14. Оид ба самтҳои асосии фаъолияти хоҷагии мамлакатҳои ҳудуди кӯхҳои Анд маълумот диҳед. Ин мамлакатҳоро дар харитаи тарҳӣ гузаронида шарҳ диҳед.

БОБИ 6. МАТЕРИКИ АФРИҚО (10 соат)

Мавқеи географӣ ва таърихи тадқиқоти материки Африқо

Мавқеи географии материки Африқо. Нуқтаҳои канорӣ. Тарҳи сохилҳои материк. Баҳру уқёнусҳое, ки материкро иҳота кардаанд. Таърихи тадқиқоти материк. Қашфи Африқо дар давраи қадим. Қашфиёт дар асрҳои миёна. Тадқиқотҳо дар асри XIX ва аввали асри XX.

Сохти геологӣ, релеф ва сарватҳои зерзаминии Африқо. Соҳти геологӣи материк. Минтақаҳои платформа ва чиндоршавӣ дар қаламрави Африқо. Хусусиятҳои релефи Африқо. Ҷамворихо ва минтақаҳои кӯҳсори материк. Сарватҳои табиӣ.

Иқлими Африқо. Омилҳои иқлимхосилкунандаи материк. Минтақаҳои иқлимӣ ва типҳои иқлим. Хусусияти минтақаҳои иқлимӣ (экваторӣ, субэкваторӣ, тропикӣ ва ду минтақаи субтропикӣ). Таъсири иқлим ба фаъолияти хоҷагии аҳоли. Харитаи иқлимии материк.

Обҳои дохилии материки Африқо. Хусусияти обҳои дохилии материки Африқо. Дарёҳо. Низоми асосии дарёҳо. Дарёҳои калонтарини материк (Нил, Конго, Нигер, Замбезӣ). Шаршараҳо. Кӯлҳо. Аҳамияти дарё ва кӯлҳо.

Зонаҳои табиӣ материк. Масъалаҳои ҳифзи табиат. Зонаҳои табиӣи материки Африқо. Минтақаҳои арзию амудӣ ва паҳншавии зонаҳои табиӣ. Олами наботот ва ҳайвоноти зонаҳои табиӣ. Фаъолияти инсон дар зонаҳои табиӣ. Таъсири фаъолияти хоҷагии инсон ба зонаҳои табиӣ. Ҳифзи табиат.

Хусусиятҳои аҳоли ва давлатҳои материки Африқо. Ҷойгиршавии аҳоли. Намояндаи наҷодҳо. Миллат ва халқиятҳо, тарзи зиндагӣ ва урфу одати онҳо. Харитаи сиёсии материк. Давлатҳо ва минтақаҳо. Мамлакатҳо ва гузаштаи мустамликавии онҳо.

Чумхурии Африқои Ҷанубӣ (ҶАҶ). Мавқеи географӣ. Ташаккулёбии ҶАҶ. Шароитҳо ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ. Соҳти хоҷагӣ.

Чумхурии Мисри Араб. Мавқеи географӣ. Таърихи таъсисёбии давлати Миср. Табиат, шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли. Фаъолияти хоҷагӣ.

Кори амалӣ:

№15. Бо истифода аз харитаи табиӣ дар бораи бойиғариҳои табиӣи Африқои Марказӣ маълумот диҳед.

№16. Аз рӯйи харита ва атлас интихобан оид ба фаъолияти хоҷагии ҷае аз давлатҳои Африқо маълумот омода намоед.

БОБИ 7. МАТЕРИКИ АВСТРАЛИЯ ВА УКЌЕНУСИЯ (ОКЕАНИЯ) (5 соат)

Мавқеи географӣ ва таърихи тадқиқот. Соҳти геологӣ ва релйефи Австралия ва Укёнусия. Австралия – материки хурдтарин. Мавқеи географии материки Австралия, Укёнусия, Таърихи тадқиқот. Соҳти геологӣ. Релйефи материк, Пайдоиши релйеф ва қазираҳои Укёнусия. Шароит ва сарватҳои табиӣ.

Иқлим ва обҳои дохилии Австралия ва Укёнусия. Хусусиятҳои умумии иқлим. Минтақаҳои иқлимӣ ва типҳои иқлим. Минтақаҳои сарбориш ва камбориши материк. Обҳои дохилӣ. Дарёҳо ва кӯлҳо. Танқисии об дар материк. Обҳои зеризаминӣ.

Зонаҳои табиӣ материк. Масъалаҳои ҳифзи табиат. Гуногунии наботот ва ҳайвонот. Зонаҳои табиӣ материки Австралия. Хусусияти зонаҳои табиӣ. Nabotot ва ҳайвоноти зонаҳои табиӣ. Намудҳои ҳайвоноти ҳоси Австралия. Дигаргун шудани табиати кишвар зимни фаъолияти хоҷагии инсон. Масъалаҳои ҳифзи табиат.

Аҳоли ва давлатҳо. Иттифоқи Австралия ва Зеландияи Нав. Австралия – камаҳолитарин материк дар сайёраи Замин. Шумора ва ҷойгиршавии аҳолии материки Австралия. Аҳолии таҳҷой (аборигенҳо) ва муҳочирон. Халқу миллатҳои сокини материк. Давлатҳо дар материки Австралия ва Укёнусия. Иттифоқи Австралия: фаъолияти хоҷагидорӣ. Зеландияи Нав: Табиат, иқлим, сарватҳои табиӣ. Соҳти хоҷагӣ.

Кори амалӣ:

№17. Тавсифи муқоисавии табиат, аҳоли ва фаъолияти хоҷагии ду минтақаи Австралия (интиҳобӣ).

БОБИ 8. МАТЕРИКИ АНТАРКТИДА (2 соат)

Мавқеи географӣ ва таърихи тадқиқоти Антарктида. Антарктида материки Қутби Ҷанубии сайёра. Антарктида ва Антарктика. Мавқеи географӣ, масоҳат. Нуқтаҳои қанорӣ ва тарҳи сохилҳо. Қадом укёнусҳо материкро иҳота кардаанд? Қашф ва тадқиқоти Антарктида. Нақши шахсони алоҳида дар тадқиқоти материк. Тадқиқоти ҳозираи материки Антарктида. Намояндаи Тоҷикистон дар ҳайати экспедитсияи тадқиқотии материки Антарктида.

Табиати материки Антарктида. Рӯйпӯши яхӣ дар материк. Соҳти геологӣ ва релйефи зери ях. Иқлими материк. Олами зинда.

Кори амалӣ:

№18. Муайян кардани мақсади омӯзиши минтақаи қутби ҷануб. Таҳия намудани нақшаи истифодабарии сарватҳои табиӣ материк дар оянда.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: сохти геологии минтақаҳои гуногуни материкҳоро фарқ мекунад; минтақаҳои зилзила ва вулқонҳоро номбар карда, хусусияти онҳоро шарҳ медиҳад; шаклҳои асосии релјефи материкҳоро мегӯяд; вобастагии шаклҳои релјефро ба сохти кишри Замин фаҳмонида метавонад; оид ба сарватҳои зеризаминии материкҳо маълумот дода метавонад; барои ҳалли масъалаҳои таълимӣ аз харита ва дигар сарчашмаҳои маълумоти географӣ истифода мебарад; омилҳои иқлимҳосилкунанда ва минтақаҳои иқлимии материкҳоро номбар мекунад; хусусияти обҳои дохилии материкҳоро мефаҳмонад; шабакаҳои дарёии материкҳоро номбар карда, хусусияти онҳоро шарҳ медиҳад; хусусияти кӯлҳо, обанборҳо, каналҳо ва обҳои зеризаминии материкҳоро мефаҳмонад; аҳаммияти обҳои дохилии материкро барои хочагии аҳолии медонад; масъалаи муҳофизати табиатро дар материкҳо шарҳ медиҳад; давлатҳоро вобаста ба хусусиятҳои хосашон муқоиса карда метавонад; давлатҳоро вобаста ба ҳаёати милли, динӣ ва ҷойгиршавии аҳолии муайян мекунад; давлатҳоро аз рӯи тараққиёти ҳаҷагӣ ба гурӯҳҳо ҷудо намуда, тавсиф медиҳад.

Хонанда бояд дареи салоҳияти зерин шавад:

- аз харита материк ва қитъаҳои оламро нишон дода номбар кунанд, мавқеи географӣи онҳоро шарҳ дода тавонанд, баъзе хусусиятҳои фарқкунандаи материку қитъаҳо ва комплексҳои бузурги табииро тавсиф дода тавонанд;
- дар харита объектҳои географӣи материкҳо (кӯҳҳо, қаторкӯҳҳо, пасти ва баландиҳо, ҳамвориҳо, платформаҳо, дарёҳо, кӯлҳо, обанборҳои бузург, баҳрҳо, халиҷу гулӯгоҳҳо, ҷазира ва нимҷазираҳо ва ғайра)-ро нишон дода, аҳаммияти онҳоро барои инсон гуфта тавонанд;
- давлатҳоро номбар карда аз харита нишон дода тавонанд;
- шароит ва сарватҳои табиӣ, самтҳои асосии фаъолияти ҳоҷагии аҳолии мамлакатҳои ҷудогоноро тавсиф, таҳлил ва шарҳ дода тавонанд;
- оид ба таъсир ва тағйирёбии табиати материкҳо зерин таъсири фаъолияти инсон мисолҳо оварда, маънидод карда тавонанд.

ФАСЛИ III. ЗАМИН – ХОНАИ УМУМИИ МО

БОБИ 9. ТАБАҚАИ ГЕОГРАФӢ (5 соат)

Хусусиятҳои табақаи географӣ. Табақаи географӣ-маҷмӯи (комплекси) умумисайёравӣ. Сарҳадҳои табақаи географӣ. Хусусиятҳои қонуниятҳои табақаи географӣ. Томияти табақаи географӣ. Ҳодисаи

муназзамӣ дар табақаи географӣ. Минтақавияти географӣ. Инкишофи бемайлони табақаи географӣ чун хусусияти асосӣ ва ҷудонашавандагии он.

Таъсири мутақобилаи табиат ва ҷамъият. Аҳаммияти сарватҳои табиӣ. Таъсири табиат ба шароити ҳаёти одамон. Тағйирёбии табиат дар натиҷаи таъсири ғайбӣ хоҷагии инсон. Ҳамкорихон байналмилалӣ дар самти истифодаи табиат.

Гузашта ва ояндаи Замин. Сайёраи мо чӣ тавр пайдо шудааст? Чӣ гуна ҳодисаи кӯҳпайдошавӣ ба рельефи сатҳи Замин таъсир расонид? Сайёраи моро дар ояндаи дур чӣ интизор аст? Чӣ гуна Замин пайдо шудааст? Ташаккули табақа (қабат)-ҳои Замин. Пайдоиши аввалин мавҷудоти зинда дар сайёраи Замин. Таъсири кӯҳпайдошавӣ ба табиати Замин. Ояндаи Замин.

Кори амалӣ:

№19. Тавсифи географии маҳал: муайян кардани проблемаҳои экологӣ ва роҳҳои ҳифз ва беҳгардонии ҳолати муҳити зист; ёдгориҳои табиӣ ва маданӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мафҳуми “Табақаи географӣ”-ро шарҳ медиҳад; хусусиятҳои онро бо мисолҳо мефаҳмонад; комплекси табииро шарҳ дода, омилҳои ташаккулёбии онро мефаҳмонад; хусусиятҳо ва қонуниятҳои табақаи географиро медонад; хусусияти зонавияти географиро медонад ва тавсиф медиҳад; сабабҳои вайроншавии мувозинати табиатро таҳлил намуда, оқибатҳои онро меғӯяд; аҳаммияти истифодаи оқилонаи сарватҳои табииро мефаҳмонад; ҷараёни ташаккули табақаҳои Заминро шарҳ медиҳад.

Хонанда бояд ҷисри салоҳияти зери шавад:

- давраҳои ташаккулёбии муносибати инсонро бо табиат номбар карда тавонад;
- оид ба истифодаи сарватҳои табиӣ материкҳо ва уқёнусҳо маълумот дода тавонад;
- таъсири ҷараёнҳои кӯҳпайдошавиро ба дигаргуншавии табиати Замин фаҳмонда тавонад;
- ҷараёни ташаккули табақаҳои Заминро шарҳ дода тавонад;
- замони пайдоиши аввалин мавҷудоти зиндаро дар Замин гуфта тавонад;
- ба сарчашмаҳои гуногун такя намуда, дар бораи ояндаи Замин ақидаҳои худро пешниҳод карда тавонад.

БАРНОМАИ ТАЪЛИМИ ФАНИИ ГЕОГРАФИЯИ ТОҶИКИСТОН БАРОИ СИНФИ 8-ум

Вақти умумии чудошуда тибқи нақшаи таълимӣ - 72 соат, ҳафтае 2 соат (аз ин 6 соат дар ихтиёри омӯзгор гузошта мешавад)

МУҚАДДИМА (1 соат)

Географияи Тоҷикистон, мақсад ва вазифаҳои он, системаи илмҳои географӣ, шохаҳои фанни география, географияи табиӣ ва географияи иқтисодию иҷтимоии Тоҷикистон.

ДАВРАҲОИ РУШДИ ИЛМҲОИ ГЕОГРАФИЌ (4 соат)

Давраҳои инкишофи илмҳои географӣ. География дар замони қадим, географияи асримиёнагӣ, давраи кашфиётҳои бузурги географӣ, давраи нашъунамои илмҳои географӣ. Саҳми олимони Шарқу рус ва тоҷик дар инкишофи илмҳои географӣ. Омӯзиши табиат ва ҳоҷагии халқи Тоҷикистон дар нимаи дууми асри XIX, давраи Шӯравӣ ва дар замони Истиқлолият.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

- мақсад ва вазифаҳои омӯзиши фанни географияи Тоҷикистон ва алоқамандии он бо дигар илмҳо;
- қонуниятҳои инкишоф ва ҷойгиршавии унсурҳои комплекси табиӣ (релеф, бойиғариҳои табиӣ, иқлим, хок, олами наботот ва ҳайвонот);
- қонуниятҳои тараққиёт ва ҷойгиршавии соҳаҳои комплекси истеҳсолии мамлакат (аҳоли, саноат, кишоварзӣ, сохтмону савдо, нақлиёт, молҳои истеъмолии халқ ва соҳаи хизматрасонӣ)

Хонанда бояд дарои салоҳияти зерин шавад:

- оид ба ҳифз ва оқилона истифодабарии табиат ва сарватҳои табиӣи кишвари худ сарфаҳм равад;
- соҳаҳои география (географияи табиӣ ва географияи иқтисодӣ)-ро ҷудо карда тавонад ва объекти омӯзиши онҳоро шарҳ диҳад;
- хусусиятҳои хоси давраҳои географияи қадим, асримиёнагӣ, кашфиётҳои бузурги географӣ ва инкишофи илми географияро дар замони ҳозира фарқ карда тавонад.

БОБИ I. ГЕОГРАФИЯИ ТАБИИИ ТОҶИКИСТОН

§ 1. ТАВСИФИ УМУМӢ

Мавзӯи 1. Мавқеи географӣ, худуд ва тақсимоти маъмурӣ (1 соат)

Мавқеи географӣ, сарҳад, тақсимоти маъмурӣ ва харита. Арзу тӯли географӣ, нуқтаҳои канорӣ, мамлакатҳои ҳамсарҳад. Намудҳои вақт, вақти маҳаллӣ, вақти минтақавӣ ва вақти декретӣ. Осӣи Марказиро забт намудани Россия, тақсимоти маъмурӣ. Ташаккулёбии сарҳади ҷумҳурӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

- мафҳуми мавқеи географӣ ва харитаро шарҳ дода тавонад, воҳидҳои маъмурии Тоҷикистон (вилоят, ноҳияҳои маъмурӣ, шаҳрҳо), мамлакатҳои ҳамсарҳад ва нуқтаҳои канорӣ Тоҷикистонро номбар карда тавонад.

Хонанда бояд, дӯрои салоҳияти зерин шавад:

- мавқеи географии Тоҷикистонро дар харитаи ҷаҳон, Аврусиё ва Осӣро муайян карда тавонад;
- аз харитаи маъмурии Тоҷикистон мавқеи географии вилоят, ноҳия ва маҳалли худро нишон дода тавонад;
- мамлакатҳои ҳаммарзи Тоҷикистонро аз харита ёфта, нишон дода тавонад;
- координатҳои нуқтаҳои канорӣ ва дар қадом арзҳо ҷойгир шудани Тоҷикистонро муайян карда тавонад.

Мавзӯи 2. Харитаҳо, қор бо харита (1 соат)

Мазмун ва аҳамияти харитаҳои географӣ, тафовути харитаҳо аз рӯйи миқёс, маводди иловагӣ, ҷамъбасти картографӣ, аломатҳои шартӣ, харитаҳои топографӣ, тасвир ва омӯхтани релеф дар харитаи топографӣ, тасвири релеф дар харитаҳои хурдмиқёс.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

- гуногунии харитаҳоро аз рӯйи мазмун ва миқёс шарҳ дода тавонад;
- аломатҳои шартиро шиносад, харитаҳои умумигеографӣ ва топографиро хонда, муқоиса карда, шарҳ дода тавонад.

Хонанда бояд дӯрои салоҳияти зерин шавад:

- харитаҳоро аз ҷиҳати мазмун ва миқёс ба гурӯҳҳо ҷудо карда тавонад;

- харитаҳоро бо мақсади муайян истифода бурда тавонад;
- дар харита маҳалли зист, ноҳия, вилоят ва Тоҷикистонро ёфта, маънидод карда тавонад.

Мавзӯи 3. Солшумории геологӣ, релеф, сохти геологӣ ва сарватҳои зеризаминии Тоҷикистон (4 соат)

Солшумории геологӣ, вақти геологӣ, синну соли нисбӣ ва мутлақи Замин, минтақаҳои геосинклиналӣ ва платформаҳо. Релеф ва сохти геологӣ, шаклҳои асосии релефи ҷумҳурӣ, хусусиятҳои хоси релеф, сохти геологӣ. Сарватҳои зеризаминӣ, сарватҳои сӯзишвории энергетикӣ, канданиҳои фойданоки маъданӣ ва ғайримаъданӣ, чашмаҳои маъданӣ.

Кори амалӣ:

№1. Дар харитаи тарҳӣ кайд кардани қаторкӯҳҳои асосӣ ва муҳимтарин қонҳои сарватҳои зеризаминӣ.

Хонанда бояд инҳоро донад:

- шарҳ додани мафҳумҳои вақти геологӣ, қарн, платформа ва геосинклинал;
- қарнҳо, давраҳои геологӣ, давраҳои кӯҳпайдошавӣ, номи қаторкӯҳҳо, қуллаҳо, водихо, ағбаҳо, қонҳои сарватҳои зеризаминӣ;
- шарҳ додани ба сохти геологӣ вобаста будани сарватҳои зеризаминӣ;
- аз кадом сарватҳои зеризаминӣ бой будани Тоҷикистон.

Хонанда бояд, дарои салоҳияти зерин шавад:

- аз харита шаклҳои калонтарини релеф (силсилакӯҳҳо, қаторкӯҳҳо, қуллаҳо, водихо ва ағбаҳо) ва қонҳои асосии сарватҳои зеризаминиро нишон дода тавонад;
- ба арзиш ва дар ҳоҷагӣ истифода шудани сарватҳои зеризаминии Тоҷикистон баҳо дода тавонад.

Мавзӯи 4 . Иқлим (1 соат)

Омилҳои иқлимпайдокунанда, таъсири тақсимои ҳарорат ва боришот дар ҷумҳурӣ, намудҳои асосии иқлим ва аҳамияти он барои ҳоҷагии халқ. Иқлими вилоят (ноҳияи худ). Муҳофизати ҳавои атмосферӣ. Шароит ва намудҳои иқлими Тоҷикистон ва таъсири он ба фъолияти ҳоҷагии инсон.

Кори амалӣ:

№2. Таҳлили ҳелҳои иқлим. Мушоҳидаи вазъи ҳавои маҳалли худ дар давоми моҳ, сол, чамъбаст ва ҳулосабарорӣ.

Хонанда бояд инҳоро донад:

- омилҳои асосии иқлимпайдокунандаи ҷумҳурӣ;
- номбар кардан ва тавсиф додани навъҳои иқлими ҷумҳурӣ;
- минтақаҳои иқлимӣ ва навъҳои бодҳои маҳаллӣ.

Хонанда бояд, дурои салоҳияти зерин шавад:

- номгӯии чорабиниҳоро оид ба тоза нигоҳ доштани ҳавои муҳити атроф гуфта тавонад;
- таъсири бодҳои маҳаллиро дар тағйирёбии вазъи обу ҳаво (боришот, ҳарорат) муайян карда тавонад;
- дар майдончаи географӣ ва табиат мушоҳидаҳои метеорологиро анҷом дода тавонад.

Мавзӯи 5. Обҳои дохилӣ (2 соат)

Мафҳуми обҳои дохилӣ. Дарёҳо. Ҳавзаи дарёҳо. Қўлҳо ва хелҳои он (аз ҷиҳати пайдоиши ҳавза). Обҳои зеризаминӣ ва аҳаммияти хоҷагии онҳо. Пиряхҳо ва шароити ташкилёбии онҳо. Аҳаммияти пиряхҳо дар физогирии дарёҳо. Аҳаммияти дарёҳои Тоҷикистон дар истехсоли неруи барқ ва обёрии сунъӣ. Обҳои дохилии вилоят (ноҳия)-и худ. Муҳофизати обҳои дохилӣ. Проблемаи оби нушоқӣ.

Кори амалӣ:

№3. Аз харита муайян кардани нишебии чараёни Сирдарё ва Панҷ. Дар харитаи тарҳии Тоҷикистон ҷудо кардани ҳавзаҳои дарёҳои Ому, Сир ва Зарафшон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

- пиряхҳо ва аҳаммияти онҳо; ҳавзаҳои физогирии дарёҳои Тоҷикистон; қўлҳои калонтарин; хелҳои ҳавзаҳои қўлҳо аз ҷиҳати пайдоиш; обанборҳо ва каналҳои калонтарин; обҳои зеризаминӣ; муҳофизати обҳои дохилӣ;
- тағйирёбии иқлим ва таъсири он ба пиряхҳо.

Хонанда бояд дурои салоҳияти зерин шавад:

- аз харитаи табиӣ ҳавзаҳои дарёҳоро нишон дода тавонад;
- аз харита нишебии дарёҳои Ому, Сир ва Зарафшонро нишон дода тавонад;
- роҳҳои истифодаи обҳои зеризаминиро донад ва дар амал татбиқ карда тавонад.

Мавзӯи 6. Хок ва захираи замин (2 соат)

Тавсифи умумии хок. Навъҳои хок ва фарқи ҳосилнокии онҳо. Паҳншавии намудҳои хок. Кадастри замин. Мелиоратсияи замин. Замини истифодашавандаи Тоҷикистон. Эрозияи хок, тадбирҳои пешгирии қардани он. Хокҳои ҳудуди вилоят ва ё ноҳияи худ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

- мафҳумҳои хок, гумус, кадастри замин ва эрозияи хок;
- навъҳои хоки Тоҷикистон;
- роҳҳои ҳосилнок гардонидани хок;

Хонанда бояд дэрои салоҳияти зэрин шавад:

- аз ҷиҳати сохт ва ранг хокҳоро фарқ қарда тавонад;
- роҳҳои пешгирии эрозияи хокро муайян қарда тавонад;
- харитаи хокро хонда тавонад.

Мавзӯи 7. Наботот ва ҳайвонот (2 соат)

Гуногунии олами наботот. Паҳншавии олами наботот. Гуногунии олами ҳайвонот ва паҳн гардидани онҳо. Аҳаммияти хоҷагии олами наботот ва ҳайвонот. Олами наботот ва ҳайвоноти вилоят (ноҳия)-и худ. Чорабиниҳо оид ба ҳифз ва барқарор қардани олами наботот ва ҳайвонот.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- гуногунии олами наботот ва ҳайвоноти Тоҷикистон;
- хусусиятҳои холи паҳншавии олами наботот ва ҳайвоноти Тоҷикистон;
- намудҳои асосии наботот ва ҳайвоноти Тоҷикистон;

Хонанда бояд дэрои салоҳияти зэрин шавад:

- аз рӯи харита гуногунӣ ва паҳншавии олами наботот ва ҳайвоноти Тоҷикистонро муайян намуда тавонад;
- аҳаммияти олами наботот ва ҳайвонотро дар шароити Тоҷикистон шарҳ дода тавонад;
- роҳҳои аз нав барқарор қардани олами наботот ва ҳайвонотро дар маҳалли худ дар амал татбиқ қарда тавонад.

Мавзӯи 8. Минтақаҳои табиӣ (2 соат)

Сабаби пайдоиши минтақаҳои табиӣ. Минтақаҳои амудии Тоҷикистон: минтақаҳои биёбонию нимбиёбонӣ, минтақаи дашт, минтақаи беша, минтақаи субалпӣ ва минтақаи алпӣ.

Кори амалӣ:

№4. Аз харита тартиб додани тавсифи минтақаҳои табиӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- минтақаи табиӣ, минтақаҳои уфуқӣ ва минтақаи амудӣ;
- фарқи минтақаҳои табиӣи Тоҷикистон.

Хонанда бояд дeroи салоҳияти зерин шавад:

- аз рӯи харита минтақаҳои табииро нишон дода тавонад;
- минтақаи табиӣ, уфуқӣ ва амудино номбар карда, шарҳ дода, муқоиса карда тавонад;
- бойгариҳои табиӣи кишвари худро дар фаъолияти хоҷагидориаш истифода бурда тавонад.

Мавзӯи 9. Ҳодисаҳои ғайримуташаккили табиӣ. Муҳофизати табиат ва масъалаҳои экологӣ (2 соат)

Ҳодисаҳои ғайримуташаккили табиӣ. Мубориза бо ифлосшавии ҳаво, муҳофизат ва сарфаи об, эрозияи хок, мубориза бо зараррасонҳои зироат, харобшавии олами наботот ва ҳайвонот.

Қонуни «Муҳофизат ва истифодаи оқилонаи сарватҳои табиӣи Тоҷикистон», «Китоби сурх»-и Тоҷикистон, мамнӯъгоҳҳо, парваришгоҳҳо ва боғҳои миллӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- номгӯи офатҳои табиӣе, ки дар Тоҷикистон рӯй медиҳанд;
- роҳҳои паст кардани хатари офатҳои табиӣ;
- мафҳуми экологияро дониста, кишвари камзамин ва манбаи асосии обҳои Осиёи Марказӣ будани Тоҷикистонро донад;
- шарҳ додани зарурияти ҳифзи хоку об дар минтақа ва роҳҳои пешгирии онҳо;
- роҳҳои ба вучуд омадани ландшафтҳои антропогенӣ;
- роҳҳои пешгирии вайроншавии табиат.

Хонанда бояд deroи салоҳияти зерин шавад:

- ба оқибати ҷойгиршавии нодурусти корхонаҳои саноатии Тоҷикистон баҳо дода тавонад;
- ба сарчашмаҳои ифлосшавии обу ҳаво ва фарсудашавии хок сарфаҳм равад;
- роҳҳои бехтарини мубориза бар зидди ҳашароти зараррасонро интиҳоб карда тавонад.

Мавзӯи 10. Нохияҳои табию географӣ (8 соат)

Ноҳияҳои Тоҷикистони Шимолӣ, Зарафшон, Тоҷикистони Ҷанубу Ғарбӣ, Тоҷикистони Марказӣ, Помир. Мавқеи географӣ. Соҳти геологӣ, хусусияти релйеф, ҷойгиршавии сарватҳои зерзаминӣ. Хусусияти иқлим, ҳок, олами наботот ва ҳайвонот. Сарватҳои табиӣ ва истифодаи онҳо. Муҳофизат ва тағйирёбии табиат.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- ноҳияҳои табиӣи Тоҷикистон;
- сабаби ба ноҳияҳои табиӣ ҷудо кардани ҳудуди мамлакат.

Хонанда бояд ӯрои салоҳияти зери шавад:

- аз харита ноҳияҳои табиӣи Тоҷикистонро нишон дода тавонад;
- иқлим, сарватҳои зерзаминӣ ва мавзӯҳои дигари географии ноҳияҳои табиӣи Тоҷикистонро муайян карда метавонад;
- ноҳияҳои табиӣро муқоиса карда, тавсифи қисми онҳоро навишта ё гуфта метавонад;
- сабабҳои фарқияти табиати ноҳияҳоро шарҳ дода метавонад.

БОБИ II. ГЕОГРАФИЯИ ИҚТИСОДИИ ТОҶИКИСТОН

Мавзӯи 11. Аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ (3 соат)

Шумора, афзоиши табиӣ ва ҳичрати аҳоли. Сокиншавӣ ва зичии аҳоли. Аҳолии шаҳр ва деҳот. Ҳаёти миллӣ ва иҷтимоии аҳоли. Захираҳои меҳнатӣ. Истифодаи бурдани захираҳои меҳнатӣ. Аҳоли ва захираҳои меҳнати вилоят (ноҳия). Мушкилоти демографӣ.

Кори амалӣ:

№5. Тартиб додани диаграммаи таносуби аҳолии шаҳр ва деҳот дар Тоҷикистон. Тавсифи шаҳрҳо аз рӯи мавқеъ. Таҳлили афзоиши табиӣи аҳоли.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- мафҳумҳои афзоиши табиӣ, муҳоҷират, урбанизатсия, агломератсия, зичии аҳоли, захираҳои меҳнатӣ, захираҳои меҳнати фаъол ва ғайрифавол;
- шумораи аҳолии ҷумҳурӣ, ҳаёти миллӣ ва иҷтимоӣ, ҷойгиршавии аҳоли.

Хонанда бояд дeroи салоҳияти зерин шавад:

-барои истифодабарии пурраи захираҳои меҳнатӣ фикру ақидаҳои муфиди худро пешниҳод намуда тавонад;

- омилҳои ба шумораи аҳоли таъсиркунандаро муайян карда тавонад;

- афзоиши табиӣ ва зичии аҳолиро муайян карда тавонад.

Мавзӯи 12. Давраҳои ташаккули ҳаҷи ҳаҷи халқ (2 соат)

Ташаккули ҳаҷи ҳаҷи халқ то замони Шӯравӣ, дар замони Шӯравӣ ва замони Истиқлолият. Қонуният ва самтҳои ҷойгиркунии истеҳсолот.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донд:

-мафҳуми ҳаҷи ҳаҷи халқ ва соҳаҳои он;

-инкишофи ҳаҷи ҳаҷи халқ дар давраи то инқилоб, замони Шӯравӣ ва замони Истиқлолият.

Хонанда бояд дeroи салоҳияти зерин шавад:

- таркиби ҳаҷи ҳаҷи халқи Тоҷикистонро шарҳ дода тавонад;

- ҳаҷи ҳаҷи халқи давраи Шӯравӣ ва давраи Истиқлолиятро таҳлил карда, натиҷагирӣ карда тавонад;

- қонуният ва самтҳои ҷойгиркунии истеҳсолотро шарҳ дода тавонад.

Мавзӯи 13. Саноат (6 соат)

Таркиби соҳаҳои саноат. Ташаккули саноат. Таъсири саноат ба муҳити зист.

Саноати вазнин. Саноати мошинсозӣ ва коркарди металл. Корхонаҳои маҳсусгардонидани мошинсозӣ ва ҷойгиршавии онҳо. Саноати сӯзишвориву энергетикӣ, аҳамияти энергетика дар пешрафти ҳаҷи ҳаҷи халқ. Таркиби соҳавии саноати сӯзишворӣ. Саноати нафт ва газ. Саноати ангишт. Қонҳои асосии ангишт ва баҳои иқтисодии онҳо. Электроненергетика ва аҳамияти он дар инкишофи ҳаҷи ҳаҷи халқ. Оқилона истифода бурдани сарватҳои энергетикӣ ва муҳофизати табиати атроф. Аҳамияти он дар пешрафти ҳаҷи ҳаҷи халқ. Саноати металлургияи ранга. Манбаҳои ашёи хом. Ҷойгиршавии корхонаҳои металлургияи ранга. Истеҳсоли маҳсулот. Таъсири корхонаҳои металлургияи ранга ба муҳити атроф.

Саноати химия, аҳамияти он дар ҳаҷи ҳаҷи халқ. Ҷойгиркунонии корхонаҳои он. Истеҳсоли маҳсулот.

Саноати чубкоркунӣ. Чойгиркунонии корхонаҳои саноати масолеҳи сохтмон ва истеҳсоли маҳсулот. Саноати вилоят (ноҳия)-и худ. Саноат ва муҳити зист.

Кори амалӣ:

№6. Тавсифи сарватҳои энергетикӣ Тоҷикистон. Шарҳ додани таъсири манфии корхонаҳои саноати металлургияи ранга ва химия ба муҳити географӣ ва роҳҳои пешгирии он.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- муҳимтарин соҳаи хоҷагии халқ будани саноатро донад;
- корхонаҳои калонтарини саноати вазнини Тоҷикистон, марказҳои он ва маҳсулоти истеҳсолкардаи онҳо;
- мафҳумҳои меҳнатталаб ва энергияталаб будани соҳаҳои хоҷагии халқро донад.

Хонанда бояд дари салоҳияти зерин шавад:

- соҳаҳои саноатро гурӯҳбандӣ карда тавонад;
- маълумотхоро таҳлил намуда, суръати тараққиёти соҳаҳои саноати ҷумҳуриро таҳлил карда тавонад;
- ба вазъи фаъолияти корхонаҳои саноатӣ дар шароити гузариш ба иқтисоди бозорӣ баҳо дода тавонад;
- шаклҳои робитаҳои истеҳсолии корхонаҳои саноатиро таҳлил карда тавонад.

Мавзӯи 14. Комплекси кишоварзӣ ва саноатӣ (6 соат)

Таркиби комплекси кишоварзӣ ва саноатӣ. Аҳамияти он дар хоҷагии халқ.

Кишоварзӣ – асоси комплекси кишоварзӣ ва саноатӣ. Тараққиёти экстенсивӣ ва интензивӣ. Обёрии замин. Соҳаҳои асосии зироаткорӣ (пахтакорӣ, анҷибарпарварӣ, боғутокпарварӣ, сабзавот ва зироатҳои полеӣ) ва чорводорӣ (говпарварӣ, гӯсфандпарварӣ, мурғпарварӣ, кирмакпарварӣ, занбӯрпарварӣ, аспарварӣ, мохидорӣ). Маҳсусгардонии ноҳиявии хоҷагии кишоварзӣ. Кишоварзии наздишаҳрӣ.

Саноати ҳӯрокворӣ (саноати консерваи меваю сабзавот, саноати рағани рустай, саноати гушту шир, саноати орд) . Базаи ашёи хоми саноатии ҳӯрокворӣ. Таркиби соҳавии саноати ҳӯрокворӣ. Соҳаҳои комплекси кишоварзӣ ва саноатӣ (ноҳия)-и худ. Кишоварзӣ ва муҳити зист.

Кори амалӣ:

№7. Аз рӯи нақшаи пешниҳодкардаи омӯзгор тавсиф додани корхонаҳои маҳалли худ. Тавсиф додани яке аз соҳаҳои маҳсусгардонидаи саноат.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- мафҳумҳои комплекси кишоварзиву саноатӣ, экстенсивӣ, интенсивӣ, мелиоратсия ва ирригатсия;
- маҳсусгардонии соҳавӣ ва ноҳиявӣ;
- соҳаҳои комплекси кишоварзиву саноатӣ;
- давлати аграрӣ-индустриали ё акси он будани Тоҷикистонро донад.

Хонанда бояд дорои салоҳияти зерин шавад:

- роҳи экстенсивӣ ва интенсивии тараққиёти кишоварзиро фарқ карда тавонад;
- байни даромади миллӣ аз ҳисоби ККС ва саноатро дар Тоҷикистон тафовут гузошта тавонад;
- соҳаҳои кишоварзии маҳалли худро тавсиф карда тавонад;
- аз рӯи маълумотҳои омӯри таносуби тараққиёти соҳаи зироаткорӣ ва чорводориро таҳлил намуда, шарҳ дода тавонад.

САЁҲАТ (ЭКСКУРСИЯ) (1 СОАТ)

Мавзӯи 15. Истеҳсоли молҳои истеъмолии хочагии халқ ва соҳаи хизматрасонӣ (2 соат)

Таркиби соҳавии комплекс. Манбаи ашёи хом. Аҳаммияти комплекс дар хочагии халқ. Саноати сабук ва таркиби соҳавии он (саноати пахтатозакунӣ, абрешим, қолинбофӣ, кешбофӣ (трикотажӣ), саноати чарму пойафзол, чинибарорӣ ва кулолгарӣ. Соҳаи хизматрасонӣ (воситаҳои алоқа, сохтмон, хочагии ҷангал, савдо ва хӯроки умумӣ, тандурустӣ, варзиш ва сайёҳӣ, маориф, илм, фарҳанг ва санъат).

Кори амалӣ:

№8. Тартиб додани схемаи коркарди пайдарҳамаи нахи пахта ва абрешим дар корхонаҳои истеҳсоли матоъҳои пахтагин ва абрешим.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- таркиби соҳавии комплекси истеҳсолкунандаи молҳои истеъмоли халқ ва соҳаи хизматрасонӣ;

- соҳаҳои саноати сабук, ки аҳаммияти содиротӣ доранд;
- саноати сабук ва ашёи хоми он.

Хонанда бояд дэрои салоҳияти зэрин шавад:

- аҳаммияти коркарди нахи пахта ва пилларо гуфта тавонад;
- оид ба инкишофи соҳаҳои хизматрасонии ҷумхурӣ ва ноҳия ё шаҳри худ мисолҳо оварда тавонад;
- ходимони илму санъати тоҷикро, ки шухрати ҷаҳонӣ доранд, номбар карда тавонад;
- вазъи мактаби худ ва мактабҳои дигари ҷумхуриро муқоиса карда тавонад.

Мавзӯи 16. Нақлиёт (1 соат)

Таркиби нақлиёт ва хусусияти ҳоси он. Аҳаммияти нақлиёт дар ҳоҷагии халқ. Нақлиёти автомобилӣ. Таъсири шароити табиӣ ба сохтмони роҳи автомобилӣ. Роҳи оҳан, нақлиёти ҳавоӣ, обӣ ва қубурӣ. Намудҳои боркашонии нақлиёт. Нақлиёти вилоят (ноҳия)-и худ. Нақлиёт ва муҳити зист.

Кори амалӣ:

№9. Дар асоси нақшаи тартибдодаи омӯзгор тавсиф додани яке аз роҳҳои автомобилгарди байниноҳиявии ҷумхурӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- намудҳои нақлиёт ва ҷиҳати ҳоси онҳо;
- бо мафҳуми «гиреҳи нақлиётӣ» шинос буда, аҳаммияти онро барои ҳоҷагии халқ донад;
- аҳаммияти шохроҳҳо ва нақбҳои шохроҳҳои бузурги ҷумхурӣ;
- сабабҳои рушд ёфтани нақлиёти автомобилӣ дар мамлакат.

Хонанда бояд дэрои салоҳияти зэрин шавад:

- дар харитаи тарҳӣ роҳҳои нақлиёти автомобилӣ ва роҳи оҳани мамлакатро нишон дода тавонад;
- ба аҳаммияти нақлиёт, ба хусус нақлиёти автомобилӣ дар ҳоҷагии халқи ҷумхурӣ баҳо дода тавонад;
- аҳаммияти иқтисодии сохтмони шохроҳи нави автомобилгарди Душанбе-Хоруғ-Кулма-Қароқурумро барои давлатҳои Осиёи Марказӣ аз ҷумла Тоҷикистон баҳо дода тавонад.

Мавзӯи 17. Тараққиёти ҳоҷагии халқ дар оянда (1соат)

Вазифаҳои ҳоҷагии халқи ҷумхурӣ дар оянда. Рушди соҳаҳои муҳими энергетикӣ, мошинасозӣ, металлургия, саноати сабук, ККС ва инноватсия.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- самтҳои рушди муҳимтарини соҳаҳои хоҷагии халқ;
- нақши саноати энергетикаро дар инкишофи иқтисодиёти мамлакат.

Хонанда бояд дeroи салоҳияти зерин шавад:

- марказҳои асосии ҷойгиршавии корхонаҳои саноатии ҷумҳуриро дар харита нишон дода тавонад;
- бартарии асосии соҳаи энергетикаро дар рушди иқтисодиёти ҷумҳури нишон дода тавонад.

БОБИ III. ТАШКИЛИ МИНТАҚАВИИ ХОҶАГИИ ХАЛҚ

Мавзӯи 18. Нохиябандии иқтисодӣ ва сиклҳои истехсолӣ (2 соат)

Тақсимои географӣ. Соҳаҳои махсусгардонида, соҳаҳои ёрирасон ва соҳаҳои хизматрасон. Нохияи иқтисодӣ. Нишондиҳандаҳои таҳассусии ноҳияҳои иқтисодӣ, соҳаҳои таҳассусии хоҷагии халқи Тоҷикистон.

Сиклҳои истехсолӣ: - сикли пурра ва сикли нопурра. Сиклҳои худудиву истехсолии Тоҷикистон. Комплекси худудиву истехсолии Тоҷикистони Ҷанубӣ (КҲИТҶ).

Кори амалӣ:

№10. Дар харитаи тарҳӣ гузаронидани сарҳади Комплекси Худудию Истехсолии Тоҷикистони Ҷанубӣ. Таҳлили иқтисодиву географии он.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- тақсимои географии меҳнат, соҳаҳои махсусгардонида, соҳаҳои ёрирасон ва соҳаҳои хизматрасон, ноҳияи иқтисодӣ, методи сиклӣ, методи соҳавӣ, сикли пурра ва сикли нопурра;
- муҳимтарин соҳаҳои махсусгардонидашудаи Тоҷикистон ва маҳсулоти онҳо;
- сиклҳои истехсолӣ.

Хонанда бояд deroи салоҳияти зерин шавад:

- ба саҳми Тоҷикистон дар тақсимои байналхалқии меҳнат баҳо дода тавонад;
- аҳамияти ташкили сиклҳои истехсолиро дар пешрафти иқтисодии мамлакат дарк карда тавонад;
- сиклҳои пурра ва нопурраи истехсолиро аз ҳам ҷудо карда тавонад

Мавзӯи 19. Ноҳияҳои иқтисодии Тоҷикистон (7 соат)

Ноҳияи иқтисодии Сугд. Мавқеи иқтисодию географӣ. Шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли ва истифодаи захираҳои меҳнатӣ. Соҳаҳои махсусгардониди: пахтакорӣ, тоқпарварӣ, боғдорӣ, кирмакпарварӣ. Чорводорӣ шириву гӯштӣ. Саноати бофандагӣ, қолинбофӣ, хӯрокворӣ ва маъдан. Марказҳои асосии саноатӣ. Дурнамои инкишофи ноҳия.

Ноҳияи иқтисодии Ҳисор. Мавқеи иқтисодиву географӣ. Шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли, захираҳои меҳнатӣ. Соҳаҳои махсусгардониди саноати мошинсозӣ ва металлкоркунӣ, коркарди чӯб, саноати истеҳсоли маснуоти сохтмон, истеҳсоли матоъҳои пахтагин, кешбофӣ (трикотаж), чарму пойафзол, равғанкашӣ. Соҳаҳои махсусгардониди кишоварзӣ: пахтакорӣ, чорводорӣ, боғдорӣ ва сабзавоткорӣ. Дурнамои инкишофи ноҳия.

Ноҳияи иқтисодии Вахш. Мавқеи иқтисодиву географӣ. Тавсифи шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ. Базаи асосии пахтакорӣ (асосан пахтаи маҳиннах). Ситруспарварӣ. Чорводорӣ (қароқулпарварӣ).

Саноат: энергетика, химия, пахтатозакунӣ, равғанкашӣ, марказҳои саноатӣ, муҳофизати муҳити зист. Дурнамои инкишофи ноҳия.

Ноҳияи иқтисодии Кӯлоб. Мавқеи географӣ. Шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли ва ҷойгиршавии он. Истифодаи бурдани захираҳои меҳнатӣ. Кишоварзӣ. Пахтакорӣ ва ғаллакориву чорводорӣ таракқикарда.

Саноат: пахтатозакунӣ ва равғанкашӣ. Дурнамои таракқиёти хочагӣ, азхуд кардани дашти Данғара, муҳофизати хок ва эрозия.

Ноҳияи иқтисодии Рашт. Мавқеи географӣ. Шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳоли, ҷойгиршавии он ва масъалаи истифодаи захираҳои меҳнатӣ. Чорводорӣ. Боғутоқпарварӣ ва сабзавоту картошка. Пешомади инкишофи хочагӣ.

Ноҳияи иқтисодии Бадахшони Кӯҳӣ. Мавқеи географӣ. Ҷиҳати ҳоси шароити табиӣ, ҷойгиршавии аҳоли ва таракқиёти хочагӣ. Захираҳои меҳнатӣ ва истифодаи онҳо. Чорводорӣ чарогоҳӣ, парвариши картошка, инкишофи саноат. Дурнамои таракқиёти хочагӣ ва масъалаи азхуд намудани сарватҳои табиӣ.

Кори амалӣ:

№11. Тавсифи иқтисодиву географии яке аз ноҳияҳои иқтисодӣ аз рӯйи нақшаи пешақӣ тартибдодашуда; дар харитаи контурӣ кашидани робитаи иқтисодии яке аз ноҳияҳои иқтисодӣ.

САЁҲАТ (1 СОАТ)

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- фарқи худудӣ, шароит ва сарватҳои табиӣи қаламрави ҷумҳурӣ;
- ноҳияҳои иқтисодии ҷумҳурӣ, хусусият ва дурнамои тараққиёти хоҷагии ҷумҳурӣ.

Хонанда бояд дорои салоҳияти зерин шавад:

- оид ба хусусиятҳои хоси ҳар як ноҳияи иқтисодии ҷумҳурӣ маълумот дода тавонад;
- ноҳияҳои иқтисодиро бо яқдигар муқоиса карда, таҳассуси хоҷагидорӣи онҳоро нишон дода тавонад;
- хусусиятҳои хоси тараққиёти ҳар як ноҳияи иқтисодии ҷумҳуриро муайян намуда тавонад;
- аз рӯйи харита мавқеи географии ҳар як ноҳияи иқтисодиро муайян карда, нишон дода тавонад.

Мавзӯи 20. Робитаҳои иқтисодии берунӣ (1 соат)

Робитаи иқтисодии Тоҷикистон бо мамлакатҳои ҷаҳон ва ҳамсоя. Содирот ва воридот. Робитаҳои илмиву фарҳангӣ. Минтақаҳои озоди иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Мавзӯи 21. Иқтисодиёти Тоҷикистон – комплекси ягонаи хоҷагӣ (тақрори умумӣ) (1соат)

Муқоисаи хоҷагӣ ва аҳолии ноҳияҳои иқтисодии Суғд, Ҳисор, Вахш ва алоқаи байни онҳо. Масъалаҳои асосии пешрафти хоҷагии ноҳияҳои иқтисодии Кӯлоб, Рашт ва Бадахшони Кӯҳӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонандагон

Хонанда бояд инҳоро донад:

- алоқаи иқтисодии ҷумҳурӣ бо мамлакатҳои ҷаҳон ва ҳамсоя;
- мақсади асосии истехсолоти моддӣ;
- вобастагии баланд гардидани дараҷаи некуаҳволии халқ ба пешрафти истехсолот.

Хонанда бояд дэрои салоҳияти зэрин шавад:

- робитаи иқтисодии дохили чумхуриро шарҳ дода тавонад;
- дар асоси манбаъҳои гуногун дар бораи ноҳияҳои иқтисодии чумхури маълумот дода тавонад;
- таъсири ғазолияти хочагидориро ба табиати маҳал мушоҳида карда тавонад.

Мавзӯи 22. Тараққиёти хочагии халқи вилоят, ноҳияи худ (2 соат)

Мавқеи географӣ. Шароит ва сарватҳои табиӣ. Аҳолии, ҷойгиршавии он ва масъалаи истифодаи захираҳои меҳнатӣ. Сохти хочагӣ. Мушкilotи географӣ ва экологии маҳалли зисти худ.

Таҷҳизоти таълимӣ

Коллексияи минералҳо ва чинҳои кӯҳӣ. Глобуси кураи Замин. Моделҳо: теппаи буридашуда, боднамо, комплекси макетҳои сатҳи хушкӣ. Моделҳои серҳаракати гардиши ҷаҳонии об дар табиат. Асбобҳо барои гирифтани нақшаи маҳал ва гузаронидани саёҳат. Харитаи табиӣ: харитаи табиӣ нимкураҳо, Харитаи табиӣ ва иқтисодии Тоҷикистон, харитаи контури, топографӣ, сохти геологӣ, наботот ва ҳайвоноти Тоҷикистон, атласи мактабӣ барои синфи VIII, суратҳои ҳодисаҳои мухталифи табиат ва ҷадвали маълумотҳо.

Харитаи иҷтимоиву иқтисодӣ. Харитаи сиёсии нимкураҳо. Тақвими мушоҳидаи обу ҳаво. Маводи ба сурат гирифтаи тақсимшаванда. Диапозитивҳо: атмосфера; обҳои хушкӣ.

Диафилмҳо: нақшаи маҳалро чӣ тавр бояд тартиб дод? шаклҳои сатҳи хушкӣ; аҳамияти пирияхҳо, дарёҳо, кӯлҳо, обанборҳо, каналҳо барои инсон ва истифодаи онҳо дар хочагии чумхури; муҳофизати муҳити зист.

Кинопорчаҳо: zilзила; пирияхҳо дар кӯҳсор; кӯлҳо; дарёҳои ҳамворӣ; дарёҳои кӯҳсор; Остона ва шаршараҳо.

Кинофилм: Мо чаро Тоҷикистонро аз нигоҳи географӣ меомӯзем?

БАРНОМАИ ТАЪЛИМИ ФАНИИ ГЕОГРАФИЯИ ИҚТИСОДИЮ ИЧТИМОИИ ҶАҶОН БАРОИ СИҶИ 9-ум

Вақти умумии ҷудошуда тибқи нақшаи таълимӣ - 36 соат, ҳафтае 1 соат (аз ин 2 соат дар ихтиёри омӯзгор гузошта мешавад)

МУҚАДДИМА (1 соат)

Ҷанни географияи иқтисодӣ ва иҷтимоии ҷаҳон: мавзӯи омӯзиш. Хусусияти хоси дигаргуншавии сиёсиву иқтисодӣ ва илмиву техникаи ҷаҳони муосир. Тавсифи иқтисодиву географияи ҷаҳон, шароит ва сарватҳои табиӣи ҷаҳон, аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; сохти хоҷагии ҷаҳон ва масъалаҳои умумиҷаҳонии инсоният.

БОБИ I. ХАРИТАИ СИЁСИИ ҶАҶОН (3 соат)

Мафҳуми “харитаи сиёсии ҷаҳон”. Давраҳои ташаккулёбии харитаи сиёсии ҷаҳон. Заволи системаи мустамликадорӣ. Мавқеи мамлакатҳои озодшуда дар сиёсати ҷаҳон. Тағйироти сифатӣ ва миқдорӣ дар харитаи сиёсии ҷаҳон. Давлат – нишонаи асосии харитаи сиёсӣ. Худуд ва сарҳади давлатҳо. Сохти идоракунии давлатҳо. Шаклҳои сохтори давлатҳо. Аломатҳои типологии давлатҳо. Меъёрҳои асосии типологӣ. Намунаи давлатҳои асосӣ. Географияи сиёсӣ ва тавсифи геополитикии давлатҳо. Созмонҳои сиёсии ҷаҳон. СММ, Блокҳои ҳарбӣ. Ҳамкорӣ ва паст кардани шиддати вазъияти байналмилалӣ.

Кори амалӣ:

№ 1. Тавсифи мавқеи сиёсиву географияи мамлакати алоҳида (мувофиқи интиҳоби омӯзгор).

№ 2. Истифодаи маълумоти гуногуни омӯрӣ аз ҷиҳати шакл ва мазмун: коркард, таҳлил ва баррасӣ намудани онҳо дар шакли харитаҳои географӣ ва картографӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда:

Хонанда бояд инҳоро донанд: зарурати омӯзиши ҷанни географияи иқтисодӣ ва иҷтимоии ҷаҳон; марҳалаҳои ташаккулёбии харитаи сиёсии ҷаҳон; таъсири кашфиётҳои бузурги географӣ ба харитаи сиёсии ҷаҳон; сабабҳои таърихиву сиёсии тағйирёбии харитаи сиёсии ҷаҳон;

баъди инкилоби октябр дар харитаи сиёсии ҷаҳон ҷӣ дигаргуниҳо ба амал омад; харитаи сиёсии ҷаҳон, баъди Ҷанги Дуюми Ҷаҳон ва тағйироти таркибии он дар ин давра; гуруҳбандии мамлакатҳо аз ҷиҳати мавқеи географӣ, масоҳат, аҳоли ва тараққиёти иқтисодиву иҷтимоӣ.

Хонанда бояд инҳоро азхуд кунад: харитаи сиёсӣ дар давраи қадим, асрҳои миёна, нав ва наварин; сохтори сиёсии давлатҳо дар давраҳои гуногуни таърихӣ; таснифоти давлатҳо вобаста ба хусусиятҳои географӣ ва сиёсӣ; гуруҳбандии давлатҳо; блокҳои ҳарбӣ; ҳамкорӣ ва паст кардани шиддати байналхалқӣ; системаҳои давлатдорӣ, задухӯрдҳои минтақавӣ; пешгирии пахншавии силоҳи ҳастай (ядрой); васеъшавии блоки ҳарбии НАТО; сохтори давлатдорӣ.

Хонанда бояд ӯсрои салоҳиятҳои зерин шавад:

- харитаи сиёсии ҷаҳонро истифода бурда тавонад;
- мамлакатҳоро аз рӯи нақшаи муайян тавсиф дода тавонад;
- ахбори оммавино сарфаҳм рафта, дуруст истифода бурда тавонад.

БОБИ II. ТАБИАТ ВА НАҚШИ ИНСОН ДАР ҶАҶОНИ МУОСИР (10 соат)

Зарурияти донишони географияи замони гузашта. Ибтидои азхуд кардани сайёраи Замин аз ҷониби инсон. Методҳои илмии барқарор кардани давраҳои гузаштаи муҳити географӣ: усули тавсифи географӣ, усули картографӣ, усули геохимиявӣ, усули геофизикӣ, усули генетикӣ. Ойкумен. Васеъшавии сарҳади ойкумен. Тағйирёбии хусусиятҳои алоқаи инсон бо муҳити зист дар тӯли таърихи мавҷудияти он. Хоҷагҳои истехсолӣ. Инкилоби кишоварзӣ. Васеъшавии миқёси принсипи “ҷамъият-муҳити табиӣ” дар асрҳои миёна. Инкилоби саноатӣ – ҷаҳиши сифатӣ дар азхудкунии табиат. Инкилоби илмии техникӣ. Миқёси муосири азхудкунии сайёра. Азхуд кардани ҳудуд ва акваторияҳои нав. Аз ландшафти табиӣ ба ландшафти маданӣ. Ландшафти антропогенӣ. Ҷустуҷӯии роҳҳои нави муносибати инсон бо табиат.

Сарватҳои табиӣ. Нақши сарватҳои табиӣ дар ҳаёти ҷамъият. Иқтисодии сарватҳои табиӣ. Таснифоти сарватҳои табиӣ. Худудҳои аз сарватҳои табиӣ таъминбуда. Хусусиятҳои истифодабарии намудҳои гуногуни сарватҳои табиӣ. Худуди сермахсул. Истифодаи технологияи сарфакоронаи коркарди сарватҳои табиӣ ва манбаҳои энергия.

Канданиҳои ғоиданок. Сарватҳои минералӣ. Конҳои маъданҳои ғоиданок. Канданиҳои ғоиданоки сӯзишворӣ. Бо сӯзишворӣ таъмин кардани минтақаҳо ва мамлакатҳои ҷаҳон.

Канданиҳои ғоиданоки маъданӣ ва ғайримаъданӣ. Таъмин будани мамлакат ва минтақаҳои ҷудоғонаи ҷаҳон бо ин ва ё он намуди сарватҳои табиӣ. Азхудкунии комплекси канданиҳои ғоиданок.

Захираи замин. Фонди замини ҷаҳон. Сохтори захираи замини ҷаҳон. Заминҳои кишоварзӣ. Мавҷуд набудани имконияти минбаъд васеъгардонии майдони заминҳои кишт дар сайёра. Заволёбии қабати хок, микёси онҳо. Беҳтар кардани ҳосилхезии хок.

Захираҳои обӣ. Пахншавии об дар гидросфера. Нақши об дар ҳаёти инсон. Тафовути таъмин будан бо об дар мамлакатҳо ва минтақаҳои ҷаҳон. Таъмин будани сайёра бо оби нушоқӣ. Истеъмол ва истифодаи об дар микёси ҷаҳон. Истифодабарандагони асосии об дар дунё. Норасогии обро чӣ гуна бояд бартараф намоем. Захираҳои гидроэнергетикӣ.

Захираи ҷангал. Захира ва ҷойгиршавии ҷангалзор. Нақши ҷангалзор дар сайёра. Минтақаҳои ҷангалӣ. Бо ҷангалзор таъмин будани минтақа ва мамлакатҳои ҷаҳон. Истифодаи ҷангалзор. Заволёбии ҷангалзор. Авҷи буридан ва нобудсозии майдони ҷангалзор. Барқарорсозии ҷангалзор.

Укёнуси ҷаҳонӣ. Нақши укёнус дар ҳаёти инсоният. Сарватҳои биологӣ, минералӣ, энергетикӣ. Марикултура ва аквакултура. Сарватҳои тунуқобаи континенталӣ. Захираҳои энергетикӣ Укёнуси ҷаҳон. Проблемаҳои истифодабарии сарватҳои Укёнуси ҷаҳонӣ. Роҳҳои истифодаи самараноки онҳо.

Сарватҳои агроиклимӣ, ғайрианъанавӣ ва рекреатсионӣ. Захираҳои агроиклимӣ. Энергияи бод, энергияи Офтоб, энергияи қарри Замин. Бартарияти захираҳои энергетикӣ ғайрианъанавӣ. Захираҳои рекреатсионӣ.

Самаранок истифодабарии захираҳои табиат чӣ маънӣ дорад? Намудҳои истифодабарии захираҳои табиат. Худудҳои махсус ҳифзшавандаи табиат. Сиёсати экологӣ. Рушди устувор. Алоқамандии истифодабарии табиат ва рушди устувори ҷомеа.

Кори амалӣ:

№ 3. Таҳлили таъмин будан бо сарватҳои табиӣ ягон минтақа ё мамлақати алоҳидаи ҷаҳон (интиҳобан).

№ 4. Тавсифи соҳаҳои саноати ҷаҳон (интиҳобан) аз рӯи нақша.

№ 5. Дар харитаи тарҳӣ (контурӣ) ишора намудани марказҳои муҳимтарини истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда:

Хонанда бояд инҳоро донад: давраҳои азхудкунии Замин аз ҷониби инсоният; тағйирёбии хусусиятҳои алоқаи инсон ба табиат; муҳимтарин сарватҳои табиӣ ҷаҳон ва истифодабарии онҳо; зарурияти тағйир додани муносибати инсон ба табиат ва сарватҳои табиӣ; хусусиятҳои инкилоби илмӣ-техникӣ; мафҳуми «истифодабарии табиат», шаклҳои истифодабарии табиат; фарзияи рушди устувори ҷомеа.

Хонанда бояд инҳоро азхуд кунад: сабаби нобаробар тақсимшавии сарватҳои табиӣ дар қураи Замин; зиёдшавии майдони ботлоқу шӯразамин, биёбоншавӣ; пешгирии талафоти заминҳои кишт; нобаробар тақсимшавии оби нушокӣ ва норасогии он; ифлосшавии манбаъҳои об; бешазор ва инсон, ноҳияҳои бо ҷангал таъмин ё камбағал; мавқеи Уқёнуси ҷаҳонӣ дар ҳаёти инсон, истифодаи захираҳои он; сахми иқлим дар қураи Замин, дигаргуншавии иқлим ва сабабҳои он; захираҳои рекреатсионӣ ва аҳаммияти онҳо.

Хонанда бояд ӯрои салоҳиятҳои зерин шавад:

- таҳлил ва муқоисаи мавод ва маълумот; муайян кардани сатҳи бо сарват таъмин будани мамлакатҳои алоҳидаи ҷаҳон; сарфакорона истифодабарии сарватҳои табиӣ, захираҳои замин, об, ҷангал, уқёнусҳо, сарватҳои иқлимӣ, кайҳонӣ, рекреатсионии ҷаҳон, қитъаҳои олам ва давлатҳои алоҳида;

- бо сарватҳои табиӣ таъмин будани ноҳияҳои алоҳидаро тасвир намояд; бо истифода аз матни китоби дарсӣ ва маълумоти матбуоти даврӣ тарзҳои гуногуни истифодаи табиатро тавсиф намояд;

- манбаъҳои ифлоскунандаи муҳити зистро муайян намуда, оид ба роҳҳои ҳалли проблемаҳои олудашавии муҳити зист хулосагирӣ карда тавонад.

БОБИ Ш. ГЕОГРАФИЯИ АҲОЛИИ ҶАҲОН (4 соат)

Аҳоли – қувваи истеҳсолкунандаи ҷамъият. Бозтавлиди (таҷдиди) аҳоли. Шаклҳои бозтавлиди аҳоли. Афзоиши аҳоли. Нобаробар афзудани аҳоли дар минтақаҳои алоҳидаи қураи Замин. Микдори аҳолии ҷаҳон. “Таркиши демографӣ”, “Бухрони демографӣ”. Сиёсати демографӣ. Чорабиниҳои сиёсати демографӣ. Таркиби аҳоли (ҳайати наҷодӣ, миллӣ (этникӣ), динӣ ва ғайра). Ҳалли масъалаи миллӣ дар мамлакатҳои гуногун. Географияи динҳо. Нобаробар ҷойгир шудани аҳоли дар сатҳи хушкӣ ва сабабҳои он. Маскуншавии аҳоли. Аҳолии шаҳр ва деҳот. Урбанизатсия ҳамчун ҷараёни умумиҷаҳонӣ, географияи он. Географияи муҳочирати аҳоли. Сабабҳои муҳочират. Аҳаммият ва

окибатҳои муҳоҷират. Эмигрантсия ва иммигрантсия. Муҳоҷирати дохилӣ ва берунӣ.

Кори амалӣ:

№6. Муайян кардани сатҳи таъмин будани минтақаҳои бузург ва давлатҳои калонтарин бо захираҳои меҳнатӣ.

№ 7. Арзёбии хусусиятҳои сатҳ ва сифати зисту зиндагонии аҳолии минтақа ва мамлакатҳои гуногуни ҷаҳон (мувофиқи талаби омӯзгор).

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мафҳумҳои аҳоли, шумора, афзоиши табиӣ, муҳоҷират, урбанизатсия, агломератсия, зичии аҳоли, захираҳои меҳнатӣ, захираҳои меҳнати фаъол ва ғайрифавол, ҷойгиршавии аҳоли. Ҳайати миллӣ, наҷодӣ, динӣ, синфӣ ва сабабҳои пайдоиши онҳо. Ҷойгиршавии аҳолии ҷаҳон, аҳолии шаҳр ва дехот, мегаполис. Муҳоҷират чист; шаклҳои муҳоҷират; сабабҳои муҳоҷират. Аҳолии қобили меҳнат, синну соли қобили меҳнат. Дараҷаи таҳассусӣ, маълумотнокӣ ва хизматрасонии тиббии аҳоли. Муҳоҷирати аҳоли, муҳоҷирати меҳнатӣ, дараҷаи маълумотнокӣ ва таҳассусии муҳоҷирон, фирори мағзҳо.

Хонанда бояд инҳоро азхуд кунад: омилҳои асосие, ки боиси афзоиши аҳоли мегарданд; сиёсати демографӣ, ҳайати ҷинсӣ ва синнусолии аҳоли; мазмуни мафҳумҳои “таркиши демографӣ”, “буҳрони демографӣ” ва “сиёсати демографӣ”; ҳайати синфӣ, сифати аҳоли, ҳайати синнусолии аҳоли; нишондиҳандаҳои тақсими наҷодӣ; гурӯҳи забонҳо, сабабҳои паҳншавии онҳо; умумияти этникӣ, таснифоти халқҳои ҷаҳон, дин ва тамаддуни ҷаҳонӣ; сабаб ва омилҳои нобаробар ҷойгиршавии аҳоли, мамлакатҳои сараҳоли ва камаҳолии дунё; мавқеи шароит ва сарватҳои табиӣ дар ҷойгиршавии аҳоли; урбанизатсия, субурбанизатсия, агломератсия, мегаполисҳо; омилҳои ба вучуд омадани шаҳрҳои саноатӣ; сабабҳои мавҷудияти ноҳияҳои қафомонда ва сараҳоли; хусусиятҳои фарқкунандаи мафҳуми аҳоли аз захираҳои меҳнатӣ, иммигрантсия аз эмигрантсия; синну соли захираҳои меҳнатӣ; фирори мағзҳо ба манфиати кист ва ҷӣ окибат дорад; манфиати он дар чист?

Хонанда бояд дареи салоҳиятҳои зерин шавад:

- таҳлили таркиби миллӣ, синнусоли, дараҷаи афзоиши табиӣ ва механикӣ, таҷдиди аҳоли, таркиши демографӣ дар мамлакатҳои ҷаҳон;

- ҳулосагирӣ оид ба тақсими наҷодӣ, гурӯҳи забонҳо, сабабҳои паҳншавии онҳо, умумияти этникӣ, таснифоти халқҳои ҷаҳон ва таҳлилу муқоиса намудани онҳо;

- тахлили диаграмма ва картодиаграммаҳо оид ба аҳолии шаҳр ва деҳот; дар харита ёфта тавонистани агломератсияҳо ва мегаполисҳои калонтарини дунё ва муқоиса намудани онҳо;

- тахлили таркиби синнусолии аҳоли, дараҷаи иммигрантсия ва эмигрантсия дар ҷаҳон; мамлакатҳои воридшавӣ ва хоричшавии муҳоҷирон. Тахлили омории самаранок истифодабарии захираҳои меҳнатӣ дар мамлакатҳои ҷудогона.

БОБИ IV. ИНҚИЛОБИ ИЛМИВУ ТЕХНИКӢ ВА ХОЧАГИИ ҶАҶОН (2 соат)

Инқилоби илмӣ-техникӣ. Хоҷагии ҷаҳон, марҳалаҳои ташаккул ва инкишофи хоҷагии умумиҷаҳонӣ. Мафҳуми хоҷагии ҷаҳонӣ. Тақсими байналхалқии географии меҳнат. Ҷамғирои (интеграция)-и байналхалқии иқтисодӣ. Географияи тичорат ва сайёҳии байналхалқӣ. Хоҷагии ҷаҳонӣ дар давраи инқилоби илмиву техникӣ. Мафҳуми инқилоби илмиву техникӣ. Роҳҳои инкишофи илмиву техникӣ дар замони ҳозира. Хусусиятҳои хоси инқилоби илмиву техникӣ ва таъсири он ба таркиби соҳавӣ ва ҷойгиршавии истеҳсолот. Пайдоиши омилҳои нави ҷойгиркунонии истеҳсолот.

Кори амалӣ

№8. Таъсифи муқоисавии омилҳои муҳимтарини ҷобачогузории қувваҳои истеҳсолкунанда.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мафҳумҳои хоҷагии ҷаҳонӣ, тақсими байналхалқии географии меҳнат, ҷамғироии иқтисодӣ, таркиби соҳавӣ ва минтақавии хоҷагии ҷаҳон; инқилоби илмиву техникӣ чӣ маъно дорад, ба сохтори хоҷагии ҷаҳонӣ чӣ таъсир мерасонад; мафҳуми инқилоби илмиву техникӣ; инқилоби илмиву техникӣ ҳамчун омилҳои ташкили ҳудудии истеҳсолот; тафовути мафҳумҳои “инкишофи илмиву техникӣ” ва “инқилоби илмиву техникӣ”;

Хонанда бояд инҳоро азҳуд кунад: омилҳо ва шароитҳои пайдоиши хоҷагии ҷаҳонӣ; шароитҳои табииву географӣ ва соҳаҳои таҳассусии мамлакатҳои ҷаҳон; асоси ҷамғироии иқтисодӣ; хоҷагичоро қадом омилҳо ба ҳам мепайванданд; хоҷагии ҷаҳонӣ ҳамчун системаи ягона; таъсири ИИТ дар пешрафти истеҳсолот; соҳаҳои, ки дар шароити ИИТ бо суръати баланд тараққӣ мекунанд; паст шудани нақши захираҳои табиӣ дар давраи ИИТ; соҳаҳои инноватсионии ҳозира.

Хонанда бояд дэрои салоҳиятҳои зерин шавад:

- таҳлил ва муқоисаи таркиби хоҷагии ҷаҳонӣ; хулосагирӣ намудан оид ба ҳамгирии иқтисодӣ; ширкатҳои байналмилалӣ ва муайян кардани аҳамияти онҳо; муқоисаи давраҳои рушди мамлакатҳои дунё дар давраи ИИТ.

**БОБИ V. ГЕОГРАФИЯИ СОҶАҲОИ ХОҶАГИИ ҶАҲОН
(11 соат)**

Географияи соҷаҳои саноати ҷаҳон; таснифоти соҷаҳои саноат. Саноати маъдани кӯҳӣ. Саноати энергетикӣ, соҷаҳои сӯзишвориву энергетикӣ: саноати нафт, газ, ангишт; соҷаҳои саноати энергетикӣ ғайрианъанавӣ (алтернативӣ). Саноати маснуотбарорӣ - саноати металлургия, мошинсозӣ, саноати химия, ҷангал ва селюлозаю қоғаз; саноати сабук ва ҳӯрокворӣ, хусусияти асосии ҷойгиршавии онҳо; ноҳияҳои калонтарини саноати ҷаҳон. Саноат ва муҳити зист.

Географияи кишоварзӣ. Соҷаҳои муҳими зироаткорӣ. Рустаниҳои ғайрихӯрока. Чорводорӣ - соҷаҳои асосии он. Саҳми соҷаҳои кишоварзӣ дар истеҳсолоти моддӣ. Кишоварзӣ ва муҳити зист.

Географияи нақлиёти ҷаҳон. Нақлиёт ва ИИТ. Нақлиёти хушкигард. Нақлиёти обӣ. Нақлиёти ҳавоӣ. Нақлиёт ва муҳити зист. Соҷаҳои хизматрасонӣ.

Робитаҳои иқтисодии берунӣ, шаклҳои он. Савдои байналмилалӣ. Сармоябарорӣ (ҳаракати сармоя). Туризмӣ байналхалқӣ. Ҳамгириҳои иқтисодӣ.

Кори амалӣ:

№9. Тартиб додани тавсифи иқтисодӣ-географияи яке аз соҷаҳои саноати ҷаҳон (интихобан).

№10. Мамлакатҳои содиркунандаи намудҳои асосии маҳсулоти саноатӣ, кишоварзӣ ва ашён хом, ноҳияҳои туризмӣ байналмилалӣ ва истироҳатӣ, давлатҳоеро, ки хизматрасонии бонкӣ ва дигар хизматрасонихоро амалӣ менамоянд, муайян кунед. Онҳоро дар харитаи тарҳӣ гузаронед.

№11. Самтҳои асосии савдои ҷаҳонӣ, омилҳои муайянкунандаи соҷаҳои таҳассуси байналмилалии давлатҳо ва минтақаҳои ҷаҳонро муайян кунед.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: соҷаҳои хоҷагии ҷаҳонӣ, саноат, саноати сӯзишворӣ-энергетикӣ, нафт, газ, ангишт; саҳми ин соҷаҳои саноат дар пешрафти хоҷагӣ; соҷаҳои саноати маснуотбарорӣ;

металлургия, мошинасозӣ, химия, саноати чӯбкоркунӣ, сементбарорӣ, сабук ва хӯрокворӣ; ширкатҳои калонтарини истехсолӣ; мамлакатҳои асосии захираҳои маъдани оҳан, ангишт, металлҳои ранга ва истеъмолкунандагони онҳо; таъсири корхонаҳои саноатӣ ба муҳити атроф; мафҳумҳои соҳаҳои “меҳнатталаб” ва “металлталаб”-ро донанд; саҳми кишоварзӣ дар истехсолоти моддӣ ва ҷомеа, соҳаҳои кишоварзӣ, кишоварзӣ ва таъминоти озуқаворӣ, таъсири кишоварзӣ ба муҳити зист; нақши нақлиёт дар таркиби хоҷагии ҷаҳонӣ, соҳаҳои нақлиёт дар ҷаҳон, омилҳои рушд ва ё монеаҳо; нақлиёт ва муҳити атроф; муносибатҳои иқтисодии байналхалқӣ.

Хонанда бояд инҳоро азхуд кунад: сохтори хоҷагии ҷаҳонӣ; сабабҳои рушд ва таназзули соҳаҳои гуногуни хоҷагӣ дар давраҳои таърихӣ; нақши соҳаи сӯзишворӣ - энергетикӣ дар таркиби хоҷагии ҷаҳонӣ; давлатҳо ва минтақаҳои ҷаҳон, ки дорони соҳаҳои илмталаб, ашӯиҳомталаб мебошанд; ҷойгиршавии иншооти саноати маҳсулотистехсолкунанда, рушди ин соҳаҳо дар мамлакат ва минтақаҳои ҷаҳон; мамлакатҳое, ки ашӯи хом истехсол мекунад; мамлакатҳое, ки маҳсулоти тайёр истехсол мекунад; ширкатҳои байналмилалӣ истехсолкунандаи маҳсулоти гуногуни саноатӣ; дахгонаҳои пешсаф аз ҷиҳати истехсоли маҳсулоти саноатӣ; муҳимияти соҳаҳои кишоварзӣ; географияи кишоварзӣ, мавқеи кишоварзӣ дар таркиби хоҷагии халқӣ мамлакатҳои дунё; моҳияти инкилоби сабз; роҳҳои интенсивӣ ва экстенсивии баландбардории ҳосилнокии маҳсулоти кишоварзӣ, таъминоти озуқаворӣ; дахгонаи пешсафи истехсолкунандаи маҳсулоти кишоварзӣ; инкишофи нақлиёт, мавқеи нақлиёти роҳи оҳан, обӣ, ҳавоӣ, автомобилӣ ва қубурӣ дар боркашонӣ ва мусофиркашонӣ; ҳиссаи боркашонӣ дар намудҳои нақлиёт; таъсири нақлиёт ба муҳити зист; робитаҳои ҳамдигарии мамлакатҳои ҷаҳон, аз ҷумла бо Тоҷикистон.

Хонанда бояд дорони салоҳиятҳои зерин шавад:

- таркиби соҳавии хоҷагии халқ; саноати сӯзишворӣ; давлатҳое, ки захираҳои зиёди нафт, ангишт ва газ доранд; дар харита ёфта тавонистани ҳавзаҳои калони ангишт, нафт ва газ дар ҷаҳон;

- муқоисаи давлатҳо аз рӯйи дараҷаи мавҷудияти захираи ашӯи хом ва истехсоли маҳсулот; ММД аз рӯйи истехсоли маҳсулоти саноатӣ; сабабҳои рушд ё таназзули ин соҳаҳо муайян карда тавонистан; дар харита нишон дода тавонистани марказҳои асосии саноатӣ;

- таҳлили нишондодҳои омории кишоварзӣ; муқоисаи давлатҳо аз рӯйи шароитҳои табиӣ; заминҳои кишт ва ҷароғохҳо; майдони боғҳо ва истехсоли маҳсулоти зироатӣ ва қорво;

- таҳлил ва муқоисаи боркашонӣ ва мусофиркашонӣ дар байни намудҳои нақлиёт ва мамлакатҳои ҷаҳон; дар харита нишон додани бандарҳо, фурудгоҳҳо ва давлатҳои, ки аз ҷиҳати гардиши мол ва мусофиркашонӣ мавқеи аввалро ишғол мекунанд.

БОБИ VI. МАСЪАЛАҲОИ УМУМИЧАҲОНИИ ИНСОНИЯТ (3 соат)

Оғозӣ масъалаҳои умумичаҳонӣ. Таснифоти масъалаҳои умумичаҳонӣ. Масъалаҳои энергетикӣ ва ашёи хом. Қафомонӣ, қашшоқӣ, беморӣ. Масъалаҳои озукаторӣ. Солимӣ ва дарозумрии аҳоли. Яроқпартоӣ ва муҳофизати сулҳ. Масъалаҳои экологӣ. Ҳифзи муҳити зист. Вайроншавии қабати озонӣ ва гармшавии иқлим. Уқёнуси ҷаҳонӣ ва масъалаҳои он. Кайҳон ҳамчун муҳити глобалии инсоният. Бартараф кардани ақибмонии иқтисодии мамлакатҳои рӯбаинкишоф; роҳҳои ҳалли онҳо дар мамлакатҳои гуногуни ҷаҳон.

Кори амалӣ:

№12. Харита ва атласи мактабиро истифода бурда ноҳияҳои асосии хавфи экологиро муайян намоед. Вазъи экологии ин минтақахоро шарҳ диҳед. Оид ба дигар масъалаҳои умумичаҳонии инсоният аз рӯйи матни харита ва атлас маълумот диҳед.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: ба вучуд омадани масъалаҳои умумичаҳонии инсоният – масъалаҳои яроқпартоӣ ва муҳофизати сулҳ, экологӣ, демографӣ, озукаторӣ, таъмин будан бо ашёи хом ва энергетикӣ; сабабҳои ба вучуд омадани масъалаҳои умумичаҳонии инсоният;

Хонанда бояд инҳоро азхуд кунад: масъалаҳои глобалӣ; масъалаҳои глобалӣ ва таъсири мутақобилаи онҳо; вазъи экологӣ, вазъи демографӣ ва проблемаҳои глобалӣ; моҳияти масъалаҳои умумичаҳонӣ ва рӯзмарра будани онҳо; вазъи экологии давлатҳо ва минтақаҳои ҷаҳон; роҳҳои ҳалли масъалаҳои умумичаҳонии инсоният; созмонҳои умумичаҳонӣ ва нақши онҳо дар ҳал ва пешгирии ин проблемаҳо.

Хонанда бояд дс.рои салоҳиятҳои зерин шавад:

- таҳлили масъалаҳои глобалӣ ва натиҷагирӣ кардани онҳо.

БАРНОМАИ ТАЪЛИМИ ФАНИИ ГЕОГРАФИЯ (МАМЛАКАТ ВА МИНТАҚАҲО) БАРОИ СИНФИ 10-ум

Вақти умумии ҷудошуда тибқи нақшаи таълимӣ - 36 соат, ҳафтае 1 соат
(аз ин 2 соат дар ихтиёри омӯзгор гузошта мешавад)

МУҚАДДИМА (1 соат)

Географияи мамлакат ва минтақаҳо, мақсад ва вазифаҳои он. Системаи илмҳои географӣ, шохаҳои фанни география, географияи мамлакат ва минтақаҳо. Мафҳумҳои “минтақа”, “зерминтақа”, “ноҳия”. Нақши фанни мазкур ҳамчун фанни табииву ҷамъиятӣ ва мавқеи он дар системаи илмҳои географияю иқтисодӣ; аҳамияти он ҳамчун фанни ҷамъиятӣ ва мавқеи он дар байни системаи илмҳои географӣ ва табиатшиносӣ. Алоқаи он бо илмҳои географӣ: географияи табиӣ, географияи материк ва уқёнусҳо, географияи саноат, географияи кишоварзӣ, географияи нақлиёт ва ғайра. Нақши фанҳои географӣ дар ташаккулёбии дониш, маҳорат, малакаи хонандагон ва тарбияи ватандӯстӣ. Вазифаҳои фанни географияи мамлакат ва минтақаҳо дар ҳалли проблемаҳои умумичаҳонӣ, минтақавӣ ва ноҳиявӣ.

ФАСЛИ I. ТАВСИФИ УМУМИИ МАМЛАКАТ ВА МИНТАҚАҲО (2 соат)

Мавзӯи 1. Зарурати тақсимоти минтақавӣ - 1 соат.

Тавсифи умумии минтақа ва мамлакатҳои ҷаҳон. Минтақа ва географияи минтақавӣ гуфта, чиро дар назар дорем; дар ҷаҳон кадом минтақаҳо вучуд доранд; принципҳои ҷудо кардани минтақаҳо аз нигоҳи фарҳангӣ ва таърихӣ-географӣ кадомҳоянд; кадом меъёрҳо заминаи минтақабандӣ шуда метавонанд; бузургтарин минтақаҳои ҷаҳон аз рӯи кадом хусусиятҳо аз ҳамдигар фарқ мекунанд; минтақаҳои таърихиву фарҳангӣ; ба зерминтақаҳо ҷудо кардани минтақаҳои бузург, давлатҳои ин минтақаҳо.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: Зарурати омӯзиши минтақа ва географияи минтақавӣ; минтақабандӣ чист ва чаро ҷаҳонро ба минтақаҳо ҷудо мекунанд; минтақаҳои ҷаҳон кадомҳоянд ва кадом давлатҳо ба ин минтақаҳо мансубанд; принципҳои минтақабандӣ;

зарурати минтақабандӣ ва нишондиҳандаҳои муҳимме, ки дар асоси онҳо минтақабандӣ сурат мегирад.

Хонанда бояд дорои салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаъҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- омилҳо ва принципҳои тақсимои минтақавиро донад.

Мавзӯи 2. Марказҳои рушдфтои иқтисодӣ ва кишварҳои камбизоат (1 соат)

Шарҳ додани тафовутҳои иқтисодиву иҷтимоии ҷаҳони имрӯза; бойигарии миллӣ чист? бойигарии миллиро аз рӯйи кадом меъёрҳо муайян мекунанд? сатҳи рушди иқтисодӣ; сатҳи рушди иҷтимоӣ; фарқи дараҷаи иқтисодӣ аз дараҷаи иҷтимоӣ; маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (ММД); давлатҳои пешрафта ва камбизоат; омилҳои асосие, ки боиси пешрафти мамлакатҳо мегарданд; марказҳои аз ҷиҳати иқтисодӣ рушдфто: дирӯз ва имрӯзи онҳо - зинаҳои яқум, дуюм, сеюм; мамлакатҳое, ки барои ишғоли мавқеи пешсафӣ кӯшиш доранд (Хитой); марказҳои рушди иқтисодӣ ҷӣ гуна тағйир меёбанд.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мамлакатҳои тараққикардаи ҷаҳон; соҳаҳои тахассусии давлатҳо; давлатҳои аз ҷиҳати иқтисодӣ устувор; мамлакатҳои камбизоат ё қафомонда; омилҳои асосии пешрафт ва қафомонии давлатҳо, хусусиятҳои минтақавии онҳо, маълумоти оморӣ (масоҳат, аҳоли, тақсимои сиёсӣ-маъмури), соҳаҳои рушдфтои мамлакатҳо; сабабҳои пешрафти соҳаҳои саноат ва хизматрасонӣ дар ин мамлакатҳо; тафовутҳои ноҳиявӣ аз нигоҳи иқтисодӣ ва сиёсӣ; сабабҳои мушкilotи вазъи экологӣ; афзоиши шумораи аҳоли; сохти хочагӣ; нақлиёт.

Хонанда бояд дорои салоҳияти зерин шавад:

- нишондиҳандаҳои рақамиву омориро таҳлил, муқоиса ва хулосагирӣ намуда, арзёбӣ карда тавонад.

ФАСЛИ II. МАМЛАКАТҲОИ ОСИЁ (13 соат)

Мавзӯи 1. Осие. Тавсифи умумӣ (1 соат)

Осие ҳамчун минтақа; зерминтақаҳои Осие - Осиеи Шарқӣ, Ҷанубӣ, Ҷанубу Ғарбӣ, Ҷанубу Шарқӣ, қисми осиегии собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ; харитаи сиёсии Осие; хусусиятҳои фарқкунандаи ин минтақа аз дигар минтақаҳо; тафовутҳои дохилии минтақаи Осие;

мавқеи географӣ, андоза ва ҳудуд; табиат ва сарватҳои табиӣ (сарватҳои маъданӣ, ғайримаъданӣ, агроиклимӣ, обӣ, замин, рекреатсионӣ, бешазор), ҳолати истифодабарии онҳо; хусусиятҳои фарқкунандаи табиат ва аҳолии қитъа; маскуншавӣ; таркиб ва афзоиши аҳоли; омилҳои босуръат афзудани аҳолии минтақа; сараҳолитарин минтақаи дунё; аҳолии шаҳр ва деҳот; тафовутҳо дар азҳудкунии минтақа; алоқамандии он бо мавқеи географӣ; шароит ва сарватҳои табиӣ мамлакатҳои минтақа; мамлакатҳои Осиё аз рӯи дараҷаи тараққиёт; ҳиссаи онҳо дар истехсолоти саноатии ҷаҳон; соҳаҳои саноат ва кишоварзӣ; миқёс ва суръати рушди иқтисодии минтақа; сохти хоҷагии мамлакатҳои Осиё; тафовутҳо дар рушди иқтисодиву иҷтимоии мамлакатҳои Осиё; нақлиёт ва нақши он дар рушди минтақа.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мафҳуми “Осиё”: масоҳат, аҳоли, давлатҳои он; хусусиятҳои пешрафт ва ё қафомонии давлатҳо, шароит ва сарватҳои табиӣ, соҳаҳои хоҷагӣ, тафовутҳои давлатҳо; нақлиёт ва нақши он дар пешрафти иқтисодии минтақа; соҳаҳои пешрафтаи хоҷагӣ; давлатҳои нави саноатии Осиё; тафовутҳои дохилӣ иқтисодӣ-географии Осиёи Шарқӣ, Ҷанубӣ, Ҷанубу Ҷарбӣ, Ҷанубу Шарқӣ, қисми осии собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ; харитаи сиёсии Осиё.

Хонанда бояд дониши салоҳияти зерин шавад:

- нишондиҳандаҳои рақамиву омори таҳлил, муқоиса ва ҳулосагирӣ намуда, арзёбӣ карда тавонад.

Мавзӯи 2. Мамлақати пуриқтисодии саноативу аграрӣ бо вазъи мураккаби демографӣ (Ҷумҳурии Халқии Хитой) (1 соат)

Мавқеи геополитикии Хитой дар ҷаҳони муосир ва Осиё, мавқеи иқтисодиву географӣ; роҳи қушодӣ баҳрӣ ва мавқеи он дар рушди иқтисодии мамлакат; шароит ва сарватҳои табиӣ; тафовутҳои табиӣ (иклим, релеф); аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; Хитой чӣ гуна суръати баланди афзоиши аҳолиро пешгирӣ кард; Хитой - сарзамини динҳои гуногун; таркиби миллии аҳоли, аҳолии шаҳр ва деҳот, зичӣ ва маскуншавии аҳоли; сохти хоҷагӣ, саноат; Хитой - пешсафи ҷаҳон дар истихроҷи ангишт, металлудозӣ, истехсоли телевизорҳо ва нуриҳои маъданӣ; соҳаҳои асосии саноат; марказҳои саноатӣ; кишоварзӣ, соҳаҳои асосии зироаткорӣ ва чорводорӣ, ноҳияҳои кишоварзӣ ва тафовути онҳо; нақлиёт ва соҳаҳои он; тафовутҳои иқтисодиву географӣ; сабабҳои бо суръати баланд рушд ёфтани

иктисодиёти Хитой; ноҳияҳои иқтисодӣ; алоқаҳои иқтисодиву хоричӣ; робитаҳои Хитой бо Тоҷикистон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: масоҳат, аҳоли, пойтахт, забони давлатӣ, воҳиди пулӣ, нишон, парчам, мамлакатҳои ҳамсарҳад, сарватҳои табиӣ, маҳсулоти кишоварзӣ ва саноатие, ки аз Хитой ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид мешаванд.

Хонанда бояд дари салоҳияти зерин шавад:

- оид ба шароит ва сарватҳои табиӣ баҳои иқтисодӣ-географӣ дода тавонад;
- тафовутҳои географии мамлакатро таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад.

Мавзӯи 3. Рушди иқтисодиёт бе манбаҳои бузурги сарватҳои табиӣ (Ҷопон) (1 соат)

Ҷопон (Япония) – муаммои иқтисодии Осиёи Шарқӣ; ҷойгиршавӣ ва мавқеи иқтисодӣ-географӣ, шароитҳои табиӣ – хусусиятҳои мусбат ва манфии он, сарватҳои табиӣ ва ҳолати истифодабарии онҳо; Ҷопон – мамлакате, ки сарватҳои табиаш ниҳоят кам аст; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ, мамлақати якмиллата, маскуншавӣ ва зичии аҳоли, мамлақати дараҷаи баланди урбанизатсия, агломератсияҳои калонтарин, аҳолии шаҳр ва деҳот, иқтисодиёт ва хоҷагӣ, соҳаҳои хоҷагӣ, саноат ва соҳаҳои он, мавқеи Ҷопон дар таркиби хоҷагии минтақа ва ҷаҳон, ширкатҳои байналмилалӣ саноатӣ; кишоварзӣ ва самтҳои асосии рушди он, дастовардҳои соҳаҳои кишоварзӣ дар шароити маҳдуд, нақлиёт ва соҳаҳои он, дастовардҳои илмӣ-техникӣ, тафовутҳои дохилӣ, ноҳияҳои иқтисодӣ ва соҳаҳои тахассусии онҳо.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: масоҳат, аҳоли, пойтахт, забони давлатӣ, воҳиди пулӣ, нишон, парчам, ҳамсарҳадӣ, шароит ва сарватҳои табиӣ, мавқеи иқтисоди географӣ, аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ, соҳти хоҷагӣ, саноат, кишоварзӣ, нақлиёт, тафовутҳои иқтисодиву географӣ, алоқаҳои иқтисодиву хоричӣ; Ҷопон – давлати дорой технологияи баланди замонавӣ.

Хонанда бояд дари салоҳияти зерин шавад:

- оид ба шароит ва сарватҳои табиӣ баҳои иқтисодӣ-географӣ дода тавонад;

- тафовутҳои географии мамлакатро таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад.

Кори амалӣ:

№1. Оид ба хусусиятҳои махсусгардонии ноҳияҳои кишоварзии Хитой маълумот таҳия намоед. Сабабҳои онро фаҳмонед.

Дар харитаи тарҳӣ робитаҳои иқтисодии байналмилалӣ Чопонро инъикос намоед.

Мавзӯи 4. Географияи минтақаи Осиёи Марказӣ (3 соат)

Осиёи Марказӣ ҳамчун минтақа дар қитъаи Осиё; хусусиятҳои фарқкунандаи он аз дигар минтақаҳо ва тафовутҳои дохилӣ; мавқеи географӣ, андоза ва ҳудуд, табиат ва сарватҳои табиӣ (сарватҳои маъданӣ, ғайримаъданӣ, агроиклимӣ, обӣ, замин, бешазор, рекреатсионӣ) ҳолати истифодабарии онҳо; хусусиятҳои фарқкунандаи табиат ва аҳолии минтақа, маскуншавӣ, таркиб ва афзоиши аҳоли, аҳолии шаҳр ва деҳот, тафовутҳо дар азҳудкунии минтақа, алоқамандии он бо мавқеи географӣ, шароит ва сарватҳои табиӣ мамлакатҳои минтақа, тавсифи мамлакатҳои Осиёи Марказӣ (Қазоқистон, Қирғизистон, Туркманистон, Ўзбекистон ва Тоҷикистон) аз рӯйи дараҷаи тараққиёт, ҳиссаи онҳо дар истеҳсолати саноати чакон (ғайр аз Ҷумҳурии Тоҷикистон); соҳаҳои саноат ва кишоварзии он; миқёс ва суръати рушди иқтисодӣ минтақа, сохти хоҷагии мамлакатҳои Осиёи Марказӣ, тафовутҳо дар рушди иқтисодиву иҷтимоии мамлакатҳои Осиёи Марказӣ; нақлиёт ва нақши он дар рушди минтақа.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мамлакатҳои Осиёи Марказӣ, аломатҳои умумии давлатҳои минтақа; масоҳат, аҳолии давлатҳои минтақаи Осиёи Марказӣ; хусусиятҳои пешрафт ва ё қафомонии давлатҳо; шароит ва сарватҳои табиӣ, соҳаҳои хоҷагӣ, тафовутҳои онҳо; нақлиёт ва нақши он дар пешрафти иқтисодӣ минтақа, соҳаҳои пешрафтаи хоҷагӣ; харитаи сиёсии Осиёи Марказӣ, аз харита ва дигар манбаъҳо омӯхтани мавқеи давлатҳои Осиёи Марказӣ (Қазоқистон, Қирғизистон, Ўзбекистон, Туркманистон ва Тоҷикистон) соҳаҳои таҳассуси онҳо; муқоиса кардани ин давлатҳо бо ҳам ва дигар мамлакатҳои қитъаи Осиё; таҳлили нишондодҳои омӯрӣ; дар харита чудо кардан ва нишон додани ин давлатҳо.

Хонанда бояд дорои салоҳияти зерин шавад:

- хусусиятҳои монандӣ ва фарқкунандаи давлатҳоро таҳлил намуда хулосагирӣ кунад;
- нисбати зарурияти азхудкунии ин донишҳо барои ҳаёти шахсӣ ва ҷамъияти натиҷагирӣ намояд.

Мавзӯи 5. Минтақаи Қافкази Ҷанубӣ (Арманистон, Гурҷистон, Озарбойҷон) (1 соат)

Қафказ – минтақа дар қитъаи Осиё, хусусиятҳои фарқкунандаи он аз дигар минтақаҳо, тафовутҳои дохилии минтақа, мавқеи географӣ, андоза ва ҳудуд, табиат ва сарватҳои табиӣ (сарватҳои маъданӣ, ғайримаъданӣ, агроиклимӣ, обӣ, замин, бешазор, рекреатсионӣ), ҳолати истифодабарии онҳо. Хусусиятҳои фарқкунандаи табиат ва аҳолии минтақа; маскуншавӣ, таркиб ва афзоиши аҳоли; аҳолии шаҳр ва деҳот дар минтақаи Қафказ; тафовутҳо дар азхудкунии минтақа, шароит ва сарватҳои табиӣ мамлакатҳои минтақа (Арманистон, Гурҷистон, Озарбойҷон); ҳиссаи онҳо дар таркиби хоҷагии умумичаҳонӣ, минтақа ва ИДМ, соҳаҳои саноат ва кишоварзии он, миқёс ва суръати рушди иқтисодии минтақа, сохти хоҷагии мамлакатҳои минтақаи Қафказ, тафовутҳо дар рушди иқтисодиву иҷтимоии мамлакатҳои минтақа. Нақлиёт ва нақши он дар рушди минтақа.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: кадом давлатҳо ба ин минтақа мансубанд; масоҳат, аҳоли, пойтахт, забони давлатӣ, воҳиди пулӣ, нишон, ҳамсарҳадӣ, соҳаи таҳассусӣ; алоқаи онҳо бо Тоҷикистон; мавқеи иқтисодиву географии ҳар як мамлақати минтақа; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; сарватҳои табиӣ, сохти хоҷагӣ, саноат, кишоварзӣ; нақлиёт; тафовутҳои иқтисодиву географии ҳар як мамлакат; проблемаҳои сиёсату иқтисодии мамлакатҳои минтақа; алоқаҳои байниҳамдигарӣ.

Хонанда бояд дорои салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаъҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- оид ба шароит ва сарватҳои табиӣ баҳои иқтисодӣ-географӣ дода тавонад;
- тафовутҳои географии минтақаро таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад.

Мавзӯи 6. Осиёи Ҷанубу Шарқӣ (1 соат)

Мавқеи ҷойгиршавии минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ ва хусусиятҳои фарқкунандаи он аз дигар зерминтақаҳои қитъаи Осиё; нақши ҷойгиршавии географии минтақа дар пешрафти иқтисодии мамлакатҳои он; ҷорроҳаи баҳрӣ ва аҳаммияти он; шароит ва сарватҳои табиӣ, сохти релеф ва иқлими минтақа; канданиҳои фойданок, захираи об, ҷангал ва замин, иқтисодии бойгарии сарватҳои табиӣ; шароити мусоид барои рушди иқтисодӣ; аҳолии ва захираҳои меҳнатӣ, таркиби миллии аҳолии, маскуншавӣ ва зичии аҳолии, хос будани дараҷаи баланди афзоиши табиӣ аҳолии; сохти хоҷагӣ ва иқтисодии кишварҳои минтақа: дирӯз ва имрӯзи онҳо; шаҳрҳои бандарӣ ва иқтисодии минтақа, саноат ва соҳаҳои он; соҳаҳои таҳассусӣ, кишоварзӣ; соҳаҳо ва ноҳияҳои махсусгардидаи кишоварзӣ; мамлакатҳои содиркунандаи каучук дар ҷаҳон; ҳамгироии саноатӣ дар минтақа ва ташкил шудани созмони АСЕАН; “палангҳои Осиё” ва сабаби ҷунин ном гирифтани ин кишварҳо.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: ба ин минтақа кадом давлатҳо дохил мешаванд; гурӯҳбандии давлатҳо; сохти сиёсии давлатҳо; шаклҳои хоҷагидорӣ ва иқтисодии онҳо; хусусиятҳои фарқкунандаи минтақа аз дигар минтақаҳо; аҳолии ва таркиби милливу этникии он; шароит ва сарватҳои табиӣ; омилҳои табииву иқтисодии рушди давлатҳои минтақа; соҳаҳои таҳассусӣ хоҷагӣ; соҳаҳои саноат ва кишоварзӣ, ки шуҳрати ҷаҳонӣ доранд; давлатҳо, сарҳадҳои онҳо, пойтахт, аҳолии, сохти идории давлатҳо.

Хонанда бояд дасрои салоҳияти зерин шавад:

- мавқеи давлатҳои Осиёи Ҷанубу Шарқиро донанд ва аз харитаи сиёсии ҷаҳон онҳоро ҷудо карда тавонанд;
- давлатҳои минтақаро дар асоси нишондодҳои омории бо якдигар муқоиса карда тавонанд.

Мавзӯи 7. Осиёи Ҷанубӣ (1 соат)

Осиёи Ҷанубӣ – минтақаи қул्लाҳои барфпӯш; мамлакатҳои минтақаи Осиёи Ҷанубӣ, гурӯҳбандии давлатҳо, сарҳадҳои онҳо, пойтахт, аҳолии, сохти идории давлатҳо, мамлакатҳои, ки пас аз барҳам хӯрдани сохти мустамликадорӣ дар минтақа ташкил шуданд; шароит ва сарватҳои табиӣ, аҳолии ва таркиби милливу этникии он, минтақаи сермилаттарин ва афзоиши табиӣ баланди аҳолии, маскуншавӣ ва зичии аҳолии, аҳолии шаҳр ва деҳот; хусусиятҳои фарқкунандаи минтақа аз дигар минтақаҳо, шаклҳои хоҷагидорӣ ва

иқтисодии мамлакатҳои он, омилҳои табииву иқтисодии рушди давлатҳои минтақа, соҳаҳои тахассуси хоҷагӣ, соҳаҳои саноат ва кишоварзӣ, ки шуҳрати ҷаҳонӣ доранд; давлатҳои пешрафта ва қафмонда дар минтақа, омилҳои асосии ин тафовутҳои иқтисодӣ байни мамлакатҳои минтақа.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мамлакатҳои минтақа ва гурӯҳбандии онҳо; сохти сиёсии давлатҳо; шаклҳои хоҷагидорӣ ва иқтисодии онҳо; хусусиятҳои фарқкунандаи минтақа аз дигар минтақаҳо; аҳоли ва таркиби милливу этникии он; шароит ва сарватҳои табиӣ; омилҳои табииву иқтисодии рушди давлатҳои минтақа; соҳаҳои тахассуси хоҷагӣ; соҳаҳои саноат ва кишоварзӣ, ки шуҳрати ҷаҳонӣ доранд; давлатҳои минтақа, сарҳадҳои онҳо, пойтахт, аҳоли; сохти идоракунии давлатҳо.

Хонанда бояд дониши зерин шавад:

- аз манбаъҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- тафовутҳои географии кишварҳои минтақаро таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад.

Мавзӯи 8. Осӣи Ҷанубу Ғарбӣ (1 соат)

Осӣи Ҷанубу Ғарбӣ ё Шарқи наздик ва Шарқи миёна. Масоҳат, роҳи баҳрии байналмилалӣ ва нақши он дар робитаҳои иқтисодии минтақа; ба минтақаи Осӣи Ҷанубу Ғарбӣ кадом давлатҳо мансубанд, шароит ва сарватҳои табиӣ, нақши тамаддунҳо дар пешрафти минтақа (исломӣ, яҳудӣ ва насронӣ); сабабҳои нооромиҳои сиёсӣ дар минтақа; аҳоли ва таркиби милливу этникии он, афзоиши табиӣ аҳоли, маскуншавӣ ва зичии аҳоли, аҳолии шаҳр ва деҳот; хусусиятҳои фарқкунандаи минтақа аз дигар минтақаҳо, шаклҳои хоҷагидорӣ ва иқтисодии мамлакатҳои он, омилҳои табииву иқтисодии рушди давлатҳои минтақа, соҳаҳои тахассуси хоҷагӣ, соҳаҳои саноат ва кишоварзӣ, ки шуҳрати ҷаҳонӣ доранд; давлатҳои пешрафта ва қафмонда дар минтақа, омилҳои асосии ин тафовутҳои иқтисодии байни мамлакатҳои минтақа.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: ба ин минтақа кадом давлатҳо дохил мешаванд; гурӯҳбандии давлатҳо; сохти сиёсии давлатҳо; шаклҳои хоҷагидорӣ ва иқтисодии онҳо; хусусиятҳои фарқкунандаи минтақа; аҳоли ва таркиби милливу этникии он; шароит ва сарватҳои табиӣ;

омилҳои табииву иқтисодии рушди давлатҳои минтақа; соҳаҳои тахассусии хоҷагӣ; соҳаҳои саноат ва кишоварзӣ, ки шуҳрати ҷаҳонӣ доранд; давлатҳои минтақа, сарҳад, пойтахт, аҳоли; сохти идоракунии онҳо.

Хонанда бояд дорои салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- тафовутҳои географии кишварҳои минтақаро таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад.

Мавзӯи 9. Сарзамине, ки беш аз 30 сол дар оғӯши даргирихост (Ҷумҳурии Исломии Афғонистон) (1 соат)

Мамлакатҳои ҳамсарҳад, мавқеи иқтисодиву географӣ, шароит ва сарватҳои табиӣ, ҳолати истифодабарии онҳо; аҳоли ва захираҳои меҳнати, таркиби миллӣ, динӣ, маскуншавӣ ва зичии аҳоли, аҳолии шаҳр ва деҳот, бартарияти аҳолии деҳот нисбати шаҳр, муҳочирати аҳоли; сохти хоҷагӣ, саноат ва таркиби соҳавии он; кишоварзӣ, ноҳияҳои тахассусӣ, бартарияти кишоварзӣ нисбат ба саноат, сабаб ва омилҳои он; нақлиёт, тафовутҳои иқтисодиву географӣ; вазъ ва сохти сиёсӣ, мавқеи он дар минтақа, ҷиҳатҳои мусбат ва манфии он; алоқаҳои иқтисодиву хориҷӣ, умумиятҳо ва робитаҳо бо Тоҷикистон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд ишғоро донад: мавқеи ҷойгиршавӣ, масоҳат, аҳоли, пойтахт, забони давлатӣ, воҳиди пулӣ, нишон, парчам, ҳамсарҳадӣ, вазъи сиёсӣ иқтисодӣ; шароит ва сарватҳои табиӣ, ҳолати истифодабарии онҳо; соҳаҳои хоҷагии халқ; сабабҳои қафомонии иқтисодӣ кишвар; нақлиёт ва робитаҳои иқтисодӣ, тафовутҳои дохилӣ.

Хонанда бояд дорои салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- ба сарватҳои табиӣ баҳои иқтисодӣ-географӣ дода, таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад.

Мавзӯи 10. Сарзамини шеърӯ шоирон (Эрон) (1 соат)

Эрон – давлат дар минтақаи Осиёи Ҷанубу Ғарбӣ; мавқеи ҷойгиршавӣ ва рушди иқтисодиву иҷтимоӣ; масоҳат, аҳоли, пойтахт,

забони давлатӣ, воҳиди пулӣ, нишон, парчам, ҳамсарҳадӣ; шароит ва сарватҳои табиӣ; шароитҳои агроиклимӣ; канданиҳои ғоиданок ва нақши онҳо дар пешрафти хоҷагии мамлакат, захираи об, замин ва ҷангал; таъсири ҷойгиршавии географӣ ба иқтисодиёти кишвар; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ, таркиби миллии аҳоли, хусусиятҳои маскуншавии аҳоли ва нақши онҳо дар пешрафти хоҷагӣ; сохти хоҷагии халқ, таркиби соҳавии он; саноат ва географияи ҷойгиршавии соҳаҳои он, ноҳияҳои саноатӣ ва таҳассуси онҳо; кишоварзӣ ва нақши он дар иқтисодиёти кишвар; ноҳияҳои кишоварзӣ ва тафовутҳои онҳо, ноҳияҳои иқтисодӣ; нақлиёт ва робитаҳои иқтисодии берунӣ; робита, ҳамзабонӣ ва умумиятҳои тоҷикону эронӣ; алоқаҳои иқтисодии Эрон бо Тоҷикистон; нақши Эрон дар пешрафти хоҷагии ҷаҳон ва минтақа.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мавқеи иқтисодиву географӣ, аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ, сохти хоҷагӣ, саноат, кишоварзӣ, нақлиёт; тафовутҳои иқтисодиву географӣ; захираҳои газу нафт ва дигар канданиҳои ғоиданок; алоқаҳои иқтисодиву хориҷӣ; умумияти тоҷикону эронӣ.

Хонанда бояд дониши салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- ба сарватҳои табиӣ баҳои иқтисодӣ-географӣ дода, таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад.

Мавзӯи 11. Ҷумҳурии Покистон (1 соат)

Покистон – яке аз кишварҳои Осиёи Ҷанубӣ; мавқеи ҷойгиршавӣ ва рушди иқтисодиву иҷтимоӣ; масоҳат, аҳоли, пойтахт, забони давлатӣ, воҳиди пулӣ, нишон, парчам, ҳамсарҳадӣ; шароит ва сарватҳои табиӣ; шароитҳои агроиклимӣ; канданиҳои ғоиданок ва нақши онҳо дар пешрафти хоҷагии мамлакат; захираи об, замин ва ҷангал; таъсири ҷойгиршавии географӣ ба иқтисодиёти кишвар; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ, таркиби миллии аҳоли, хусусиятҳои маскуншавии аҳоли ва нақши онҳо дар пешрафти хоҷагӣ; сохти хоҷагии халқ, таркиби соҳавии он; саноат ва географияи ҷойгиршавии соҳаҳои он; ноҳияҳои саноатӣ ва таҳассуси онҳо; кишоварзӣ ва нақши он дар иқтисодиёти кишвар, ноҳияҳои кишоварзӣ ва тафовутҳои онҳо; ноҳияҳои иқтисодӣ; нақлиёт ва робитаҳои иқтисодии берунӣ; муқоиса кардани Покистон бо Ҳиндустон ва Эрон, нақши давлати Покистон дар хоҷагии ҷаҳон ва минтақа.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мавқеи иқтисодиву географӣ; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; сохти хочагӣ, саноат, кишоварзӣ, нақлиёт, тафовутҳои иқтисодиву географӣ, захираҳои газу нафт ва дигар канданиҳои фойданок; алоқаҳои иқтисодиву ҳоричӣ.

Хонанда бояд дэрои салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- ба сарватҳои табиӣ баҳои иқтисодӣ-географӣ дода таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад;
- тафовутҳои географӣ мамлакатро таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад.

ФАСЛИ Ш. МАМЛАКАТҲОИ ҚИТЪАИ АВРУПО (9 соат)

Мавзӯи 1. Аврупои Ғарбӣ (1 соат)

Минтақаи Аврупои Ғарбӣ чиро дар худ таҷассум менамояд, қадимтарин маркази хочагии ҷаҳонӣ, давлатҳои минтақаи Аврупои Ғарбӣ, харитаи сиёсии минтақа, омилҳои рушди иқтисодиву иҷтимоии минтақа ва кишварҳои он; шароит ва сарватҳои табиӣ, мусоидати шароитҳои табиӣ дар рушди мамлакатҳои минтақа, канданиҳои фойданок - сабабҳои норасоии онҳо; захираҳои обӣ ва гидроэнергетикӣ, сарватҳои рекреатсионӣ; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ, маскуншавӣ ва зичии аҳоли, таркиби милли ва оилаи забонҳо, сабабҳои паст будани таваллуд ва фавт дар минтақа, проблемаҳои пиршавии аҳоли, аҳолии шаҳр ва дехот, урбанизатсия ва агломератсияҳо, проблемаҳои демографии минтақа; сохти хочагӣ; Аврупои Ғарбӣ – яке аз пуриқтидортарин марказҳои иқтисодии ҷаҳон, раванди интегратсия (ҳамгирӣ) ҷи гуна ба хочагии он таъсир мерасонад, мушкилоти асри XX – қафомонии минтақа аз Ҷопон, ИМА ва Хитой; саноат ва соҳаҳои он, ноҳияҳои саноатӣ ва ширкатҳои байналмилалӣ, комплекси саноативу бандарӣ, соҳаҳои таҳассусии мамлакатҳои алоҳида, кишоварзӣ бо технологияи пешрафта, ноҳияҳои кишоварзӣ ва соҳаҳои таҳассусии онҳо, мохидорӣ; Аврупои Ғарбӣ-минтақаи дорои нақлиёти рушдёфта, соҳаҳои нақлиёт, гардиши бор ва мусофиркашонӣ, мамлакатҳои маркази туристӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: ба ин минтақа кадом давлатҳо дохил мешаванд; гурӯҳбандии давлатҳо; сохти сиёсии давлатҳо; шаклҳои хоҷагидорӣ ва иқтисодии онҳо; хусусиятҳои фарқкунандаи минтақа аз дигар минтақаҳо; аҳоли ва таркиби милливу этникии он; шароит ва сарватҳои табиӣ; омилҳои табииву иқтисодии рушди давлатҳои минтақа; соҳаҳои таҳассусии хоҷагӣ; соҳаҳои саноат ва кишоварзӣ, ки шуҳрати ҷаҳонӣ доранд, давлатҳо, сарҳадҳои онҳо, пойтахт, аҳоли, сохти идоракунии давлатҳо.

Хонанда бояд дари салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- хоҷагии халқи мамлакати худро бо дигар мамлакатҳо муқоиса карда тавонад.

Мавзӯи 2. Мухаррики асосии иқтисодиёти Аврупо (Германия) - 1 соат.

Олмон (Германия) – кишвари федеративӣ; мавқеи марказии географӣ ва нақши он дар пешрафти кишвар ва минтақа; муттаҳидшавии он пас аз барҳам хӯрдани системаи сотсиалистӣ; сарзаминҳои федералӣ; шароит ва сарватҳои табиӣ, сарватҳои минералӣ, замин, об, ҷангал ва шароитҳои агроиклимӣ, аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ, шумора ва таркиби аҳоли, сатҳи ниҳоят пасти таваллуд ва дарозумрӣ, омилҳои пиршавии аҳоли, иммигрантсия ва мавқеи Олмон дар минтақа, урбанизатсия ва агломератсияҳои шаҳрӣ, проблемаҳои демографӣ; сохти хоҷагӣ, Олмон – мамлакати постиндустриалӣ (баъдисаноатӣ), саноат ва географияи ҷойгиршавии иншооти саноатӣ, ноҳияҳои саноатӣ ва соҳаҳои таҳассусии онҳо, калонтарин ширкатҳои саноатӣ, аз ҷумла фаромиллӣ (транснационалӣ); кишоварзӣ ва соҳаҳои он, ноҳияҳои кишоварзӣ ва маҳсулоти онҳо, дастовардҳо дар соҳаҳои кишоварзӣ; туризм – яке аз соҳаҳои муҳими иқтисодиёти кишвар, минтақаҳои туристӣ; нақлиёт ва робитаҳои иқтисодии беруни, намудҳои маҳсулоти воридотӣ ба Тоҷикистон аз Олмон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мавқеи иқтисодиву географӣ; масоҳат, пойтахт, забони давлатӣ, воҳиди пулӣ, ҳамсарҳадӣ; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ, сохти хоҷагӣ, саноат, кишоварзӣ, нақлиёт; ширкатҳои аҳамияти ҷаҳонидошта; тафовутҳои иқтисодиву географӣ; сарзаминҳои ин кишвар, хусусиятҳои фарқкунандаи онҳо;

молҳои рақобатпазири бозор; намуди маҳсулоте, ки аз ин кишвар ба Тоҷикистон ворид мешавад.

Хонанда бояд дэрои салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаъҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- нишондиҳандаҳои рақамиву омориро таҳлил, муқоиса ва ҳулосагирӣ намуда, арзёбӣ карда тавонад.

Мавзӯи 3. Ватани аввалин инқилоби саноатӣ ва футбол (Британияи Кабир) (1 соат)

Британияи Кабир: аз истехсолоти анъанавӣ то ҳозиразамон; мавқеи географии ҷазиравӣ ва нақши он дар пешрафти мамлакат; мавқеи иқтисодиву географӣ; шароит ва сарватҳои табиӣ, канданиҳои ғойданок ва проблемаҳои норасоии онҳо дар кишвар; рушди саноат дар заминаи ашёи хоми кашонидашуда; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ, шумора ва таркиби аҳоли, вазъи демографӣ; муҳоҷирон ва мамлакатҳои муҳоҷирин, зичии аҳоли ва дараҷаи баланди урбанизатсия; агломератсияҳои калонтарин; аҳолии шаҳр ва деҳот; сохти хоҷагӣ, саноат ва соҳаҳои он; марказҳои саноатӣ ва соҳаҳои тахассусии онҳо; ширкатҳои саноатие, ки дар сатҳи ҷаҳонӣ рақиб надоранд; кишоварзӣ ва соҳаҳои он, нақши он дар таъминоти озуқаворӣ мамлакат; нақлиёт ва соҳаҳои он; нақши нақлиёти баҳрӣ дар иқтисодиёти кишвар; тафовутҳои иқтисодиву географӣ; алоқаҳои иқтисодиву хориҷӣ, мавқеи он дар минтақа ва ҷаҳон аз назари сиёсӣ ва иқтисодӣ; нақши Британияи Кабир дар иқтисодиёти ҷаҳон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мавқеи иқтисодиву географӣ, масоҳат, пойтахт, забони давлатӣ, воҳиди пулӣ, аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ, шароит ва сарватҳои табиӣ, ҳамсарҳадӣ; ҷойгиршавӣ; сохти хоҷагӣ, саноат, кишоварзӣ, нақлиёт; тафовутҳои иқтисодиву географӣ; алоқаҳои иқтисодиву хориҷӣ; мавқеи он дар минтақа ва ҷаҳон аз назари сиёсӣ ва иқтисодӣ; бо кишварӣ мо чӣ гуна муносибатҳои иқтисодӣ дорад.

Хонанда бояд дэрои салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаъҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- тафовутҳои географии мамлакатро таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад.

Мавзӯи 4. Кишваре, ки манораи Эйфел дар он ҷост (Фаронса) (1 соат)

Мавқеи Фаронса дар иқтисод ва сиёсати ҷаҳони имрӯза, масоҳат, аҳоли, пойтахт, забони давлатӣ, воҳиди пулӣ, ҳамсарҳадӣ, мавқеи иқтисодиву географӣ, шароит ва сарватҳои табиӣ, аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ, таркиби миллии аҳоли, бозтавлиди маҳдуд – хоси Фаронса; муҳочират ва проблемаҳои муҳочирон; сохти хочагӣ, саноат ва соҳаҳои он; таркиби соҳавӣ ва тахассусии саноат; ноҳияҳои саноатӣ; кишоварзӣ, комплекси кишоварзиву саноатӣ, соҳаҳои кишоварзӣ ва ноҳияҳои он; нақлиёт ва соҳаҳои он; тафовутҳои иқтисодиву географӣ, мавқеи он дар тақсимои географии меҳнат; алоқаҳои иқтисодиву фарҳангии он бо Тоҷикистон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мавқеи иқтисодиву географӣ, масоҳат, пойтахт, забони давлатӣ, воҳиди пулӣ, аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ, шароит ва сарватҳои табиӣ, ҳамсарҳадӣ; ҷойгиршавӣ, сохти хочагӣ, саноат, кишоварзӣ, нақлиёт; тафовутҳои иқтисодиву географӣ; алоқаҳои иқтисодиву хориҷӣ; мавқеи он дар минтақа ва ҷаҳон аз назари сиёсӣ ва иқтисодӣ; бо мамлақати мо чӣ гуна муносибат дорад.

Хонанда бояд дари салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- тафовутҳои географии мамлақатро таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад.

Кори амалӣ:

№2. Таҳия намудани тавсифи комплексӣ-географии мамлақатҳои Аврупо (вобаста ба интиҳоби хонандагон).

Оид ба ду мамлақати “Ҳафтгонаи бузург” тавсифи муқоисавии иқтисодӣ-географӣ диҳед.

Мавзӯи 5. Мамлақатҳои Аврупои Шимолӣ, Марказӣ ва Ҷанубӣ (1 соат)

Мамлақатҳои хурд ва хурдтарини Аврупо; мавқеи географӣ, шароит ва сарватҳои табиӣ, канданиҳои ғоиданок ва географияи ҷойгиршавии онҳо; норасоии намудҳои гуногуни ашёи хоми минералӣ дар мамлақатҳои минтақа; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; маскуншавӣ ва зичии аҳоли, таркиби миллии, тавсифи умумии хочагӣ; гузариш ба иқтисоди бозорӣ; саноат ва таркиби соҳавии он;

ноҳияҳои саноатӣ; соҳаҳои саноати давлатҳои алоҳида; кишоварзӣ ва соҳаҳои он; тафовутҳои мамлакатҳои минтақа ва соҳаҳои тахассусии онҳо; нақлиёт; ҳифзи табиат ва проблемаҳои экологӣ дар минтақа.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: ба ин минтақа қадом давлатҳо дохил мешаванд; гурӯҳбандии давлатҳо; сохти сиёсии давлатҳо; шаклҳои хоҷагидорӣ ва иқтисодии онҳо; хусусиятҳои фарқкунандаи минтақа аз дигар минтақаҳо; аҳоли ва таркиби милливу этникии он; шароит ва сарватҳои табиӣ; омилҳои табииву иқтисодии рушди давлатҳои минтақа; соҳаҳои тахассусии хоҷагӣ; соҳаҳои саноат ва кишоварзӣ, ки аҳаммияти ҷаҳонӣ доранд; давлатҳо, сарҳадҳои онҳо, пойтахт, аҳоли; сохти идоракунии давлатҳо.

Хонанда бояд дареҷаи салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- оид ба шароит ва сарватҳои табиӣ баҳои иқтисодӣ-географӣ дода тавонад;
- тафовутҳои географии мамлакатро таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад.

Мавзӯи 6. Мамлакатҳои Аврупои Шарқӣ (1 соат)

Минтақаи Аврупои Шарқӣ ва мамлакатҳои шомили он; мавқеи географӣ, шароит ва сарватҳои табиӣ; канданиҳои ғойданок ва географияи ҷойгиршавии онҳо; норасоии намудҳои гуногуни ашёи хоми минералӣ дар мамлакатҳои минтақа; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; маскуншавӣ ва зичии аҳоли; таркиби милли; тавсифи умумии хоҷагӣ; гузариш ба иқтисоди бозорӣ; саноат ва таркиби соҳавии он; ноҳияҳои саноатӣ; соҳаҳои саноати давлатҳои алоҳида; кишоварзӣ ва соҳаҳои он; тафовутҳои мамлакатҳои минтақа ва соҳаҳои тахассусии онҳо; нақлиёт; ҳифзи табиат ва проблемаҳои экологӣ дар минтақа.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: ба ин минтақа қадом давлатҳо дохил мешаванд; гурӯҳбандии давлатҳо; сохти сиёсии давлатҳо; шаклҳои хоҷагидорӣ ва иқтисодии онҳо; хусусиятҳои фарқкунандаи минтақа аз дигар минтақаҳо; аҳоли ва таркиби милливу этникии он; шароит ва сарватҳои табиӣ; омилҳои табииву иқтисодии рушди давлатҳои минтақа; соҳаҳои тахассусии хоҷагӣ; соҳаҳои саноат ва кишоварзӣ,

ки аҳаммияти ҷаҳонӣ доранд; давлатҳо, сарҳадҳои онҳо, пойтахт, аҳоли; сохти идоракунии давлатҳо.

Хонанда бояд дeroи салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаъҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- оид ба шароит ва сарватҳои табиӣ баҳои иқтисодӣ-географӣ дода тавонад;
- тафовутҳои географии мамлакатро таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад.

ДАВЛАТҲОИ СОБИҚ ШУРАВӢ (ИДМ)

Мавзӯи 7. Федератсияи Русия (1 соат)

Федератсияи Русия – давлати бузургтарин аз ҷиҳати масоҳат; шумораи аҳоли ва сарватҳои табиӣ ва иқтисодӣ дар байни собиқ мамлакатҳои Иттиҳоди Шуравӣ; мавқеи географӣ, шароит ва сарватҳои табиӣ; нақши шароитҳои табиӣ дар маскуншавии аҳоли ва ҷойгиркунии қувваҳои истеҳсолкунанда; канданиҳои ғойданок ва истифодаи онҳо; захираҳои замин, об, ҷангал ва биологӣ, сарватҳои агроиклимӣ; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; таркиби миллӣ ва зичии аҳоли; шумора ва афзоиши аҳоли; тафовутҳои миллии аҳоли ва таърихи маскуншавии он; аҳолии шаҳр ва деҳот; шаҳрҳои калонтарин; сохти хоҷагӣ ва таркиби соҳавии он; саноат ва ноҳияҳои саноатӣ; соҳаҳои тахассусии саноат; кишоварзӣ, соҳаҳои он; нақши Русия дар таркиби хоҷагии минтақа ва ҷаҳон; ноҳияҳои иқтисодӣ ва соҳаҳои тахассусии онҳо; нақлиёт ва таркиби он; робитаҳои иқтисодии беруна; алоқаҳои Русия бо Тоҷикистон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донанд: мавқеи иқтисодиву географӣ; пойтахт; забони давлатӣ; воҳиди пулӣ; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; сарватҳои табиӣ; сохти хоҷагӣ; саноат; кишоварзӣ; нақлиёт; тафовутҳои иқтисодиву географӣ; ноҳияҳои иқтисодӣ; алоқаҳои иқтисодиву хориҷӣ, аз ҷумла бо Тоҷикистон ва мамлакатҳои ИДМ.

Хонанда бояд дeroи салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаъҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- хоҷагии халқи мамлакати худро бо дигар мамлакатҳо муқоиса карда тавонад.

Мавзӯи 8. Украина (1 соат)

Украина – яке аз кишварҳои саноативу аграрӣ дар ҳаёти ИДМ; вазъи иқтисодиву сиёсии он дар шароити кунунӣ; мавқеи географӣ; шароит ва сарватҳои табиӣ; канданиҳои ғоиданок ва истифодаи онҳо; захираи замин, об, ҷангал ва биологӣ; сарватҳои агроиклимӣ; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; таркиби миллии ва зичии аҳоли; шумора ва афзоиши аҳоли; тафовутҳои миллии аҳоли ва таърихи маскуншавии он; аҳолии шаҳр ва деҳот; шаҳрҳои калонтарин; сохти хоҷагӣ ва таркиби соҳавии он; саноат ва ноҳияҳои саноатӣ; соҳаҳои тахассусии саноат; кишоварзӣ ва соҳаҳои он; нақши Украина дар таркиби хоҷагии минтақа ва ҷаҳон; ноҳияҳои иқтисодӣ ва соҳаҳои тахассусии онҳо; нақлиёт ва таркиби он; робитаҳои иқтисодии беруна; алоқаҳои иқтисодии Украина ва Тоҷикистон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мавқеи иқтисодиву географӣ; пойтахт, забони давлатӣ, воҳиди пулӣ, аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; сарватҳои табиӣ; сохти хоҷагӣ; саноат; кишоварзӣ; нақлиёт; тафовутҳои иқтисодиву географӣ; ноҳияҳои иқтисодӣ; алоқаҳои иқтисодиву хориҷии он бо Тоҷикистон ва мамлакатҳои ИДМ.

Хонанда бояд дорои салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- хоҷагии халқи мамлакати худро бо дигар мамлакатҳо муқоиса карда тавонад.

Мавзӯи 9. Беларус (1 соат)

Белорус – яке аз кишварҳои ғарбии ИДМ; мавқеи географӣ, шароит ва сарватҳои табиӣ; канданиҳои ғоиданок ва истифодаи онҳо; захираи замин, об, ҷангал ва биологӣ; сарватҳои агроиклимӣ; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; таркиби миллии ва зичии аҳоли; шумора ва афзоиши аҳоли; тафовутҳои миллии аҳоли ва таърихи маскуншавии он; аҳолии шаҳр ва деҳот; шаҳрҳои калонтарин; сохти хоҷагӣ ва таркиби соҳавии он; саноат ва ноҳияҳои саноатӣ; соҳаҳои тахассусии саноат; кишоварзӣ ва соҳаҳои он; нақши ин давлатҳо дар таркиби хоҷагии ИДМ ва ҷаҳон; ноҳияҳои иқтисодӣ ва соҳаҳои тахассусии онҳо; нақлиёт ва таркиби он; робитаҳои иқтисодии беруна; алоқаҳои иқтисодии Беларус бо Тоҷикистон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мавқеи иқтисодиву географӣ; пойтахт, забони давлатӣ, воҳиди пулӣ, аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; сарватҳои табиӣ; сохти хоҷагӣ; саноат: кишоварзӣ, нақлиёт; тафовутҳои иқтисодиву географӣ; ноҳияҳои иқтисодӣ; алоқаҳои иқтисодиву ҳориҷии он бо Тоҷикистон ва мамлакатҳои ИДМ.

Хонанда бояд дари салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаъҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- хоҷагии халқи мамлакати худро бо дигар мамлакатҳо муқоиса карда тавонад.

ФАСЛИ IV. ГЕОГРАФИЯИ ДАВЛАТҲОИ АФРИҚО (3 соат)

Мавзӯи 1. Тавсифи умумии мамлакатҳои Африқо (2 соат)

Африқо дар ҷаҳони имрӯза; мавқеи географӣ; зерминтақаҳо ва тақсимои минтақавии қитъаи Африқо (Африқои Шимолӣ, Тропикӣ, Ғарбӣ, Марказӣ, Шарқӣ, Ҷанубӣ); шароит ва сарватҳои табиӣ; гуногунии шароитҳои табиӣ ва баҳодихӣ ба ҳолати онҳо; сарватҳои минералӣ: обӣ, замин, ҷангал, агроиқлимӣ, рекреатсионӣ; аҳоли ва таркиби этникии он, таваллуд ва фавт, афзоиши табиӣ аҳоли, таркиби демографӣ, вазъи демографӣ, сатҳи маълумотнокии аҳоли, бартарияти аҳолии деҳот нисбати шаҳр; калонтарин агломератсияи қитъаи Африқо; сохти хоҷагӣ ва тафовутҳо байни зерминтақаҳо; саноат ва соҳаҳои он, саноати кӯҳӣ ва пешрафти он нисбат ба дигар соҳаҳои саноат; кишоварзӣ ва бартарии он дар таркиби хоҷагии минтақа; шаҳр; бандар ё марказҳои саноатӣ дар бандарҳо; тафовутҳои дохилӣ ва тавсифи иқтисодӣ-географии ҳар як зерминтақа (Африқои Шимолӣ, Африқои Тропикӣ, Африқои Ғарбӣ, Африқои Марказӣ, Африқои Шарқӣ, Африқои Ҷанубӣ); сабабҳои пешрафт ва қафомонии мамлакат ва минтақаҳои материк; нақлиёт ва робитаҳои беруна; муқоиса кардани мамлакат ва минтақаҳои Африқо бо Осиё.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: қитъаи Африқо, масоҳат, аҳоли, давлатҳои он, хусусиятҳои пешрафт ва ё қафомонии давлатҳо, шароит ва сарватҳои табиӣ, соҳаҳои хоҷагӣ; тафовутҳои давлатҳо; нақлиёт ва нақши он дар пешрафти иқтисодии минтақа; соҳаҳои пешрафтаи хоҷагӣ; давлатҳои рушдёфта дар минтақа (Бахусус Ҷумҳурии Африқои Ҷанубӣ ва кишварҳои Африқои Шимолӣ,

Миср); тафовутҳои дохилию иқтисодӣ-географии Африқои Шимолӣ; Африқои Тропикӣ, Африқои Ғарбӣ, Африқои Марказӣ, Африқои Шарқӣ, Африқои Ҷанубӣ, харитаи сиёсии Африқо.

Хонанда бояд дэрои салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- ба шароит ва сарватҳои табиӣ баҳои иқтисодӣ-географӣ дода, таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад;
- нишондиҳандаҳои рақамию омори таҳлил, муқоиса ва ҳулосагирӣ карда тавонад.

Мавзӯи 2. Кишвари фиръавну аҳромҳо (Мисри Араб) – 1 соат

Кишвар дар шимолу шарқии қитъаи Осиё; масоҳат, аҳоли, пойтахт, забони давлатӣ, воҳиди пулӣ; шароитҳои мусоид барои баромадан ба баҳр ва мамлакатҳои ҳамсарҳад ва ҷаҳон; таърихи ташаккулёбии мамлакат; мавқеи иқтисодиву географӣ; шароит ва сарватҳои табиӣ; соҳти релйеф ва шароитҳои иқлимӣ; сарватҳои маъданӣ, замин, об ва биологӣ; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ, таркиби аҳоли, афзоиши табиӣ аҳоли, аҳолии шаҳр ва деҳот; шаҳрҳои калонтарин; саноат; соҳаҳои саноат ва ноҳияҳои саноатӣ; кишоварзӣ ва соҳаҳои он; нақши НБО-и Ассувон дар пешрафти соҳаҳои саноату кишоварзӣ; соҳаҳои таҳассусии кишоварзӣ; ҷалби сармояи хориҷӣ дар иқтисодиёти кишвар; нақлиёт ва соҳаҳои он; тафовутҳои иқтисодиву географӣ; мавқеи он дар тамаддуни ҷаҳонӣ; робитаҳои иқтисодии берунӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мавқеи иқтисодиву географӣ; шароит ва сарватҳои табиӣ; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; соҳти хоҷагӣ; саноат, кишоварзӣ; нақлиёт; тафовутҳои иқтисодиву географӣ; мавқеи он дар тамаддуни ҷаҳонӣ; муқоиса намудани давлати Миср бо дигар давлатҳои Африқо; давлатҳои халиҷи Форс ва Осиё; муайян кардани хусусиятҳои монандӣ ва фарқкунандаи онҳо; робитаҳои иқтисодии берунӣ.

Хонанда бояд дэрои салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- ба шароит ва сарватҳои табиӣ баҳои иқтисодӣ-географӣ дода, таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад;

- нишондихандаҳои рақамиву омориро таҳлил, муқоиса ва хулосагирӣ карда тавонад.

Кори амалӣ:

№3. Дар харитаи тарҳӣ ноҳияҳои асосии саноатии Африқоро инъикос намоед. Оид ба омилҳои ҷойгиршавии онҳо маълумот диҳед.

ФАСЛИ V. ГЕОГРАФИЯИ ДАВЛАТҲОИ АМРИКО – (4 соат)

Мавзӯи 1. Давлати абарқудрат дар ҷаҳон (ИМА) (1 соат)

Мавқеи иқтисодиву географӣ; ҳудуд; ИМА – пуриктидортарин кишвар дар ҷаҳон; ташаккулёбии ҳудуди ИМА; шароит ва сарватҳои табиӣ; сарватҳои зеризаминӣ, захираҳои об ва гидроэнергетикӣ; сарватҳои агроиклимӣ; захираи замин ва хокҳои ҳосилхез; захираи ҷангал; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; иммигрантсия ва нақши он дар пайдоиши миллати амриқоӣ; маскуншавӣ ва зичии аҳоли; афзоиши аҳоли; таркиби миллии аҳоли (креоли, метисҳо, мулатҳо ва самбо); ассимилятсияи миллатҳои гуногун; аҳолии шаҳр ва деҳот; урбанизатсия ва агломератсияи шаҳрҳо; сохти хоҷагӣ; иқтисодиёти ИМА; “намоишгоҳ”-и рушди иқтисодиёти бозорӣ; саноат ва соҳаҳои он; ноҳияҳои саноатӣ ва соҳаҳои тахассусии онҳо; ширкатҳои саноатӣ, ки мавқеи ҷаҳонӣ доранд; кишоварзӣ ва ноҳияҳои тахассусии он; нақлиёт ва соҳаҳои он; бандарҳо ва нақши онҳо дар рушди иқтисодии мамлакат; робитаҳои иқтисодии берунӣ; тафовутҳои дохилӣ ва ноҳияҳои иқтисодӣ; соҳаҳои тахассусии ин ноҳияҳо.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мавқеи иқтисодиву географӣ, шароит ва сарватҳои табиӣ, аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ, сохти хоҷагӣ; саноат, кишоварзӣ, нақлиёт; тафовутҳои иқтисодиву географӣ; мавқеи он дар иқтисодиёти ҷаҳонӣ; ширкатҳои бузурги аҳаммияти ҷаҳонидошта (“Ҷенерал моторс”, “Форд моторс”, “Боинг”, “Макдонелл-Дуглас”, “Локхид эйркрафт”, “Ҷенерал-электрик”, “ИВМ”, “Вестингауз электрик” ва ғ.); муқоисаи давлати ИМА бо давлатҳои рушдфтои Аврупо; муайян кардани хусусиятҳои монандӣ ва фарқкунандаи онҳо; робитаҳои иқтисодии берунӣ.

Хонанда бояд дорои салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;

- ба шароит ва сарватҳои табиӣ баҳои иқтисодӣ-географӣ дода, таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад;
- нишондиҳандаҳои рақамиву омориро таҳлил, муқоиса ва хулосагирӣ карда тавонад.

Мавзӯи 2. Сарзамини аҷдодии эскимосҳо (Канада) (1 соат)

Мавқеи иқтисодиву географӣ; масоҳат, шароит ва сарватҳои табиӣ, сарватҳои зеризаминӣ; захираҳои об ва гидроэнергетикӣ; сарватҳои агроиклимӣ; захираи замин ва хокҳои ҳосилхез; захираи чангал; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; маскуншавӣ ва зичии аҳоли; афзоиши аҳоли; таркиби миллии аҳоли, аҳолии шаҳр ва деҳот; урбанизатсия ва шаҳрҳои бузург; сохти хочагӣ; омилҳои, ки боиси рушди иқтисодиёти Канада гаштаанд; саноат ва соҳаҳои он; ноҳияҳои саноатӣ ва соҳаҳои таҳассусии онҳо; саноати кӯҳӣ ва нақши он дар таркиби саноати Канада; муҳаррикҳои саноатии кишвар – Онтарио ва Квебек; кишоварзӣ ва ноҳияҳои таҳассусии он; нақлиёт ва соҳаҳои он; робитаҳои иқтисодии берунӣ; тафовутҳои дохилӣ ва ноҳияҳои иқтисодӣ; соҳаҳои таҳассусии ноҳияҳо.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мавқеи иқтисодиву географӣ; шароит ва сарватҳои табиӣ; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; сохти хочагӣ; саноат, кишоварзӣ, нақлиёт; тафовутҳои иқтисодиву географӣ; мавқеи он дар иқтисодиёти ҷаҳонӣ; саноати кӯҳӣ ва нақши он дар пешрафти иқтисодиёти мамлакат; муқоисаи Канада бо ИМА ва давлатҳои рушдёфтаи Аврупо; муайян кардани хусусиятҳои монандӣ ва фарқкунандаи онҳо; робитаҳои иқтисодии берунӣ.

Хонанда бояд дорои салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- оид ба шароит ва сарватҳои табиӣ баҳои иқтисодӣ-географӣ дода тавонад;
- тафовутҳои географӣ мамлакатро таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад.

Мавзӯи 3. Амриқои Лотинӣ (1 соат)

Амриқои Лотинӣ ва хусусиятҳои хоси он – ҷойгиршавӣ дар байни ду уқёнус, баромад ба Уқёнуси ҷаҳонӣ, сарҳад ва давлатҳои мансуби ин минтақа; шароитҳои табиӣ - аз биёбонҳои субтропикии Нимкураи шимолӣ то минтақаи муътадили Нимкураи ҷанубӣ; минтақанокии амудӣ; тӯлкашии кӯҳҳои Анд; пастихҳои бузург,

суфакӯҳҳо; сарватҳои табиӣ – захираҳои об, ҷангал, замин ва биологӣ; канданиҳои ғоиданок; аҳоли, маскуншавӣ ва зичии аҳоли; шумора ва таркиби миллӣ; афзоиши табиӣ аҳоли; ноҳияҳои концентратсияи аҳоли; аҳолии шаҳр ва дехот; урбанизатсия ва шаҳрҳои миллионер; иқтисодиёт ва сохти хоҷагидорӣ; таъсири ИМА ба пешрафти иқтисодиёти минтақа; саноат ва соҳаҳои он, саноати маъдани кӯҳӣ, саноати коркард – “Сегонаи бузург” (Бразилия, Мексика, Аргентина); Амрикои Лотинӣ – бузургтарин содиркунандаи ашёи хом дар бозори ҷаҳонӣ; кишоварзӣ ва соҳаҳои он; ноҳияҳои кишоварзӣ ва соҳаҳои тахассусии онҳо; нақлиёт; минтақаҳои дохилии Амрикои Лотинӣ (минтақаи Кариб; мамлакатҳои Анд ва минтақаи Атлантик), соҳаҳои тахассусии онҳо.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: Амрикои Лотинӣ - масоҳат, аҳоли; давлатҳои он; хусусиятҳои пешрафт ва ё қафомонии давлатҳо; шароит ва сарватҳои табиӣ; соҳаҳои хоҷагӣ; тафовутҳои давлатҳо; нақлиёт ва нақши он дар пешрафти иқтисодиёти минтақа; соҳаҳои пешрафтаи хоҷагӣ; давлатҳои рушдёфта дар минтақа (Баҳусус Бразилия, Мексика, Аргентина); тафовутҳои дохиливу иқтисодӣ-географии Амрикои Лотинӣ (минтақаи Кариб, мамлакатҳои Анд ва минтақаи Атлантик) соҳаҳои хоҷагии онҳо, аломатҳои монандӣ ва фарқкунанда.

Хонанда бояд дорои салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- ба шароит ва сарватҳои табиӣ баҳои иқтисодӣ-географӣ дода, таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад;
- нишондиҳандаҳои рақамиву омориро таҳлил, муқоиса ва хулосагирӣ карда тавонад.

Кори амалӣ:

№4. Оид ба таъсири омилҳои табиӣ дар рушди соҳаҳои хоҷагии халқи микрорегионҳои ИМА маълумот диҳед, хусусияти харӯза ва зиндагии аҳолии онро шаҳр диҳед.

Мавзӯи 4. Мамлақати футболи муосир ва содироти қавҳа (Бразилия) (1 соат)

Бразилия – мамлақати пуриқтидори Амрикои Лотинӣ; мавқеи иқтисодиву географӣ; шароит ва сарватҳои табиӣ; сарватҳои зеризаминӣ; захираҳои об ва гидроэнергетикӣ; сарватҳои

агроиклимӣ; захираи замин ва хокҳои ҳосилхез; захираи ҷангал; маскуншавӣ ва зичии аҳоли, афзоиши аҳоли, таркиби миллии аҳоли, аҳолии шаҳр ва деҳот, аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; сохти хочағӣ; модернизатсиякунии хочағӣ ва нақши он дар рушди иқтисодии мамлакат; саноат, соҳаҳои саноат ва ноҳияҳои саноатӣ; ширкатҳои бузурги саноатӣ; кишоварзӣ ва соҳаҳои он; ноҳияҳои кишоварзӣ; кишоварзӣ ва истеҳсоли сузишвории алтернативӣ – этанол, маҳсулоти содиротии Бразилия; нақлиёт ва робитаҳои иқтисодии берунӣ; тафовутҳои иқтисодиву географӣ; алоқаҳои иқтисодиву хоричӣ; ноҳияҳои иқтисодӣ; мавқеи Бразилия дар таркиби хочагии ҷаҳонӣ ва минтақаи Амрикои Лотинӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мавқеи иқтисодиву географӣ; шароит ва сарватҳои табиӣ; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; сохти хочағӣ; саноат, кишоварзӣ, нақлиёт; тафовутҳои иқтисодиву географӣ; мавқеи он дар иқтисодиёти ҷаҳонӣ; саноат ва соҳаҳои он; нақши он дар пешрафти иқтисодиёти мамлакат; муқоисаи таркиби соҳавии хочагии халқи Бразилия бо дигар давлатҳои Амрикои Лотинӣ ва Амрикои Шимолӣ; хулосагирӣ кардан; дар харита нишон додан тавонистани қонҳои қанданиҳои фойданок; дигар сарватҳои табиӣ; марказҳои саноатӣ; таҳлили оморӣ; муайян кардани хусусиятҳои монанд ва фарқкунандаи онҳо; робитаҳои иқтисодии берунӣ.

Хонанда бояд дасрои салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаъҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурдан, амалҳои мураккабро иҷро кардан тавонад;
- оид ба шароит ва сарватҳои табиӣ баҳои иқтисодӣ-географӣ додан тавонад;
- нисбати зарурияти азхудкунии ин донишҳо барои ҳаёти шахсӣ ва ҷамъиятӣ натиҷагирӣ кардан тавонад.

Кори амалӣ:

№5. Аз атлас, китоби дарсӣ ва дигар маводҳои таълимӣ истифода намуда, хусусиятҳои иқтисодӣ-географӣ мамлакатҳои Амрикои Лотиниро фаҳмонед.

ФАСЛИ V. АВСТРАЛИЯ ВА УҚЁНУСИЯ (2 соат)

Мавзӯи 1. Кишвари бо ном давлату китъа (Иттифоқи Австралия ва Уқёнусия) (2 соат)

Австралия – мамлакат дар як материки том ва Уқёнусия; ҷаҳони ҷазираҳо (Меланезия, Полинезия, Микронезия); мавқеи иқтисодиву географӣ; шароит ва сарватҳои табиӣ; хусусиятҳои табиӣ хосси минтақа; кишвари дорои захираҳои бойи минералӣ; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; маскуншавӣ ва зичии аҳоли, афзоиши аҳоли, таркиби миллии аҳоли, аҳолии шаҳр ва деҳот; сохти хочагӣ; саноат ва соҳаҳои он; ноҳияҳои саноатӣ; кишоварзии сермахсул; таъмини кишоварзӣ бо технологияи навин; маҳсулоти содиротӣ; соҳаҳои маҳсусгардидаи кишоварзӣ; соҳаҳои кишоварзӣ ва саноати мамлакатҳои Уқёнусия; нақлиёт; тафовутҳои иқтисодиву географӣ; моҳидорӣ; рушди туризми байналмилалӣ; робитаҳои иқтисодии берунӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад: мавқеи иқтисодиву географӣ; шароит ва сарватҳои табиӣ; аҳоли ва захираҳои меҳнатӣ; сохти хочагӣ; саноат, кишоварзӣ, нақлиёт; тафовутҳои иқтисодиву географӣ; мавқеи он дар иқтисодиёти ҷаҳонӣ; саноат ва соҳаҳои он, нақши он дар пешрафти иқтисодиёти мамлакат; муқоиса кардани Австралия бо мамлакатҳои Уқёнусия ва давлатҳои ҷазиравӣ; муайян кардани хусусиятҳои монанд ва фарқкунандаи онҳо; робитаҳои иқтисодии берунӣ.

Хонанда бояд дорои салоҳияти зерин шавад:

- аз манбаъҳои гуногуни ахбори географӣ истифода бурда, амалҳои мураккабро иҷро карда тавонад;
- ба шароит ва сарватҳои табиӣ баҳои иқтисодӣ-географӣ дода, таҳлил ва натиҷагирӣ карда тавонад;
- нишондиҳандаҳои рақамиву омориро таҳлил, муқоиса ва ҳулосагирӣ карда тавонад.

Кори амалӣ:

№6. Хусусиятҳои иқтисодӣ-географии Австралия ва Уқёнусияро муқоиса намуда, ақидаҳои худро баён намоед. Бартарӣ ва камбудии ҳамагонро ҷойгиршавии онҳоро фаҳмонед.

БАРНОМАИ ТАЪЛИМИ ФАННИ ГЕОГРАФИЯ (ФАЪОЛИЯТИ ИНСОН) ДАР СИНФИ 11

(34 соат, ҳафтае 1 соат)

МУҚАДДИМА (2 соат)

Ташаккулёбии илми география. Саҳми олимони ва тадқиқотчиён дар ташаккул ва инкишофи илми география. Фанни география (фаъолияти инсон). География ва ҷаҳоншиносӣ. Методҳои тадқиқоти географӣ: методҳои таърихӣ - тадқиқотӣ, харитакашӣ, муқоисавӣ, сарҳадӣ, омӯри ва ғайра. Истифодаи методҳои тадқиқоти географӣ дар омӯзиши фанни география (фаъолияти инсон).

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

- саҳми олимони дар ташаккулии илми география;
- мақсад ва вазифаҳои омӯзиши фанни география (фаъолияти инсон), қисмҳои он ва алоқамандии он бо дигар илмҳо;
- методҳои тадқиқоти географӣ.

Хонанда бояд дари салоҳияти зерин шавад:

- аҳамияти омӯзиши фанни география (фаъолияти инсон)-ро гуфта тавонад;
- аз методҳои тадқиқоти географӣ самаранок истифода бурда тавонад;
- китоби дарсиро истифода бурда тавонад.

ФАСЛИ 1. ОБЪЕКТҲОИ ХАРИТАИ СИЁСИИ ҶАҲОН (12 соат)

БОБИ 1. СОХТИ СИЁСИИ ҶАҲОН (1 соат)

Мавзӯи 1. Сохти сиёсии ҷаҳони имрӯза. (1 соат)

Географияи сиёсӣ – илм дар бораи сохти сиёсии ҷаҳон. Таърифи фанни географияи сиёсӣ аз тарафи географҳои хориҷӣ. Геополитика – илм дар бораи географияи сиёсӣ. Унсурҳои географияи сиёсӣ. Ҷаҳони сиёсат: дарки он аз тарафи инсон. Сохти сиёсии ҷаҳон. Мақсади ташкилҳои Созмони Милали Муттаҳид ва ташкилотҳои он.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

- мавзӯи омӯзиши географияи сиёсӣ;
- таърифи фанни географияи сиёсӣ аз тарафи географҳои хориҷӣ;
- мафҳуми геополитикаро шарҳ дода тавонад;
- унсурҳои географияи сиёсиро номбар кунад ва шарҳ дода тавонад.
- сабаб ва моҳияти ташқилёбии СММ-ро гуфта тавонад.

Хонанда бояд дӯрои салоҳияти зӯрин шавад:

- мафҳумҳои “геополитика”, “географияи сиёсӣ”, “географияи сиёсии умумӣ”, “назариявӣ”, “соҳавӣ” ва “минтақавӣ”-ро муқоиса карда тавонад;
- мавқеи мамлакатҳои дар мавзӯи номбаршударо аз харита нишон дода тавонад;
- ба вазъи сиёсии ҷаҳон баҳо дода тавонад.

Кори амалӣ:

№ 1. Муайян кардани мавқеи мамлакатҳо аз рӯи харитаи сиёсии ҷаҳон.

БОБИ 2. СОҲТИ ДАВЛАТДОРӢ ВА ШАКЛҲОИ ИДРАКУНИИ ОНҲО (2 СОАТ)

Мамлакатҳои соҳибхитӣ. Зиёдшавии шумораи онҳо дар асри XX ва аввали асри XXI. Мамлакатҳои аъзои СММ. Мамлакатҳои мустанлика ва тасарруфшуда. Шаклҳои асосии давлатдорӣ. Ду шакли асосии сохтори давлатдорӣ: монархия ва ҷумҳурӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда:

Хонанда бояд инҳоро донад:

- мамлакатҳои соҳибхитӣ ва шумораи онҳо;
- мамлакатҳои мустанлика ва тасарруфшуда;
- маънидод кардани ду шакли асосии сохтори давлатдорӣ, аз ҷиҳати сохти давлатдорӣ ба гурӯҳҳо ҷудо кардани мамлакатҳои ҷаҳон.

Хонанда бояд дӯрои салоҳияти зӯрин шавад:

- аз рӯи харита мавқеи географии мамлакатҳои соҳибхитӣ ва сохтори давлатдорӣ монархӣ ва ҷумҳуриявиро муқоиса карда тавонад;
- мамлакатҳои ҷаҳонро аз ҷиҳати сохти давлатдорӣ ба гурӯҳҳо ҷудо намуда тавонад.

Кори амалӣ:

№2. Дар харитаи тарҳӣ (контурӣ) гузаронидани мамлакатҳои соҳибхтиёр ва мустамликавӣ.

БОБИ 3. ХАРИТАИ СИЁСИИ МИНТАҚАҲОИ ҶАҲОН (6 соат)

Дигаргуниҳои навтарин дар харитаи сиёсии ҷаҳон. Дигаргуниҳои микдорӣ ва сифатӣ. Тасарруфоти ҳарбӣ, сессияҳо, иҷораҳо, адъюдикатсия, ҳамгирии сиёсӣ ва порашавии давлатҳо, аккреатсия, аз худ кардани заминҳои бесоҳиб ва лағжишҳои сифатӣ. Тағйироти навтарин дар харитаи сиёсии ҷаҳон. Парокандашавии ИҶШС (СССР), Югославия ва Чехословакия.

Аврупо. Зерминтақаҳои Ғарбӣ, Марказӣ ва Шарқӣ. Сохтори давлатдорӣ ва шаклҳои идоракунии онҳо. Харитаи сиёсии Аврупо: воқеаҳои асосии асри XX. Тағйирот дар харитаи сиёсии Аврупо дар натиҷаи Ҷанги Якуми Ҷаҳон. Тағйирот дар харитаи сиёсии Аврупо дар натиҷаи Ҷанги Дуюми Ҷаҳон. Тағйирот дар харитаи сиёсии Аврупо баъди Ҷанги Дуюми Ҷаҳон, деколонизатсия.

Осиё. Давраҳои ташаккулёбии харитаи сиёсии Осиё. Забти қитъаи Осиё аз тарафи аврупоиён ва давраи мустамликадорӣ. Заволёбии системаи мустамликадорӣ. Зерминтақаҳои Осиёи Ҷанубу Ғарбӣ, Осиёи Ҷанубу Шарқӣ, Осиёи Ҷанубӣ, Осиёи Марказӣ ва Шарқӣ. Сохтори давлатдорӣ ва шаклҳои идоракунии онҳо. Харитаи сиёсии Осиё: воқеаҳои асосии асри XX. Тағйирот дар харитаи сиёсии Осиё баъди Ҷанги Якуми Ҷаҳон. Тағйирот дар харитаи сиёсии Осиё бо алоқамандии фаъолияти Япония ҳангоми Ҷанги Дуюми Ҷаҳон. Тағйиротҳо дар харитаи сиёсии Осиё баъди Ҷанги Дуюми ҷаҳон, деколонизатсия.

Африко. Давраҳои ташаккулёбии харитаи сиёсии Африко. Сохтори давлатдорӣ ва шаклҳои идоракунии онҳо. Харитаи сиёсии Африко: воқеаҳои асосии асри XX. Тағйиротҳо дар харитаи сиёсии Африко дар натиҷаи Ҷанги Якуми Ҷаҳон. Тағйиротҳо дар харитаи сиёсии Африко баъди солҳои 1960 ва охири асри XX.

Амрико. Давраҳои ташаккулёбии харитаи сиёсии Амрико. Сохтори давлатдорӣ ва шаклҳои идоракунии онҳо. Харитаи сиёсии Амрико: воқеаҳои асосии асри XX.

Австралия ва Уқёнусия. Хусусиятҳои хосси сохтори сиёсӣ ва иқтисодии минтақа. Сохтори давлатдорӣ ва шаклҳои идоракунии онҳо. Харитаи сиёсии Австралия ва Уқёнусия: воқеаҳои асосии асри XX.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

- фарқи дигаргуниҳои микдорӣ ва сифатӣ дар харитаи сиёсии ҷаҳон;
- мафҳумҳои “тасарруфоти харбӣ”, “тессияҳо”, “ичораҳо”, “адъюдикатсия”, “ҳамгирии сиёсӣ” ва “порашии давлатҳо”, “аккреатсия”, азхуд кардани заминҳои бесоҳиб ва лағжишҳои сифатӣ;
- сабабҳои парокандашии СССР, Югославия ва Чехословакия;
- номбар кардани мамлакатҳои ҷаҳон бо пойтахташон.

Хонанда бояд дӯрои салоҳияти зерин шавад:

- дар харитаи сиёсии ҷаҳон мавқеи мамлакатҳоро муайян карда тавонад;
- аз рӯйи харита мавқеи географии мамлакатҳоро тавсиф карда тавонад.

Кори амалӣ:

№3. Бо истифода аз харита, атлас ва дигар мавод дар харитаи тарҳӣ (контурӣ) гузаронидани мамлакатҳои қитъаи Аврупо бо пойтахташон. Ба воситаи хатҳои махсус ҷудо кардани се зерминтақаи қитъаи Аврупо: Фарбӣ, Марказӣ ва Шарқӣ.

№4. Бо истифода аз харита, атлас ва дигар мавод дар харитаи тарҳӣ гузаронидани мамлакатҳои қитъаи Осиё бо пойтахташон.

№5. Бо истифода аз харита, атлас ва дигар мавод дар харитаи тарҳӣ гузаронидани мамлакатҳои қитъаи Африқо бо пойтахташон.

№6. Бо истифода аз харита, атлас ва дигар мавод дар харитаи тарҳӣ гузаронидани мамлакатҳои қитъаи Амрико бо пойтахташон.

№7. Бо истифода аз харита, атлас ва дигар мавод дар харитаи тарҳӣ гузаронидани мамлакатҳои Австралия ва Уқёнусия бо пойтахташон.

БОБИ 4. ГЕОГРАФИЯИ СИЁСӢ ВА ГЕОПОЛИТИКА

(3 соат)

Геополитика – яке аз шохаҳои географияи сиёсӣ. Мафҳумҳои асосии геополитика. Назарияи анъанавии геополитика. Назарияҳои мактаби геополитикии олмонӣ. Мактабҳои геополитикии замонавӣ. Рамзи геополитикӣ. Консепсияи тартиботи ҷаҳонӣ. Мактабҳои геополитикӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

- мафҳумҳои “географияи сиёсӣ” ва “геополитика”;

- мафҳумҳои асосии геополитика – “хушкӣ” ва “бахр”, “талассократия”, “теллурукратия”, “замини баҳрӣ”, “обҳои заминӣ”;
- фаҳмонида тавонистани назарияҳои гуногуни геополитикиро;
- рамзҳои геополитикӣ.

Хонанда бояд дарои салоҳияти зерин шавад:

- ба назарияҳои геополитикии олимони баҳо дода тавонад;
- дар бораи тағйирёбии вазъи геополитикии Тоҷикистон пас аз барҳам хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ фикрашро баён карда тавонад.

**ФАСЛИ II. ГУРҶҲАНДИИ МАМЛАКАТҶО АЗ РҶИИ
НИШОНДИҶАНДАҶОИ АСОСИ (7 соат)**

**БОБИ I. МЕЪЁРҶОИ АСОСИИ ГУРҶҲАНДИИ МАМЛАКАТҶО
(3 СОАТ)**

Нишондиҳандаи асосии гурӯҳбандии мамлакатҷо. Усулҷо ва меъёрҷо таснифот. Нишондиҳандаи сатҳи зиндагии аҳолӣ. Методикаи гурӯҳбандӣ: гуногунҷабҳагии тақсимот. Масъалаҳои илмӣ ва амалии гурӯҳбандии мамлакатҷо. Се гурӯҳи мамлакатҷо аз ҷиҳати тараққиёти иқтисодиву иҷтимоӣ: Мамлакатҳои тараққиқарда. Мамлакатҳои рӯ ба инқишоф. Мамлакатҳои ба иқтисодиёти бозоргонӣ гузаранда. Нишондиҳандаҳои дараҷаи тараққиёти мамлакатҷо. Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҷоро донанд:

- масъалаҳои илмӣ ва амалии гурӯҳбандии мамлакатҷо;
- гурӯҳбандии мамлакатҷо аз ҷиҳати тараққиёти иқтисодиву иҷтимоӣ;
- нишондиҳандаҳои дараҷаи тараққиёти мамлакатҷо аз рӯи ҳаҷми маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- нишондиҳандаҳои дараҷаи тараққиёти мамлакатҷоро аз рӯи ҳаҷми маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ муайян карда тавонад ;
- дар асоси сарҷашмаҳои омӯрӣ тафовути дараҷаи тараққиёти мамлакатҷо гуногуни ҷаҳонро муайян карда тавонад.
- нақшаи гурӯҳбандии мамлакатҷоро тасвир карда тавонад.

БОБИ 2. ГУРҶХБАНДИИ МАМЛАКАТҶО (4 соат)

Гурӯҳбандии мамлакатҳо аз ҷиҳати шакли давлатдорӣ. Шаклҳои ҳокимият. Ду шакли асосии давлатдорӣ: монархиявӣ ва ҷумҳуриявӣ. Давлатҳои ягона, федеративӣ, конфедеративӣ ва минтақавӣ. Мамлакатҳои тараққикардаи ҷаҳон. Гурӯҳбандии мамлакатҳо аз ҷиҳати сатҳи инкишофи иқтисодӣ ва иҷтимоӣ.

Мамлакатҳои тараққикарда. Мамлакатҳои асосии капиталистӣ. Мамлакатҳои тараққикардаи Аврупои Ғарбӣ. Мамлакатҳои дараҷаи тараққӣ иқтисодӣ миёна. **Мамлакатҳои ба иқтисодиёти бозоргонӣ гузаранда.** Мамлакатҳои рӯбаинкишоф. Мамлакатҳои асосӣ. Мамлакатҳои содиркунандаи маҳсулоти саноати маъдани кӯҳӣ. Мамлакатҳои хоҷагиашон ба плантатсияҳо вобаста. Мамлакатҳои “иҷорадиҳандаи хонаҳо”. Мамлакатҳои нафтасодиркунандаи шакли идрокунандаи монархия дар ҳудуди халиҷи Форс, Мамлакатҳои бузурги тараққӣташон паст. Мамлакатҳои хурди тараққӣташон паст. **Шакли ташаккулёбии иқтисодиёти мамлакатҳои мустамликавӣ.** Созмонҳои байналмилалӣ, мамлакатҳои ба ин гурӯҳ шомил, моҳият ва аҳамияти ташкилшавии созмонҳо.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донанд:

- се гурӯҳи мамлакатҳо аз рӯи нишондиҳандаи тараққӣ иҷтимоӣ иқтисодӣ;
- тавсифи ҳар як гурӯҳи мамлакатҳо;
- номбар намудани созмонҳои байналмилалӣ.

Хонанда бояд дареи салоҳияти зерин шавад:

- нақшаи се гурӯҳи мамлакатҳо аз рӯи нишондиҳандаи тараққӣ иҷтимоӣ иқтисодӣ тасвир карда тавонад;
- ба ҳар як гурӯҳи мамлакатҳо баҳои иқтисодӣ дода тавонад;
- аз рӯи харита мавқеи мамлакатҳои номбаршударо муайян карда тавонад;
- мавқеи мамлакатҳоеро, ки ба созмонҳои байналмилалӣ шомиланд, аз харита нишон дода тавонад.

Кори амалӣ

№8. Бо истифода аз харита, атлас ва дигар мавод дар харитаи тарҳӣ гузаронидани се гурӯҳи мамлакатҳо.

ФАСЛИ Ш. ГЕОГРАФИЯИ ИҶТИМОӢ ВА ФАРҲАНГӢ (9 соат)

БОБИ 1. ГЕОГРАФИЯИ ИҶТИМОӢ (5 соат)

Омилҳои афзоиши аҳолии ҷаҳон. Сарчашмаҳои оморӣ оид ба шумораи аҳоли. Шумораи аҳолии мамлакатҳои ҷаҳон. Нишондиҳандаҳои мутлақи демографӣ. Афзоиши табиӣ, афзоиши механикӣ. Муҳоҷират (мигрантсия), муҳоҷирати иқтисодӣ, “фирори мағзҳо”, гурезаҳои сиёсӣ, гурезаҳои экологӣ. Шумораи аҳолии мамлакатҳои ҷаҳон. Сиёсати демографӣ. Суръати зиёдшавии шумораи аҳоли. Назарияи Малтус. Тасаввуроти ҳозира дар бораи зиёдшавии шумораи аҳолии ҷаҳон. Қонуниятҳои ҷойгиркунонии аҳолии ҷаҳон. Нохияҳои сараҳоли ва камаҳолии қураи Замин. Наҷодҳои башар, муносибатҳои наҷодӣ, намудҳои қадимтарини қabilaҳо, пайдоиши миллатҳо. Асоси хоҷагӣ ва муноқишаҳои иҷтимоӣ. Инсоният ва муҳити зист.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

- мафҳум ва омилҳои афзоиши табиӣ, афзоиши механикӣ ва урбанизатсия, сиёсати демографӣ;
- географияи афзоиши табиӣ аҳоли; захираҳои меҳнатӣ, хусусияти асосии паҳншавии он дар рӯи Замин;
- суръати урбанизатсия (шаҳришавӣ) дар мамлакатҳои алоҳида, ба вуҷуд овардани қabilaҳо ва пайдоиши миллатҳо;
- наҷодҳои қураи Замин, муносибатҳои онҳо.

Хонанда бояд дорои салоҳияти зерин шавад:

- аз сарчашмаҳои оморӣ истифода бурда тавонад;
- дар асоси сарчашмаҳои гуногуни дониш муайян кардани тафовути афзоиш, ҳайат ва ҷойгиршавии аҳолии мамлакатҳои гуногуни ҷаҳон;
- зимни маълумоти мухталиф ҳодисаҳои иҷтимоӣ ва иқтисодии ҷаҳонро тавсиф карда тавонад.

БОБИ 2. ГЕОГРАФИЯИ ФАРҲАНГӢ (4 СОАТ).

Географияи фарҳангӣ. Дин ҳамчун объекти маърифат. Забон вуситаи асосии бо ҳам пайваستшавии фарҳангҳо. Сохтори динҳо. Географияи динҳои ҷаҳон. Буддоия. Масехият. Ислом. Динҳои миллий. Минтақаҳои таърихиву фарҳангии ҷаҳон.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

- мафҳуми географияи фарҳангӣ;
- номбар кардани динҳои ҷаҳонӣ ва динҳои миллӣ.

Хонанда бояд соҳиби салоҳияти зерин шавад:

- оилаҳо ва гурӯҳҳои забонхоро номбар карда тавонад;
- аз рӯйи харита ноҳияҳои паҳншавии динхоро муайян карда тавонад.

ҲАСЛИ IV. ГЕОГРАФИЯИ ШАҲР ВА ДЕҲОТ (4 соат)

Навъҳо ва шаклҳои ҷойгиршавии аҳоли, ҷараёни инкишофи аҳолии шаҳрҳои ҷаҳон. Шаҳр: сарҳад, андоза, сатҳи тараққиёт. Фарзия ба вучуд омадани шаҳрҳо. Шаҳрҳои калонтарини даври қадим ва замони ҳозира. Шаклҳои урбанизатсия (шаҳришавӣ). Урбанизатсия ҳамчун ҷараёни умумиҷаҳонӣ, географияи он. Шаҳр ва муҳити зист. Географияи деҳот. Деҳот ва ҷобачокунонии аҳолии он. Навъҳо ва шаклҳои ҷойгиршавӣ дар деҳот. Ҷойгиршавии аҳолии деҳот дар мамлакатҳои аграрӣ ва саноатӣ. Аҳолии ғайримукими.

Талабот ба дониш ва салоҳияти хонанда

Хонанда бояд инҳоро донад:

- мафҳумҳои “афзоиши табиӣ”, “афзоиши механикӣ” ва “урбанизатсия”;
- географияи афзоиши табиӣ аҳоли, ҳайати ҷинсӣ, синнусолии аҳоли;
- захираҳои меҳнатӣ, тавсифи халқҳои ҷаҳон, хусусияти асосии паҳншавии он дар қураи Замин;
- суръати урбанизатсия дар мамлакатҳои алоҳида;
- аҳолии деҳот, навъҳо ва шаклҳои ҷойгиршавии он.

Хонанда бояд дасрои салоҳияти зерин шавад:

- дар асоси сарчашмаҳои гуногуни дониш муайян кардани тафовути афзоиш, ҳайат ва ҷойгиршавии аҳолии ноҳияҳои гуногуни ҷаҳон;
- зимни маълумоти мухталиф тавсиф кардани ҳодисаҳои иҷтимоиву иқтисодии ҷаҳон.

Ба чопхона 05.03.2021 супорида шуд.
Ба чоп 15.03.2021 иҷозат дода шуд.
Андозаи 60x84 1/16. Ҷузъи чопии шартӣ 5,5
Теъдод 4000 нусха.

Барнома дар Маркази таҳия, нашр ва муомилоти китобҳои
дарсӣ, илмию методии Вазорати маориф ва илми
Ҷумҳурии Тоҷикистон чоп шудааст.

ш. Душанбе, к. Нисор Муҳаммад 13^а
Тел.: 227-48-09. E-mail: mmarkaz@list.ru